



Gondoskodás

Gondoskodás I. évfolyam 3-4. szám 2022. ősz-tél - szakértelem, emberség



Impresszum:

▪ **Főszerkesztő:** Farkas Péter ▪ **Szerkesztőség:** Forrai-Kiss Krisztina, Godó Nikolett, Pujcsev-Fülepi Henrietta, Matolcsi-Papp Zoltán, Mózesné Ruzsák Beáta, Régi Viktória, Takács Bernadett, Vajda Kinga, dr. Vető Marietta
▪ **Olvasószerkesztő:** Pujcsev-Fülepi Henrietta ▪ **Szerkesztőségi titkár:** Godó Nikolett
▪ **Szerkesztőbizottság:** Dr. Beran Ferenc (PPKE), Dr. Birher Nándor (KRE), Dr. Bogár László (KRE), Dr. Molnár Attila (NKE), Dr. Nyitrai Ágnes (AVKTF), Dr. Pajtókné Dr. Tari Ilona (EKKE), Dr. Pikó Bettina (SZTE), Dr. Rosta Andrea (PPKE), Dr. Sárkány Péter (EKKE), Dr. Schadt Mária (PTE), Dr. Szabó-Tóth Kinga (ME)
▪ **Szerkesztőség és kiadóhivatal:** 1142 Budapest, Ungvár u. 64-66. ▪ Tel.: +36 1 450 3230 ▪ E-mail: gondoskodas@nszi.hu ▪ Honlap: www.nszi.hu ▪ **Kiadó:** Dr. habil. Tóth Tibor főigazgató

Tartalom:

- Poroszné Komenda Marietta: Kiút egy csöndes sötét világból...
- Régi Viktória: Az EFOP-1.9.3-VEKOP-17 „A foglalkoztatási rehabilitáció szakmai folyamatainak fejlesztése” elnevezésű projekt bemutatása
- Domszky András: A törvényhez sem vezetett királyi út
- Kothencz János: ÁGOTA® Közössége a családból kiemelt gyermekek szolgálatában - A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató bemutatása
- Bihari Ildikó – Rácz Andrea – Sik Dorottya: Komplex szolgáltatásfejlesztési lehetőségek vizsgálata a korai gyermekkori intervencióban
- Rosta Andrea: Az első hazai szociálpedagógus képzés múltja és jelene
- Papházi Tibor – Papházi Viktor: Együttélési viszonyok, lakáshelyzet és a gyermekvállalás tervezése a Magyar Ifjúság adatfelvételekben
- Simon Gabriella: A humanisztikus szemlélet, Rogers személyközpontú megközelítése a segítségben - A humanisztikus irányzat
- Radó Iván: A Lelki Egészség Világnapjának 12 pontja
- Ócsai Hajnalka: A Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum és az EFOP-3.8.2 és VEKOP-7.5.1 azonosítószámú, „Szociális humán erőforrás fejlesztése” című kiemelt projektek együttműködése
- Farkas Péter: Könyvismertetés
Család – Gyermek – Jövő, KINCS, Bp., 2022

Poroszné Komenda Marietta: Kiút egy csöndes, sötét világból...

Rövid szakmai közlemény

Kulcsszavak: vakok, siketek, némák, gyógypedagógia, szociális munka

“Fordítsd az arcodat a nap felé, és minden árnyék mögéd kerül!” – vallotta Helen Keller, aki ennek megfelelően élte az életét. Siketen és vakon nem adta meg magát az önsajnálatsnak, minduntalan nagyobb kihívásokat keresett. Életét siker kísérte végig, fantasztikus karriert futott be, melyben nagy szerepet vállalt hasonlóan kitartó segítője is. Hogyan lehet kiutat találni egy csöndes, sötét világból, diplomát szerezni, Alexander Graham Bell, esetleg Mark Twain vagy Charlie Chaplin barátjává válni, elnökökkel levelezni?! – Helennek sikerült.

Helen Adams Keller 1880-ban született Alabamában, egészséges kisbabaként. Gyorsan fejlődő, élénk csecsemő volt, aki állítólag már hat hónapos korában elkezdett beszélni, egyéves korától pedig már járni is tudott. Aztán hirtelen minden megváltozott, amikor másfél éves korában egy súlyos betegség támadta meg, melyet akkoriban az orvosok még kevésbé tudtak diagnosztizálni. (A család háziorvosa agylázat állapított meg, ami utólag feltételezhetően skarlát vagy agyhártyagyulladás lehetett.)

Néhány nap betegeskedés után Helen édesanyja észrevette, hogy kislánya nem a szokott módon reagált, amikor a vacsorához hívó csengettyű megszólalt, vagy ha az arca előtt intettek. Helen 19 hónaposan lett siketvak. Innentől kezdve a világ befogadásában egyedül a szaglására és a tapintásra hagyatkozhatott. Mindamellet, hogy már nem hallhatta, amit mondtak neki, és nem látott semmit sem, a kis Helen nem adta fel. A család szakácsának hatéves lányával, Martha Washingtonnal barátságot kötött, és kidolgoztak egy jelnyelvet, amin keresztül kommunikálni tudtak egymással. (Egy év alatt már 60 jelet tudtak használni.) A siketvakság életre keltette érzékeit, melyek kifinomulttá váltak: az illatokból és a lépésekből ítélve megtanulta, ki közeledik felé, és idővel képes volt megkülönböztetni nőket és férfiakat, időseket és fiatalokat. A sötét, hangtalan világba zárva Helen természete nehezen kezelhetővé vált: ha mérges volt, üvöltött és rugdosott, ha pedig jó kedve volt, akkor megállíthatatlanul vihogott. Sokan azt javasolták a családban, hogy a súlyosan sérült kislányt talán megfelelőbb lenne intézetbe adni. Helen édesanyja azonban kitartott gyermeke mellett és szünni nem akaró segítségért kutatva talált rá Charles Dickens Amerikai jegyzetek című művére, melyben egy szintén siket és vak kislány sikeres tanításának és fejlesztésének történetére bukkant. Ez volt az a pillanat, melynek nyomán az akkor hatéves lány Alexander Graham Bell közbenjárásával elkerülhetett a Perkins Vakok Intézetébe. Az iskola igazgatója az intézmény egyik öregdiákját, a húszéves, erősen látássérült lányt, Anne Sullivant jelölte ki mellé októnak.



„Jobb a séta egy baráttal a sötétben, mint egyedül a fényben.” – mondta Helen, bár az elején még senki nem gondolta, hogy egy 49 éven át tartó barátság veszi kezdetét a házi tanítással, hiszen Helen durcás, nehezen kezelhető kislány volt, akit szülei elkényeztettek. Anne módszere a következő volt: Kellerék

kertjében kijelölt egy kerti kisházát iskolának, ahová rendszeresen bejárt tanítványával, hogy az nyugodtan ismerkedhessen a jelekkel. Anne Sullivan első próbálkozásként egy babát hozott ajándékba a kislánynak, majd rögtön a tenyerébe is írta a szót betűzve: b-a-b-a.

Először nehezen ment az oktatás, hiszen Helen nem tudta értelmezni, mit szeretne tanítója; nem ismerte azt, hogy a világon minden egyes dolognak, tárgynak és személynek saját szava van. Egy hónapba telt, mire Helen rájött és megértette a folyamatos próbálkozások okát: Anne vizet csorgatott Helen kezére, majd a másikba beleírta, hogy v-i-z. *„Amint a hideg víz az egyik kezemre ömlött, a másikra betűzte e szót: 'v'íz', először csak gyöngén, azután mind erősebben. Csöndesen állottam s teljes odaadással figyeltem ujjá nyomait. Egyszerre, villámgyorsan, mintha fölébredt volna lelkemben valami elfeledett, régi gondolat visszhangja. Ezzel a nyelv titka meg volt fejtve előttem. Rájöttem, kitaláltam, hogy az a hideg valami, ami a kezemre csurgott, v-i-z volt. Ez a szó életet nyert előttem, fölébresztette szendergő lelkemet, megvilágosította, reményt, örömet fakasztott benne, szabaddá tette.”* – írta Helen Csöndes, sötét világom című önéletrajzi könyvében.

Innentől kezdve Helen mindennek tudni akarta a nevét, gyorsan és sokat tanult. Tíz éves volt, amikor tudomást szerzett Ragnhild Kåta norvég siketvak gyermekéről, aki képes volt beszélni a megfelelő iskolai oktatásnak, azaz a Tadoma-módszernek köszönhetően. Helen is elkezdte a módszert követni, és hamarosan megtanulta megérteni, mit mondanak neki mások azáltal, hogy kezét gyengéden azok szájára és arcára helyezte, miközben beszéltek. Egyúttal ő is addig gyakorolta a beszédet, a hangok formálását - a beszélők, illetve a saját torkára tett kézzel -, míg érthetővé nem váltak. Ezen felül a Braille-írást is jól használta, gépelni, illetve



nyelveket tanult, így már nemcsak angolul, de franciául, németül, görögül és latinul is olvasott. Elvégezte a Radcliffe Egyetemet, és ezzel ő lett az első siketvak a világon, aki bölcsészdiplomát szerzett. Ahogy Helen fogalmazott: **„Az ember soha nem elégedhet meg azzal, hogy a földön kússzék, ha igazából szárnyalni vágyik.”**

A főiskola elvégzése után Helen küldetésének érezte, hogy segítsen a hozzá hasonló sérült embereken. 39 országban járt, számos motivációs beszédet tartott: **„Ha én siketen és vakon is gazdagnak és izgalmasnak találok az életet, akkor te milyen rengeteg dolgot tudsz befogadni mind az öt érzékedet használva?”** – kérdezte egy alkalommal és teljes joggal a hallgatóságától. Harcba szállt a béke és a női egyenjogúság mellett is. Tizenkét könyvet írt, melyekben megmutathatta azt az utat, melyet ő járt be.

(Magyarul a Csöndes, sötét világom, a Szakadékból a fényre, és az Életem története/Anne Mansfield Sullivan levelei című könyveit érhetjük el.)

Egész életében küzdött a kiszolgáltatottak jogaiért, a vakok, siketek megsegítéséért. Nonprofit szervezetet hozott létre a vakság megelőzése érdekében, illetve 1920-ban részt vett az American Civil Liberties Union (ACLU) megalapításában is.

Helen céljai elérésében sokat köszönhetett Anne Sullivannak. Így írt róla: *„Tanítóm annyira össze van forrva velem, hogy alig tudok önmagamra gondolni nélküle. Sohasem tudnám megmondani, mit köszönhetek a velem született hajlamoknak és mit az ő befolyásának. Azt érzem, hogy az ő lényé elválaszthatatlan az enyémtől s hogy az én életem léptei mindig az ő*

nyomába esnek. Ami jó van bennem, neki köszönöm, s ami tehetségem, vágyam vagy örömem van, mindazt az ő szeretete ébresztette föl.”

Kettejük sikeres, világhírű kapcsolata 49 éven át tartott. Elválaszthatatlan kötelékkel ragaszkodtak egymáshoz, bár Anne Sullivan később, 1905-ben megházasodott. Férjével, a Harvard Egyetem oktatójaként és irodalmi kritikusaként dolgozó John Macyvel egy idő után azonban elhidegültek egymástól.



Anne Sullivan élete végéig Helennel maradt, az ő kezét fogva halt meg 1936-ban – épp úgy, ahogy tulajdonképpen az egész közös életüket töltötték. Anne halála után Helen –, aki ekkor már 56 éves volt – továbbra is segítségre szorult, így korábbi házvezetőnője, Polly Thompson vált támaszává az utazásai során és a mindennapi életben. Sajnos nem sokáig maradhatott vele, mert 1960-ban Polly agyvérzés következtében elhunyt. Újabb - és egyben az utolsó - segítő került Helen mellé a Pollyt addig ápoló Winnie Corbally személyében. Helen hosszú életet élt, több stroke-ot is túlélt az

1960-as évek elején. **„Az önsajnálát a legnagyobb ellenségünk. Ha behódolunk neki, egész életünkben semmi bölcseset sem tudunk tenni.”** – hangoztatta. Ha fizikálisan a lakásához is volt kötve a betegsége következtében, szelleme ép maradt, s tovább küzdött, aminek elismerésül 1964-ben Lyndon B. Johnson elnöktől megkapta a Szabadságért Elnöki Érdemérmét, egy év múlva pedig az 1965-ös New York-i világkiállításon a Leghíresebb Nők közé választották. Helen Keller 1968 júniusában hunyta le örökre a szemét, nem sokkal a 88. születésnapja előtt. Hamvait kívánságának eleget téve Anne Sullivan maradványai mellé temették.

Helen Keller és Anne Sullivan között létrejött évtizedekig tartó, valóban kölcsönös, gyümölcsöző, mindkettőjüket inspiráló együttműködés és egy őszinte bizalmon alapuló, életre szóló kapocs sokakat megihletett; többek között egy színdarab, illetve két film – Csodatévő (1962) és a Kismadár (2000) – is született a témában.

Felhasznált irodalom:

- Helen Keller: Csöndes, sötét világom - Egy siket-néma-vak leány önéletírása <https://mek.oszk.hu/02900/02961/html/> (utolsó letöltés: 2022.08.09.)
- Ő volt az első siket és vak diák, aki diplomát szerzett: Helen Keller bebizonyította, hogy semmi sem lehetetlen <https://femina.hu/kapcsolat/helen-keller/> (utolsó letöltés: 2022.08.09.)
- Élet teljes csöndben és sötétségben <https://grannatik.wordpress.com/2014/03/24/elet-teljes-csendben-es-sotetsegben/> (utolsó letöltés: 2022.08.09.)

Képek forrása:

- <https://grannatik.wordpress.com/2014/03/24/elet-teljes-csendben-es-sotetsegben/> (utolsó letöltés: 2022.08.09.)
- <https://femina.hu/kapcsolat/helen-keller/> (utolsó letöltés: 2022.08.09.)

Régi Viktória: Az EFOP-1.9.3-VEKOP-17 „A foglalkoztatási rehabilitáció szakmai folyamatainak fejlesztése” elnevezésű kiemelt projekt bemutatása

Projektbeszámoló

Kulcsszavak: projekt, foglalkozási rehabilitáció, megváltozott munkaképességűek

„Nagyon jó tapasztalatokat szereztem a fogyatékossgal élők munkalehetőségeiről a program segítségével. A projekt munkatársa nagyon készséges és segítőkész volt, több munkalehetőséget is ajánlott. Jó lenne, ha sokáig folytatódhatna a program. Ezúton is szeretném megköszönni az intézmény létét és az ott dolgozók munkáját, hozzáállását a sérültekhez, segítőkészségüket.” M.K. (Klára)

Az EFOP-1.9.3-VEKOP-17-2017-00001 (VEKOP, vagy Projekt) „A foglalkoztatási rehabilitáció szakmai folyamatainak fejlesztése” elnevezésű kiemelt projekt országos hatáskörben több, mint 2 évig, a Közép-Magyarországi Régióban négy éven át segítette 944 megváltozott munkaképességű személy munkaerőpiaci reintegrációját, javította a foglalkoztathatóságot és a társadalmi befogadást, az egyénre szabott szolgáltatások megfelelő szintű variációjával, mentorálással, képzéssel, átképzéssel.

A Projekt legfőbb célja a megváltozott munkaképességű személyek integrációjának és életésélyeinek, elhelyezkedési esélyeinek növelése a rehabilitációs szakmai rendszer további fejlesztésével. A projekt kiegészül a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának élénkítését, valamint munkahelyi adaptációjának elősegítését támogató fejlesztésével.

A projektben megvalósult Érték Vagy! Portál használata segíti az érzékenyítést és szemléletformálást, lehetőséget nyújt a célzott információgyűjtésre, a regisztrált felhasználók számára teret biztosít az ingyenes online álláskereséshez, toborzáshoz, növeli a munkaerőpiachoz való hozzáférést, a munkába állás esélyét, ezáltal új munkakapcsolatok kialakításához vezet, növelve a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatását.

A Projekt rendelkezésre álló forrása 866 366 122 forint vissza nem térítendő támogatási összeg volt, forrását az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásban biztosította.

Bevezetés

A megváltozott munkaképességű és fogyatékos emberek alacsony foglalkoztatási aránya mögött húzódó legfőbb ok a tartós munkaerőpiaci távollét, az elavult vagy hiányzó szakképzettség, a célcsoport alacsony motivációs és aktivitási szintje, a foglalkoztathatóság

terén jelentkező korlátok, valamint a munkáltatói oldalon jelentkező szemléletmód, információhiány és a célcsoport foglalkoztatásával kapcsolatos előítéletek jelenléte. A megváltozott munkaképességű személyek munkaerőpiaci helyzetének előmozdítása a társadalom és az állam elemi érdeke, mert aktivitásuk növelésével és munkába állásának elősegítésével nagymértékben javítható a foglalkoztatottság, és ezáltal könnyebben elérhető az Európa 2020 tervben megfogalmazott 75%-os foglalkoztatási ráta. Jelenleg 160 ezer megváltozott munkaképességű munkavállaló van Magyarországon, ami 10 év alatt 150%-os növekedést jelent.

A VEKOP megvalósítása 2021. január 1-jétől jogutódlás keretében került a Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézethez (a továbbiakban: NSZI), korábban a 2017. november 9-én hatályba lépett Támogatási szerződésben foglalt szakmai program alapján a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságon (továbbiakban: SZGYF) kezdődött meg.

I. A VEKOP gazdasági, és társadalmi háttere a megvalósítás időszakában

A megváltozott munkaképességű személyek hazai munkaerőpiaci helyzete, foglalkoztatása kiemelendő, hogy - a KSH legfrissebb adatai szerint a 2018 márciusától májusig terjedő időszakban - az Európa 2020 stratégia szempontjából releváns célcsoport foglalkoztatási rátája 74,2%-ra emelkedett. A legutolsó adatok szerint **a megváltozott munkaképességű és fogyatékossgal élő emberek foglalkoztatási rátája egyelőre alig haladta meg a 40%-ot, ami jelentős elmaradást jelent a társadalom egészéhez képest.** A vonatkozó adatokból egyértelműen megállapítható, hogy **a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatási aránya alacsonyabb, mint a nem megváltozott munkaképességű aktív korú lakosságé, mivel jóval magasabb fejlesztési hozzáadott érték mellett integrálhatók sikeresen a munkaerőpiacra.**

A megváltozott munkaképességű és a fogyatékos emberek munkaerőpiaci integrációját számos foglalkozási rehabilitációt segítő szervezet támogatja, melyek szakmai hálózatba szervezése, tevékenységük koordinációja és a szakmai módszertani kérdések összehangolása a tevékenység eredményességét segíti elő. **Jelen Projekt** többek között **olyan tevékenységekre fókuszált, melyek a kialakult foglalkozási rehabilitációs rendszer továbbfejlesztése útján egyszerűsíthetik a munkaadók és ügyfelek egymásra találását és növelhetik a megváltozott munkaképességű személyek nyílt munkaerőpiaci jelenlétét.**

A munkaerőpiac keresleti oldalán van aktiválható potenciál a rehabilitációs hozzájárulás éves összegét befizető munkáltatói körben, amelyet a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatására lehetne fordítani. A munkaadók 2016-ban, több mint 68 ezer, 2020-ban 78 ezer megváltozott munkaképességű személy foglalkoztatása helyett inkább a rehabilitációs hozzájárulás megfizetése mellett döntöttek. Ez alapján a rehabilitációs hozzájárulás okozta ösztönző hatás csökken, vagy az érintett munkaadói célcsoport növekszik, amelynek következményeképpen egyre nagyobb a kihasználatlan potenciál a megváltozott munkaképességű személyek munkaerőpiacán. A megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatását a koronavírus járvány is tovább nehezített. A járvány az egészségi állapotra ható negatív következményei mellett a munkaerőpiacra is számos kedvezőtlen hatást gyakorolt. Magyarországon a munkavállalók több mint fele (59,2%) olyan magas, vagy

közepesen magas kockázatú szektorokban dolgozik, mint a feldolgozóipar, a vendéglátás és idegenforgalom, az ingatlanközvetítés, a szállítmányozás vagy a kreatív és szórakoztatóipar.¹ Megjelenhet mindez a munkából való tartós kiesés révén az egyének ismereteinek és készségeinek, valamint motivációinak erodálásában, az esetleges kényszerű pályaváltoztatás esetén a tudás fejlesztésébe történő egyéni befektetések inflálódásában.²

A koronavírus járvány azonban számos pozitív változást is eredményezett egyéni, munkáltatói és kormányzati szinten egyaránt. A munkaerőpiacon tömegesen vezettek be vállalatok, foglalkoztatók olyan atipikus foglalkoztatási formákat, amelyekre korábban csak kisebb mértékben volt példa. Ilyen atipikus foglalkoztatási forma többek között a távmunka, amely a megváltozott munkaképességű emberek számára különösen előnyös volt, mivel azok az álláskereső is vállalhattak munkát, akik korábban egészségi állapotuk, illetve fogyatékosságuk következtében ki voltak rekesztve a munkaerőpiacról.

A megváltozott munkaképességű személyek munkaerőpiaci helyzetének, egyéni érvényesülésének és élethelyzetének javulása a szociális/társadalombiztosítási ellátórendszer terheinek csökkentését is eredményezi.

A munkaerőpiaci integrációt támogatásokkal, szolgáltatásokkal és szolgáltatásfejlesztéssel lehet elősegíteni a megváltozott munkaképességű emberek számára. Esetükben az egészségi állapotot, a szociális helyzetet és a foglalkoztatáshoz szükséges kompetenciák, készségek fejlesztését egymásra épülő egységes, de mindenképp személyre szabott szolgáltatási rendszerben kell biztosítani.

A Kormányzat célja a foglalkoztatottság növelése, amelynek keretében az egyik leghátrányosabb helyzetű célcsoport, a megváltozott munkaképességű személyek munkaerőpiaci integrációjának elősegítése prioritásként kezelendő, annak érdekében, hogy az ügyfélkör minél nagyobb része kerülhessen a szociális/társadalombiztosítási ellátórendszerből foglalkoztatásba.

II. Az EFOP-1.9.3-VEKOP-17 projekt céljai és tevékenységei

A Széchenyi 2020 program és a hozzá kapcsolódó tervezési dokumentumokban megjelölt célrendszer fókuszában a foglalkoztatás dinamikus bővítése, a pénzügyi stabilitás fenntartása, a gazdasági növekedés feltételeinek megteremtése, valamint hazánk versenyképességének javítása áll.

A foglalkoztatási programok elsődleges célja a potenciális munkavállalók felkészítése, továbbá az elhelyezkedésük elősegítése célirányos támogatások által.

A Projekt az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Programban (EFOP) az 1. „Együttműködő társadalom” prioritási tengelyen, a 9 (i) „Az aktív befogadás, többek között az esélyegyenlőség és az aktív részvétel előmozdítása, valamint a foglalkoztathatóság javítása érdekében” beruházási prioritás keretében valósul meg. A projekt célja a megváltozott

¹ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf016.html

² Csizmadia Péter – Illéssy Miklós

A nagy leállás: a magyar munkahelyek közel fele került veszélybe Csizmadia-Illéssy_A_virus_es_a_munka-F.pdf (tk.hu)

munkaképességű személyek integrációjának és életésélyeinek (ezen belül elhelyezkedési esélyeinek) növelése a rehabilitációs szakmai rendszer további fejlesztésével, amelyet kiegészít a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának élénkítését, valamint a munkahelyek megváltozott munkaképességű személyek számára történő adaptációjának elősegítését támogató fejlesztés.

A projekt rész céljai:

- A rehabilitációs rendszer szakmai továbbfejlesztése,
- A megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatását ösztönző rehabilitációs rendszer gyakorlati továbbfejlesztése.

A projekt tehát olyan szervezeti működést támogató eszközöket fejlesztett ki, melyek esetében kiemelt cél a közszolgáltatások nyújtása során az alkalmazott eszközök és módszertanok korszerűsítése, a tudásbázis fejlesztése és elterjesztése, rendszerszerű szolgáltatások összehangolt fejlesztése.

II. 1. A projekt célcsoportjai és elérése

a) Megváltozott munkaképességű, fogyatékossgal élő személyek

A projekt foglalkozási rehabilitációs szolgáltatási tevékenységének közvetlen célcsoportjába, illetve az Érték Vagy! Foglalkozási rehabilitációs portál és kommunikációs kampány szakmai fejlesztések tevékenységének célcsoportjába tartoznak azon megváltozott munkaképességű személyek, akik a „megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról” szóló 2011. évi CXCI. törvény (a továbbiakban: Mmtv.) rendelkezései alapján az alábbi csoportba sorolhatók:

- ❖ Akinek az **egészségi állapota a rehabilitációs hatóság komplex minősítése alapján 60 százalékos vagy kisebb mértékű** (B1, B2, C1, C2, D, E kategória).
- ❖ Aki **legalább 40 százalékos egészségkárosodással** rendelkezik, az erről szóló szakvélemény, szakhatósági állásfoglalás, hatósági bizonyítvány, minősítés időbeli hatálya alatt. Az említett személyek össz-szervezeti egészségkárosodás (ÖEK) mértékének megállapítására 2008-2012 között került sor.
- ❖ Akinek a **munkaképesség-csökkenése 50-100 százalékos mértékű**, az erről szóló szakvélemény időbeli hatálya alatt. A munkaképesség-csökkenés (MKCS) mértékét 2008 előtt állapította meg az erre kijelölt hatósági szerv.
- ❖ Aki **fogyatékossgai támogatásban** részesül. A fogyatékossgai támogatásban az a 18. életévét betöltött személy részesülhet, aki esetén megállapítást nyer a jogszabályban elismert súlyosan fogyatékos állapotok valamelyikének fennállása. Ilyen állapotnak minősül a látási fogyatékossg, az ügyfél nagymértékű hallásvesztése vagy amennyiben érhető (hangzó) beszédre sem képes, értelmi fogyatékos, autonómia-tesztek alapján súlyosnak vagy középsúlyosnak minősíthető, súlyos vagy középsúlyos kromoszóma-rendellenessége van, mozgásszervi fogyatékos vagy a felsorolt állapotok halmozottan jelentkeznek nála.

- ❖ Aki **vakok személyi járadékában** részesül. 2001. június 30. napjáig a 18. életévét betöltött erősen látáscsökkenett vagy vak személy részére a vakok személyi járadékát állapították meg. 2001. július 1. napjától már nem lehet megállapítani csak tovább folyósítani.
- ❖ **A komplex minősítés alól mentesülő személyek** esetében a rokkantsági ellátás időtartama alatt. (Mmtv. 38/C.§, 19.§ (1a))

b) Megváltozott munkaképességű személyekkel foglalkozó szakemberek

A projekt közvetett célcsoportjába tartoztak a megváltozott munkaképességű személyekkel foglalkozó szakemberek.

A Projekt célcsoportjába tartozó személyek elérése és projektbe történő bevonása érdekében azon intézmények, szervezetek felkutatása és partneri kapcsolat (együttműködés) kialakítása vált szükségessé, akiknek látókörében a megváltozott munkaképességű és fogyatékos személyek megtalálhatók.

A partnerszervezetekkel kialakított kapcsolat minősége nagyban befolyásolta nem csak az ügyféltoborzás sikerességét, hanem a programrésztvevővel történő hatékony és hatásos munkavégzést is elősegíti. A partnerszervezetek szakemberei, akik akár már hosszabb ideje dolgoztak együtt a megváltozott munkaképességű személlyel, segíthetik a munkavállalást akadályozó tényezők pontosabb feltárását és az egyéni fejlesztés kimenetelének sikerességét.

A Projekt szakmai partnerei

A Projekt célcsoportjának elérésében releváns partnerszervezetek:

- ❖ Fővárosi és megyei kormányhivatalok családtámogatásokkal, társadalombiztosítási és foglalkoztatási ügyekkel érintett illetékes szervezeti egységei;
- ❖ A komplex minősítésben és az egyes szakkérdések vizsgálatában és az ellátás megállapításában részt vevő szakértői kör;
- ❖ Közösségi ellátásokat nyújtó szervezetek;
- ❖ Rehabilitációs intézmények: tartós vagy átmeneti bentlakásos intézmények, a támogatott lakhatás és az egyéb speciális szociális intézmények.
- ❖ Szakosított ellátásokat nyújtó intézmények;
- ❖ Speciális szakiskolák;
- ❖ Karrier irodák
- ❖ Fogyatékoság témakörében érintett civil szervezetek (lakóotthon, farm stb.)
- ❖ Családsegítő központok;
- ❖ Egészségügyi intézmények (házi orvosok, védőnői hálózat, pszichiátriai ellátó hálózat)
- ❖ Szülőszervezetek;
- ❖ Támogató szolgálatok;
- ❖ Foglalkozási rehabilitációs szolgáltatói akkreditációval rendelkező szervezetek;

❖ Érdekvédelmi szervezetek.

c) A munkáltatók

A szakembereken kívül, közvetett célcsoportként jelenik meg a megváltozott munkaképességű személyeket potenciálisan alkalmazni tudó munkáltatók köre.

II. 3. Az EFOP-1.9.3-VEKOP-17 Projekttel szembeni elvárások

A projektben a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának növelése a cél, melynek érdekében a foglalkozási rehabilitáció eredményességének és hatékonyságának javítása jelenik meg általános elvárásként, növelve egyúttal a megváltozott munkaképességű személyek társadalmi integrációját és életesélyeit (ezen belül elhelyezkedési esélyeit), egyben továbbfejlesztve és hatékonyabbá téve a rehabilitációs szakmai rendszert is.

Az elmúlt években megvalósult gazdasági konjunktúra, az ezzel összefüggésben lezajlott munkaerőpiaci fordulat, a célcsoportra irányuló magas munkaerő-kereslet és az érzékelt, alacsony ügyfélszám, valamint az inaktív célcsoporttagok magas fejlesztési szükségletei nagymértékben hatottak a foglalkozási rehabilitáció területére. Ezen tendenciák következtében a megváltozott munkaképességű emberek rehabilitációjával, a kapcsolódó hatósági és szolgáltatási rendszerek hatékonyságával, és e személyi kör munkaerőpiaci integrációjával kapcsolatos új szakmai tartalmak váltak hangsúlyossá, amelynek következtében 2019-ben elkezdődött a projekt szakmai tartalmának átalakítása.

Leglényegesebb változásnak talán a területi hatály szűkülése mondható. A tevékenységünk a teljes országos lefedettségéből visszahúzódott a Központi Régióra, azaz Pest megyére és Budapestre.

Szakmafejlesztési tevékenységek megvalósítása, a Rehabilitációs Fejlesztési Központ

A projekt célja és rész céljai a foglalkozási rehabilitáció munkaerőpiaci tevékenységeit megalapozó Rehabilitációs Fejlesztési Központ (RFK) által végzett rehabilitációs szakmafejlesztésre, és a munkaerőpiaci kereslet és kínálat közvetett élénkítésére és összehangolására irányuló feladatok által valósultak meg.

Az RFK a projekt humán erőforrás bázisára alapozva került kialakításra, nem intézményesített formában. Az RFK keretein belül valósult meg többek között a projekt megvalósításának szakmai és koordinációs irányítása, melybe beletartozott a rehabilitációs szakmafejlesztési tevékenység megvalósítása, egyes szakmafejlesztési tevékenység-elemek koordinációja, egymásra épülésének és szinergiájának biztosítása.

Az RFK ezen kívül ellátta az Érték vagy! Foglalkozási Rehabilitációs Portál fejlesztését és működtetését, valamint gondoskodott egy több elemből álló kommunikációs kampány szervezéséről, lebonyolításáról – összhangban a Kormányzat célkitűzéseivel –, amely hagyományos és modern kommunikációs elemek révén széles spektrumon tájékoztatta a célcsoportot, formálta munkáltatók szemléletét, érzékenyítette a társadalmat mérsékelve ezzel az előítéleteket.

Az RFK vezetője a projekt szakmai vezetője, aki az NSZI rehabilitációs területért felelős szervezeti egységének szakmai irányítása mellett látta el a projekt szakmai, illetőleg a központ vezetését. A szakmai vezető munkáját a projekt időtartama alatt átlagosan 5 fő szakmai

referens, 3 fő ügyfélszolgálati és munkaadói munkacsoportban dolgozó projektmunkatárs, 5 fő portálkommunikációs stábtagnak és 2 fő informatikus segítették.

III. 1. A foglalkoztatást segítő szemléletformálást célzó kommunikációs feladatok (közösségi média kampány)

A Projektben a megváltozott munkaképességű személyek társadalmi integrációjának segítése, ezen belül a foglalkoztatásuk iránti munkáltatói igény erősítése kiemelt fontosságú.

A megváltozott munkaképességű személyek társadalmi integrációja alacsony, a munkaerőpiaci részvételük elmarad más csoportok, vagy más EU tagállamok hasonló csoportja mögött.

Ezért a projekt keretében olyan több elemből álló kommunikációs, szemléletformáló kampány valósult meg, amely felhívja az érintett megváltozott munkaképességű személyek és családtagjaik, valamint további segítő, szolgáltató partnerek és a potenciális munkáltatók figyelmét az elérhető információkra, szolgáltatásokra, jó gyakorlatokra, és elsősorban a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásában rejlő erőforrásokra, ezzel is elősegítve a célcsoporttagok nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatásának növelését, mint projektcélt.

További célja volt, hogy

- ❖ az általános információnyújtáson túl, célzott információkat is eljuttassunk a célcsoportoknak,
- ❖ felkeltsük és megteremtsük a munkáltatók foglalkoztatási motivációját,
- ❖ pozitív irányban erősítsük meg az egyes célcsoportokban lévő, a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásával összefüggő véleményeket, prekoncepciókat,
- ❖ olyan gyakorlatok mutassunk be, amelyek megoldásközpontúak, és a megváltozott munkaképességű személyeket pozitív, aktívan cselekvő – a foglalkoztatással összefüggő - kontextusban szemléltetik.

A modern infokommunikációs és hagyományos kommunikációs eszközöket egyaránt felhasználva a beazonosított kommunikációs csatornák révén a Facebookon és az Instagramon az Érték vagy! elnevezésű oldalon a leghatékonyabb módon juttattuk el a projekt fő célkitűzésével is összefüggő üzeneteket a megcélzott csoportok felé.



III. 2. Az Érték vagy! Foglalkozási Rehabilitációs Portál fejlesztése és működtetése

A foglalkoztatási szint növelése érdekében szükséges a hiteles, közérthető és elérhető információáramlás biztosítása. Az Érték vagy! Portál létrehozása előtt nem volt olyan

internetes felület, amely egyszerre tartalmaz szerteágazó, naprakész ismereteket a megváltozott munkaképességű személyek, a munkáltatók és a szakemberek számára, valamint segíti elő a munkaerő-keresleti és kínálati oldal egymásra találását, ugyanis nincs olyan ingyenesen használható fórum, amely a megváltozott munkaképességű személyek és potenciális foglalkoztatóik közötti kapcsolat megteremtésére alkalmas lehetne.

Ezért a projekt keretében kialakításra került egy komplex funkcióval bíró internetes információs felület, az Érték Vagy! Portál, amely széles körű hozzáférhetősége révén elérhetővé teszi a szükséges információkat és speciális, innovatív szolgáltatásokat a megváltozott munkaképességű személyek vagy bármely érdeklődő, továbbá szolgáltató szervezetek és munkáltatók képviselői számára.

A honlap kialakításával megvalósult egy korszerű, könnyen elérhető és hiánypótló tudásmegosztó eszköz, amely a mélyreható elméleti betekintés mellett a gyakorlati megoldások megvalósításához ad egy könnyen használható online segítséget. Az eszköz célja, hogy megkönnyítse hazánk HR szakembereinek feladatát a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatását illetően azáltal, hogy praktikus tanácsokkal segíti elő a megváltozott munkaképességű személyek alkalmazását, a megváltozott munkaképességű emberek toborzását, kiválasztását és ennek köszönhetően munkahelyi bevalását.

2021. december 31. napján az Érték Vagy! Portálon 2397 megváltozott munkaképességű álláskereső, 519 munkaadó, 109 foglalkozási rehabilitáció területén dolgozó szakember regisztrált és 64 munkáltató és álláskereső talált egymásra, tehát közvetett módon történő elhelyezkedés valósult meg.

III.3. Megváltozott munkaképességű személyek bevonásának és részvételének folyamata

A programba bevonás és programrészvétel időbeli hatálya az EFOP-1.9.3-VEKOP-17 projekt esetén 2017.11.01. napjától kezdődően 50 hónap. Az ügyfelek programrészvételére vonatkozó szerződéskötésre a projekt utolsó napjáig (2021.12.31.) volt lehetőség a résztvevővel történő hosszú távú együttműködés és sikeres munkaerőpiaci integráció érdekében.

Az EFOP-1.9.3-VEKOP-17 projekt a kezdetekben országos lefedettségű volt. A projekt területi illetékességét figyelembe véve az ügyfél fő szabályként szabadon választhatott a megvalósítási helyszínek közül, valamint egy esetleges költözés, vagy más okból kifolyólag is módosíthatta előzetes választását.

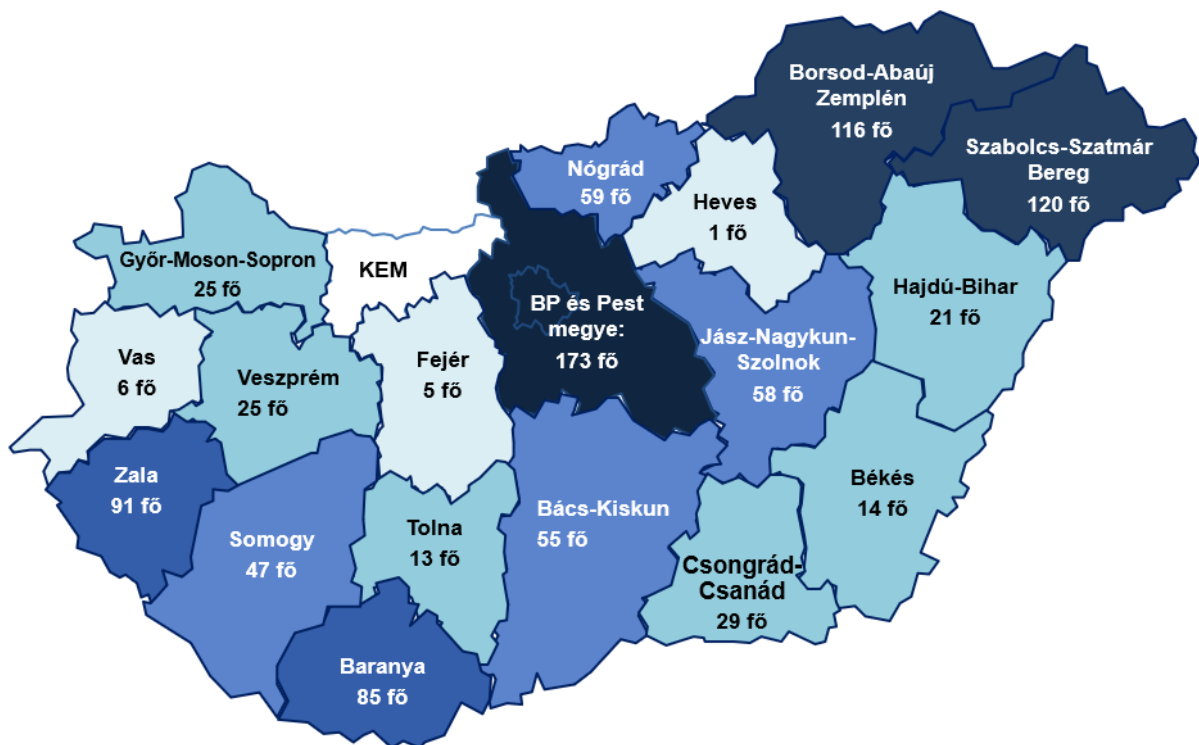
A budapesti Központi irodán kívül Bács-Kiskun, Baranya, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna, Vas, Veszprém és Zala megyékben nyitottunk Területi Irodát.

A projektbe tartozó célcsoporttagok bevonása 2018 áprilisában kezdődött meg, a foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások biztosítása a bevont ügyfelek részére a Tanácsadói Hálózat (TH) munkatársainak bázisán teljesült.

A programrésztvevők számára 2018 áprilisától a nyújtott szolgáltatásokhoz kapcsolódóan utazási költségtérítés, 2018 augusztusától képzési célú támogatás (képzési díj átvállalása, megélhetést biztosító támogatás, képzéshez kapcsolódó utazási költségtérítés), 2018

novemberétől pedig, a meghatározóan földrajzi okból fennálló munkanélküliség enyhítését célzó lakhatási támogatás vált elérhetővé. A megváltozott munkaképességű programrésztvevők támogatásai 2018 novemberére teljes körűek lettek. Az alábbi ábra jól szemlélteti, hogy a Projektbe bevont fogyatékossgal élő személyek területi megoszlási aránya nem kiegyensúlyozott, egyes megyékben mint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Borsod-Abaúj-Zemplén, Zala megyében, illetve Budapesten számuk kiemelkedő. A szemléltetett adatokból azonban nem lehet a területi specifikumokra következtetni, mert a TH munkatársainak kapacitása, száma, illetve a rendelkezésre állt irodák fizikai megközelíthetősége alapján eltérőek az adatok.

1. ábra: Programrésztvevők száma megyei elosztásban



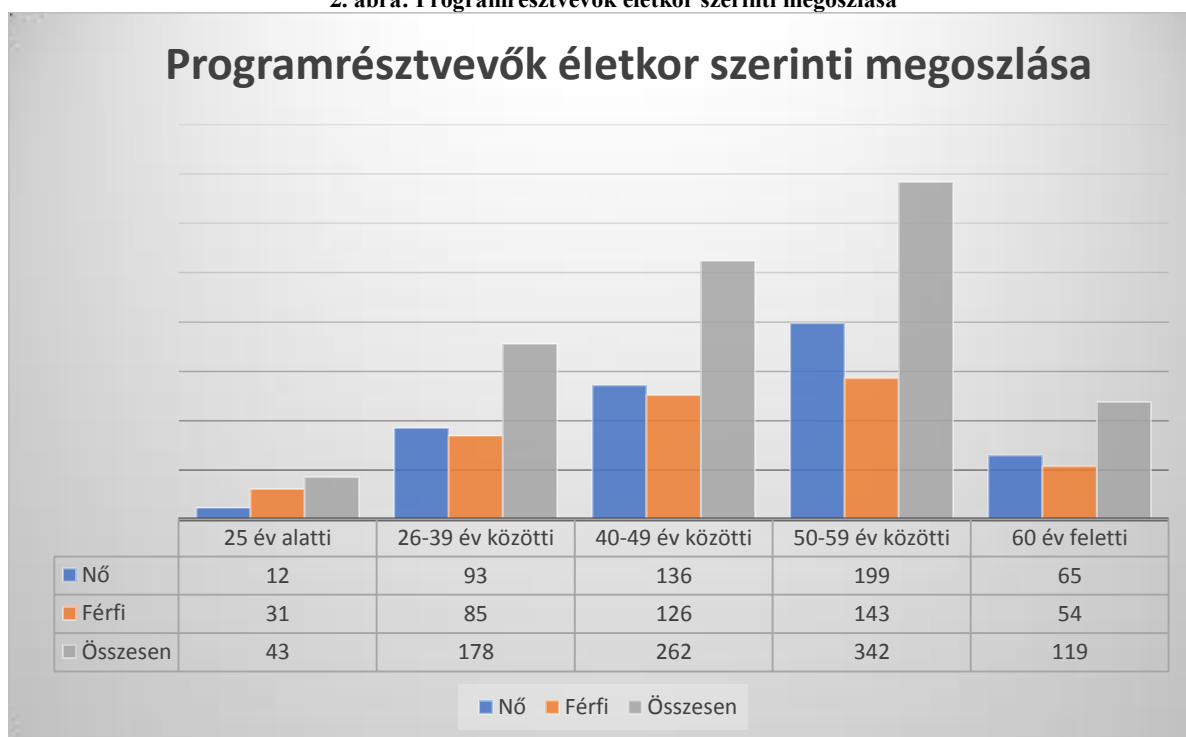
A stratégiai átalakítást követően, 2020. februártól bizonyos szolgáltatások, támogatások kizárólag azon személyek számára voltak nyújthatók, akiknek a projektbe történő belépés időpontjában a Közép-Magyarországi Régióban volt bejelentett állandó lakcíme vagy tartózkodási helye. 2021-ben ennek megfelelően 5 szakmai referens nyújtott foglalkozási rehabilitációs szolgáltatást a projekt által bérelt irodában (1135 Budapest, Szegedi út 54. szám alatt), valamint rugalmas, együttműködő partnerszervezetek által felajánlott helyszíneken.

A Projekt a megváltozott munkaképességű, illetve fogyatékos személyeknek biztosított foglalkozási rehabilitációs célú szolgáltatásokat a projekt keretében felkutatott, partnerszervezetek által közvetített ügyfélbázisán került megvalósításra.

❖ A célcsoport bemutatása

A Projektbe bevont megváltozott munkaképességű ügyfelek (944 fő) 53%-a nő (505 fő), 47%-a (439 fő) pedig férfi. Az ügyfelek korcsoport szerinti megoszlását tekintve elmondható, hogy a projekt a legnagyobb arányban, 36,22%-ban 50 és 59 év közötti ügyfelekkel foglalkozott, ezt követte 27,75%-os arányban a 40-49 év közötti korcsoport. 18,5%-ban 26 és 39 év közötti, 12,6%-ban 60 év feletti az arány. Alulreprezentált volt a 25 év alatti megváltozott munkaképességű ügyfelek száma, amely 43 fő volt, a teljes korcsoport 4,55%-a. (lásd 1. táblázat).

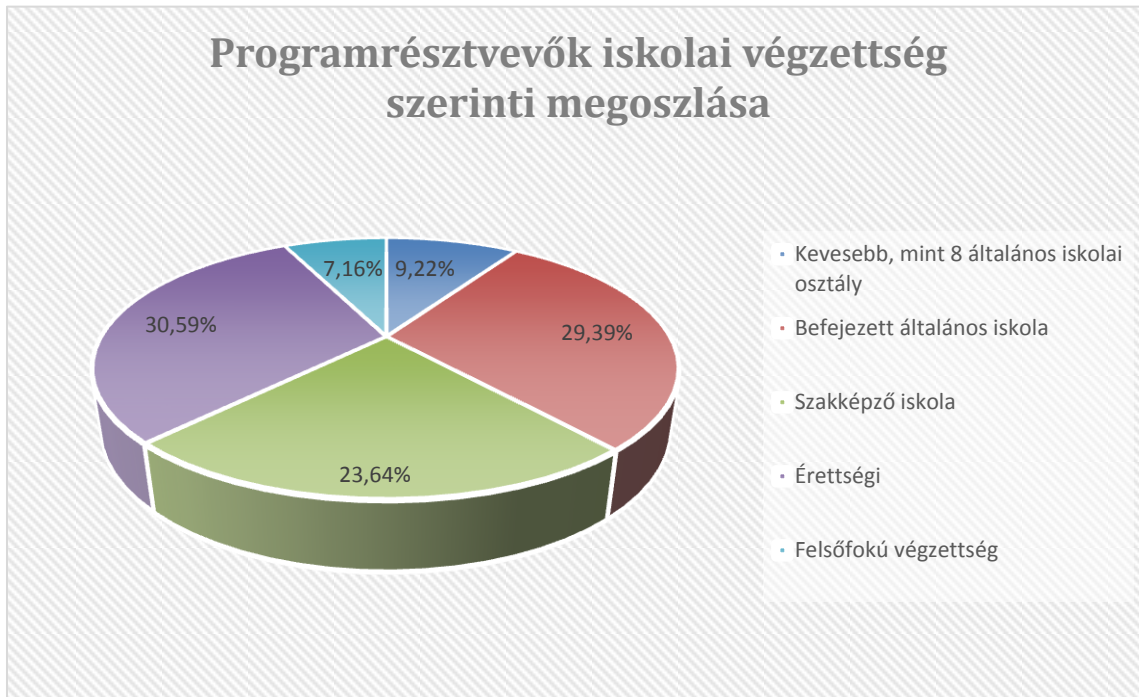
2. ábra: Programrésztvevők életkor szerinti megoszlása



A leírtak alapján megállapítható, hogy mind a nők, mind a férfiak tekintetében a projektbe vont ügyfelek döntő többsége 40-59 év közötti korosztályba tartozó megváltozott munkaképességű ügyfél volt, viszont magas a 60 év feletti korcsoportú programrésztvevők aránya is. Az ügyfelek korcsoport alapú megoszlását tekintve arra lehet következtetni, hogy ennek oka abban keresendő, hogy a projekt toborzási tevékenysége nem a rehabilitációs hatóságok bázisára, hanem a látóterükből kikerülő partnerszervezetek ügyfeleire épült.

Végzettségüket tekintve a programrésztvevők közül 500 (53,13%-a) fő középfokú végzettséggel rendelkezik, 271 fő (29,39%) alacsonyabb fokú végzettségű, 66 fő (7,16%) felsőfokú szakképzettséget szerzett főiskolát, illetve egyetemet végzett. 85 fő (9,22%) nem rendelkezik alacsonyabb fokú végzettséggel sem. A projektbe bevont résztvevők közül 1 fő nem kezdte el az általános iskola első osztályát.

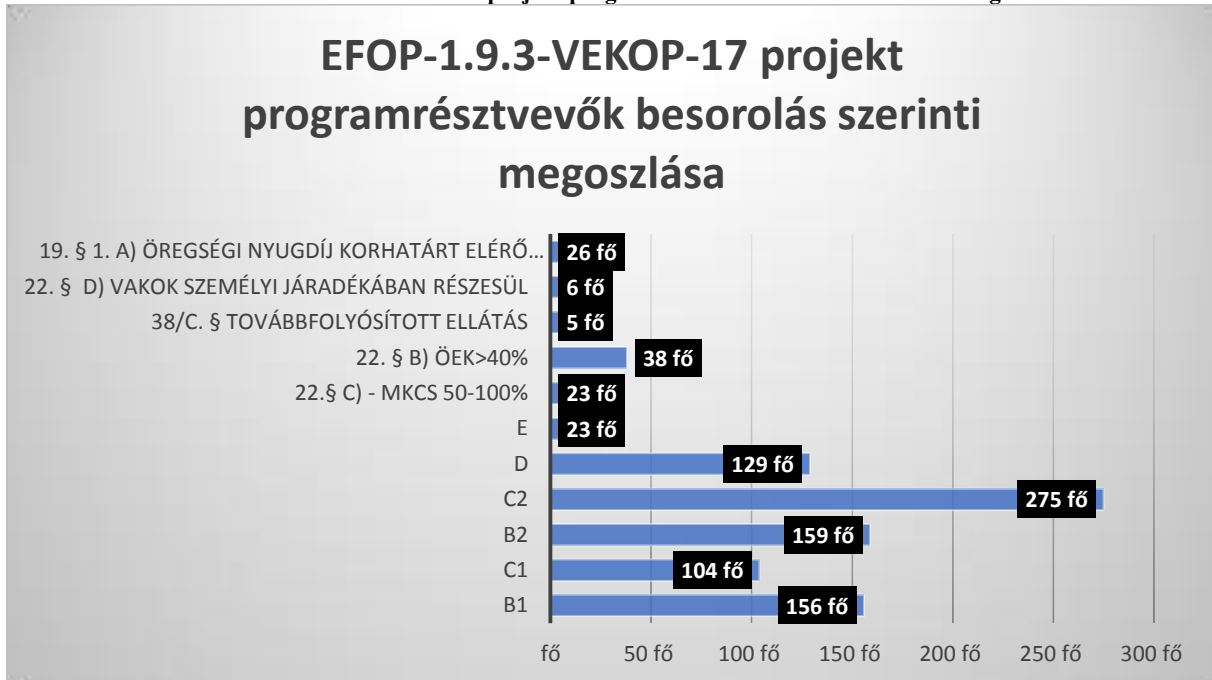
3. ábra: Programrésztvevők iskolai végzettség szerinti megoszlása



A foglalkozási rehabilitáció folyamatát, rehabilitálhatósági szempontokat figyelembe véve, valamint az előd projektben szerzett tapasztalatok alapján az volt prognosztizálható, hogy megvalósítás során a programrésztvevők többsége a rehabilitálható B1 és C1 kategóriából kerül ki.

Ezzel szemben, ahogy az alábbi ábra (4. számú) is mutatja, a várakozásokkal ellentétben a programba vont ügyfelek aránya a komplex minősítési kategóriák tekintetében a nagyobb egészségkárosodással rendelkező megváltozott munkaképességű ügyfelek irányába tolódott el.

4. ábra: EFOP-1.9.3-VEKOP-17 projekt programrészrtvevők besorolás szerinti megoszlása

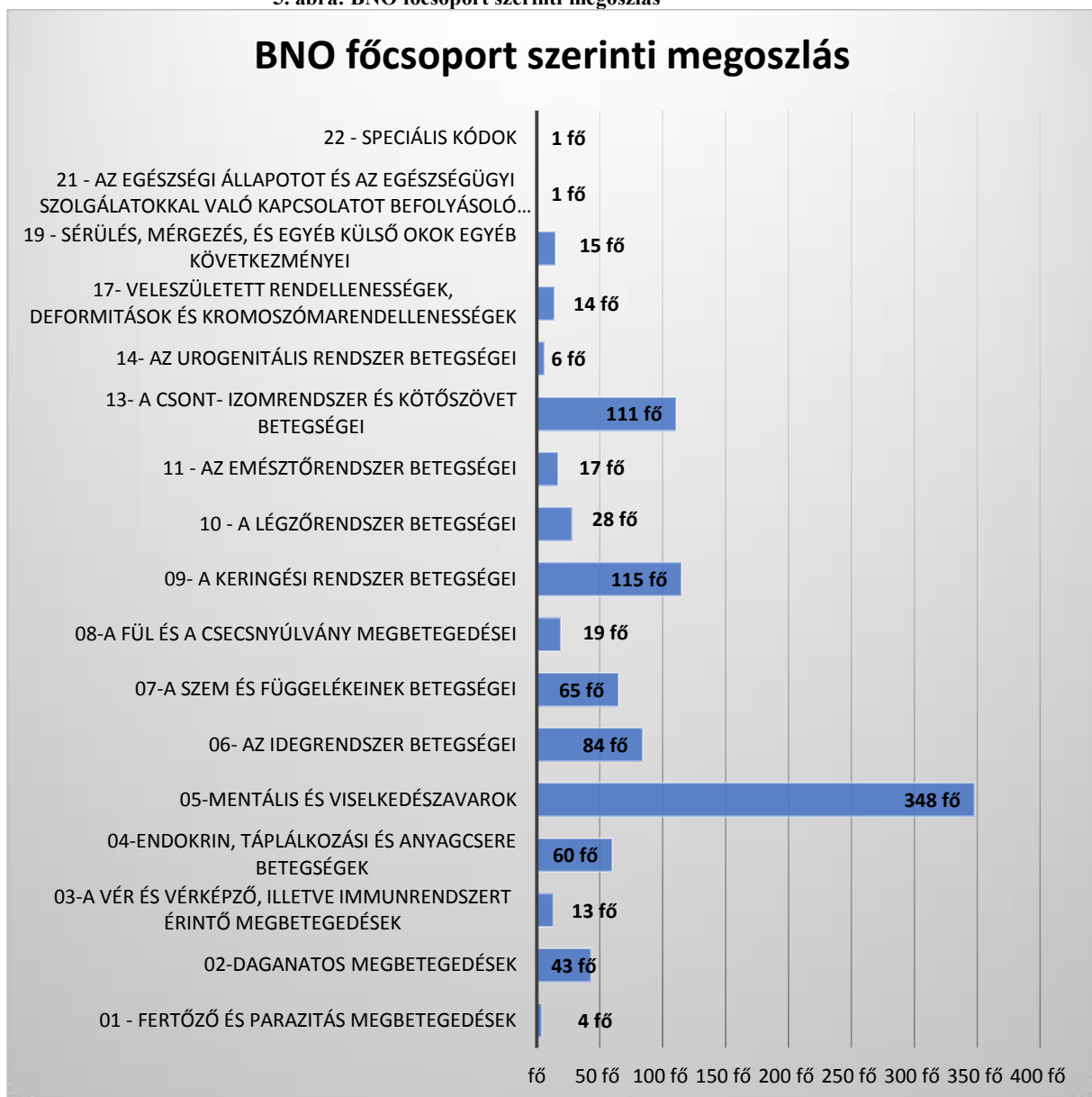


A résztvevői adatokat vizsgálva megállapítható, hogy a projekt több mint négy éves működése alatt, a rokkantsági ellátásban részesülő személyeknek egyre nagyobb szüksége volt a projekt által kínált szakmai foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások és a projekt által kínált támogatási elemek igénybevételére:

- ❖ B1, C1 minősítéssel rendelkezők: 27,62%,
- ❖ B2,C2 kategóriába sorolt: 46,11%
- ❖ D, E minősítéssel, vakok személyi járadékában, fogyatékosági támogatásban részesülő, valamint korábbi szakértői/orvosi szakvéleménnyel rendelkező ügyfelek aránya: 26,22 %.

A BNO az egészségügyben használt, a betegségek nemzetközi osztályozására szolgáló kódrendszer rövidítése. Kialakításának az volt a célja, hogy bármelyik országban megbetegedett, illetve sérülést szerzett személy diagnózisát egységes kódrendszer alapján lehessen besorolni. A BNO rendszerben 22 (21 érdemi) főcsoportban kerülnek kategorizálásra az egészségkárosodás alapját jelentő egyes betegségek, amely megfelelő kiinduló pontot jelent a projekt célcsoportjának egészségkárosodás összetevői alapján történő vizsgálatára és azok esetleges összehasonlítására.

5. ábra: BNO főcsoport szerinti megoszlás



A projekt ügyfélkörének egészségkárosodás típusa szerinti megoszlása BNO főcsoportokat tekintve:

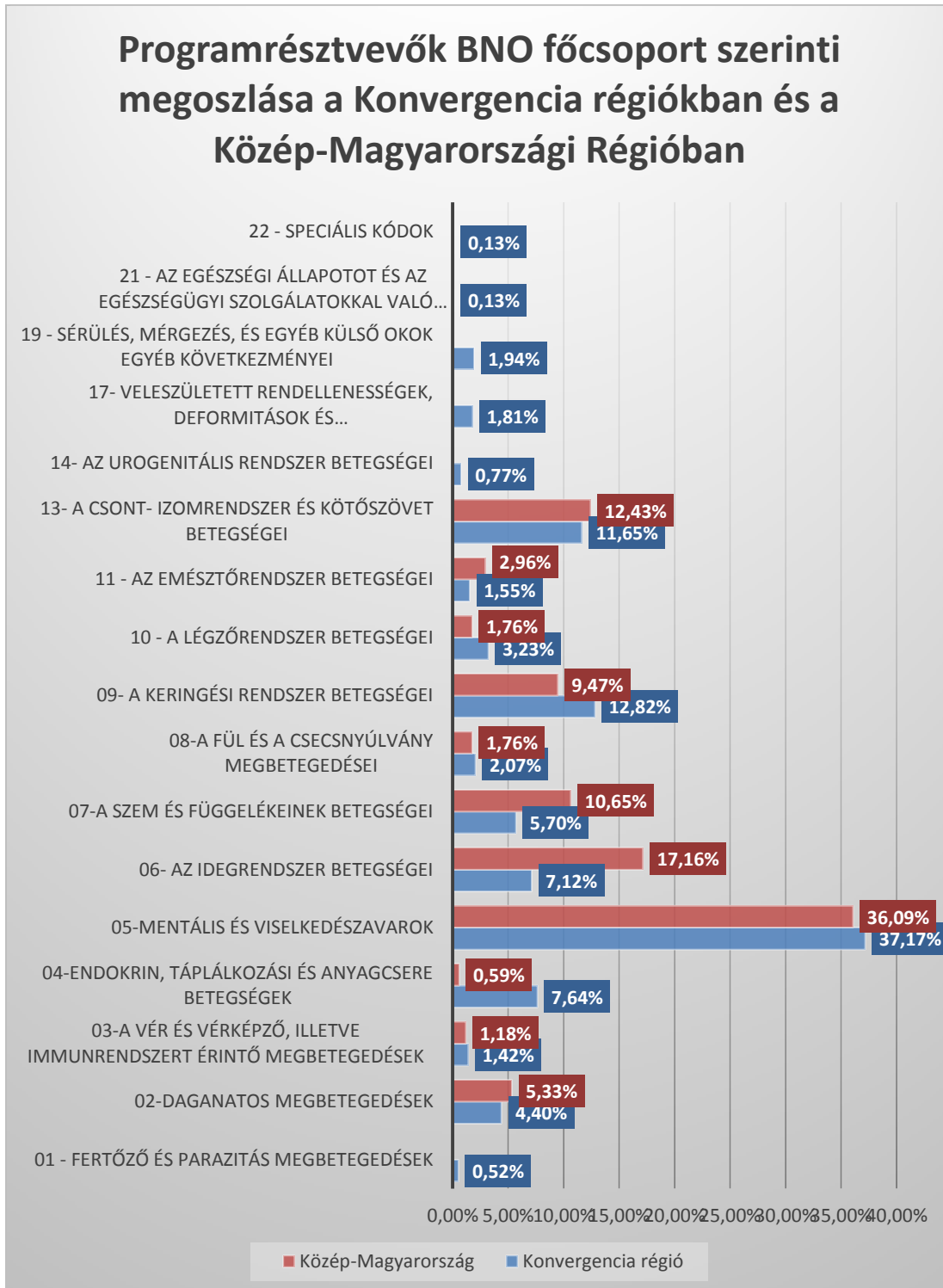
A 3 legjellemzőbb betegség-csoport a projekt ügyfélkörében:

1. BNO-10-05 – Mentális és viselkedészavarok (Alzheimer-kór, szenvedélybetegség, pszichés betegségek, mentális retardáció stb.)
2. BNO-10-13 – A csont-izomrendszer és kötőszövet betegségei (pl: Ízületi gyulladás, gerincproblémák, sérv, izom-rendellenesség stb.)
3. BNO-10-09 – A keringési rendszer betegségei (pl: magas vérnyomás, érszűkület, szívbetegségek stb.)

Ezentúl a BNO-10-07 Szem és függelékének megbetegedése, valamint a BNO-10-06 Az idegrendszer betegségei voltak magasan reprezentáltak ügyfeleink körében.

A fentiek alapján összességében elmondható, hogy az ügyfelek jelentős részének (80%) (re)integrációja a nyílt munkaerőpiacra nagyobb szakmai odafigyelést és magasabb óraszámú mentori segítségnyújtást igényelt a projektben dolgozó szakmai megvalósító munkatársak részéről.

6. ábra: Programrésztevők BNO főcsoport szerinti megoszlása a Konvergencia és a Közép-Magyarországi Régióban



A hazai munkaerőpiac sajátosságait figyelembevéve megvizsgáltuk a betegségcsoportok szerinti megoszlást a Közép-Magyarországi Régió és a vidéki megyék szerint is. Szignifikáns eltérés csak az idegrendszer és a szem- és függelékeinek megbetegedései esetében mutatkozott. Mind a két esetben több mint a duplája ezen megbetegedések aránya, Budapesten és Pest megyében a konvergencia régió megyéihez képest. A fenti adatokból arra lehet következtetni, hogy mivel számos országos hatáskörrel rendelkező egészségügyi, rehabilitációs stb. intézmény, érdekvédelmi és civil szervezet is területileg a fővárosban található, a célcsoport tagjai könnyebben férnek hozzá a szükséges szolgáltatásokhoz.

❖ **Foglalkozási rehabilitációs, komplex munkaerőpiaci szolgáltatások**

„Nagyon örülök, hogy sikerült munkát találni. Most még próbaidőn vagyok, de a munkahelyemen nagyon befogadóak, a feladatok is tetszenek, öröm itt dolgozni.” S.A.

A foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások célja a megváltozott munkaképességű személyek meglévő, fejleszhető képességeire épülő komplex rehabilitációjának, munkaerőpiaci integrációjának és munkába állásának elősegítése, amelyet különböző fejlesztési folyamatok és eltérő eszközrendszer tesz hatékonyabbá.

A projekt az ügyfelek egyéni igényeihez igazodóan biztosította az egyéni fejlesztéshez szükséges foglalkozási rehabilitációs szolgáltatásokat. A projekt jogszabályi környezetét a megváltozott munkaképességű személyek ellátásaival kapcsolatos eljárási szabályokról szóló 327/2011 (XII.29.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Mmr.) biztosította.

A programrésztvevők munkaerőpiaci felmérése alapján a leggyakoribb munkavállalást akadályozó tényezők:

- ❖ álláskeresési nehézségek
- ❖ nem reális célállás meghatározása
- ❖ elavult szakmai tudás, szakképzettség
- ❖ munkaképesség csökkenéséből adódó hátrányok, terhelhetőség hiánya
- ❖ alacsony elhelyezési esélyeket biztosító térségi munkaerőpiaci helyzet
- ❖ mentális kondíció, betegségfelfogás, életmód
- ❖ munkatapasztalat hiánya
- ❖ mobilitási és közlekedési problémák
- ❖ életkorból adódó hátrány
- ❖ motiváció hiánya, együttműködési készség, képesség alacsony jellege

A munkavállalást akadályozó tényezők azonosítását követően a foglalkozási rehabilitáció az egyéni szükségletekre reagáló támogatási és szolgáltatási eszközök kombinációjának és igénybevételének figyelembevételével valósult meg a nyílt munkaerőpiacon történő foglalkoztatás érdekében.

Az azonosított problémák alapján a programrésztvevőkkel közösen kialakított foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások iránya a következők szerint került megfogalmazásra:

- ❖ A hosszú egészségügyi rehabilitáció miatt bizonyos készségeinek fejlesztésére szorul ahhoz, hogy akár képzést, akár munkát vállaljon (100 fő);
- ❖ Munkatapasztalathoz kapcsolódó munkakörben kíván elhelyezkedni (269 fő);
- ❖ Munkavállalást tervez, de új szakmai irányt keres (384 fő);
- ❖ Szakképzettségének megfelelő munkatapasztalattal nem rendelkezik, ezért új foglalkozás irányába csak betanítás vagy új szakmai képzettség segítségével indulhat el (36 fő);
- ❖ Vállalja a munkába állást, de tájékozatlan önmagáról és/vagy a munkaerőpiacról, ezért számára szolgáltatások nyújtása szükséges (152 fő).

Az EFOP-1.9.3-VEKOP-17 projektben dolgozó szakmai megvalósító munkatársak (diplomás szociális szakemberek) 49 hónap alatt összesen **5.542 db foglalkozási rehabilitációs szolgáltatásban** részesítették ügyfeleiket, azaz átlagban **egy ügyfelük 5,88 szolgáltatáson vett részt.**

❖ **Képzési támogatás**

A megváltozott munkaképességű személyek foglalkozási rehabilitációjának sikerességében az a képzés az egyik kitörési pont. Az egészségkárosodással élő emberek jellemzően alacsony iskolai végzettsége vagy elavult szakképzettsége – a magas életkorból, a releváns, friss szakmai tapasztalat hiányából és tartós munkaerőpiaci távollétből fakadó munkaerőpiaci akadályok mellett – az egyik legmarkánsabb nehezítő tényező a munkaerőpiaci sikerességet illetően.

2019-ben 121 fő, mindösszesen 140 fő képzésbe kerülése valósult meg az ügyfélkör munkaerő-piaci alkalmazkodóképességének és foglalkoztathatóságának javítása és munkavállalásra történő felkészítése, munkaerőpiacra történő (re)integrációjához kapcsolódó képességek javítása, fejlesztése, képzettségi szintek növelése érdekében.

A képzések tartama alatt az érintett célcsoporttagok jelentős része megélhetést biztosító támogatásban részesült. A képzésben részt vevő célcsoporttagok közül 131 fő sikeresen fejezte be a képzését, ők OKJ-s bizonyítványt, vagy tanúsítványt szereztek. Az ügyfeleknek többféle képzésre volt lehetősége ügyfeleknek. Voltak olyan képzések, ahol saját ügyfélkörből saját csoportot szerveztek és a képző a megváltozott munkaképességű ügyfelek igényeit maximálisan szem előtt tudta tartani, míg voltak olyan képzések is, amelyekre nem jelentkezett annyi ügyfél, hogy saját csoport indulhasson, így a piaci alapon szerveződő tanuló csoportba csatlakoztak be a jelentkezők. Ezen ügyfeleink számára egy magasabb szintű felkészítésre volt szükség és a képzés ideje alatt is egy magasabb fokú mentorálást kellett biztosítani a szociális szakembereinknek a képzésben történő bent maradáshoz, és a képzés sikeres elvégzéséhez.

Projektünkben az alábbi képzéseket végezték el sikeresen ügyfeleink:

- **ECDL** képzés 15 fő
- **számítógép használatának alapjai** képzésen 29 fő
- **betanított szociális segítő** képzésen 11 fő,

- **konyhai kisegítő** képzésen 6 fő,
- **parkgondozó** képzésen 65 fő,
- **vendéglátó eladó** képzésen 6 fő,
- **szállodai szobaasszony** képzésen 5 fő vett részt.

A képzések befejezését követően az utánkövetéses vizsgálat során felkerestük valamennyi sikeres záróvizsgát tett ügyfelünket. Ez alapján elmondható, hogy 19 főnek sikerült elhelyezkednie a képzést követően, ebből 37%-uk a frissen megszerzett végzettségével dolgozik a nyílt munkaerőpiacon.

A tapasztalatok alapján elmondható, hogy a megváltozott munkaképességű személyek szívesen vettek részt a projekt által támogatott képzéseken. A képzéshez kapcsolódó támogatások (megélhetést biztosító támogatás, útiköltség térítés) pedig nagymértékben hozzájárultak a motiváció erősítéséhez és ahhoz, hogy a projektrésztvevők kiegyensúlyozott anyagi háttér mellett tudták az új szakmát elsajátítani. Ezért igyekeztünk az ügyfelek igényeihez igazodva minél szélesebb képzési paletta kialakítására, minél változatosabb szakmák elsajátítására lehetőséget biztosítani, amelynek segítségével eredményesen és sikeresen el tudnak helyezkedni a nyílt munkaerőpiacon.

A törvényhez sem vezetett királyi út³

Töredékek társas emlékeinkből a magyar gyermekvédelmi törvény születésnapjára

Személyes szakmai tapasztalatok

Kulcsszavak: gyermekvédelem, szakmatámogatás és szolgálatfejlesztés, interdiszciplinaritás



„A legtöbb ember (...) a tények természetes egymásutánját szereti inkább, mert ez így szükségszerűséget idéz, és úgy érezheti, ha életének bizonyos »menete« van, ez valahogy kiemeli őt a káoszról.” (Robert Musil)⁴

„De a társadalmi valóság folytonosan változik. A jelenben létezik, és mozgása során múlttá válva eltűnik. A múlttól csak úgy beszélhetünk, ahogy az a *jelenben* igaz, s nem úgy, ahogy az a múltban igaz volt. Tudniillik a múltra vonatkozó kijelentés jelenben való társadalmi cselekvés. Ez pedig olyan emberek cselekvése, akik a jelenben élnek, s maga a cselekvés is a jelen társadalmi rendszerére hat.

Az »igazság« változik, mivel maga a társadalom is változik. Adott időpontban semmi sem folyamatos, hanem minden jelen idejű, még az is, ami elmúlt. És a jelenben mindannyian elkerülhetetlenül termékei vagyunk saját háttérünknek, neveltetésünknek, személyiségünknek, társadalmi szerepünknek és azoknak a strukturált társadalmi kényszereknek, amelyeken belül működünk.” (Immanuel Wallerstein)⁵

Ebben a dolgozatban folyton előkerül, megérint az idő valamilyen vonatkozásában. De ez elkerülhetetlen, hiszen a Gyermekvédelmi törvény generációnyi életidőt tölt be 2022. november 1-jén. A dolgozat szerzője pedig, aki az elmúlt négy évtizedet a szakmában élte, lassan elbúcsúzik.

„Hát, ezt is megértük!”

Az 1997-es esztendő a Gyermekvédelmi törvény éve (is) volt hazánkban.

Február 4-én a miniszteri előterjesztéssel megkezdődött a törvényjavaslat vitája a Parlamentben. A törvényt az Országgyűlés április 22-ei ülésnapján fogadta el, a köztársasági elnök május 4-én írta alá. A törvény: 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról címen, a Magyar Közlöny 1997. május 8-ai, 39. számában került kihirdetésre és 1997. november 1-jén lépett hatályba.

³ Eukleidész után szabadon

⁴ Musil (1977) I. köt. 911. o.

⁵ Wallerstein (1983) 21-22. o.

„Sem a kormányzati oldalnak, sem a képviselőknek nem volt könnyű helyzetük a parlamenti szakaszban, tekintettel arra, hogy több mint 500 módosító javaslat érkezett a törvényhez (amely átlag 2,7 módosító javaslatot jelentett egy szakaszhoz). Ilyen, hangsúlyozom, jobbitó szándékú, nagyszámú javaslat esetén mindig előfordulhat a törvény egyensúlyának felborulása, előállhat a törvény kezelhetetlensége. Végül is több mint 250 módosítást fogadott el a kormányzati oldal, s örömünkre a törvény bővebb, pontosabb, érthetőbb lett.”⁶ – írta az országgyűlési munkáról Gáspár Károly, a Népjóléti Minisztérium Család- Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztályának vezetője.

Tervezetről tervezetre...

„... keressük azokat a megoldási módokat, amelyek az egyes gyermekek harmonikus személyiségfejlődéséhez a jelenleginél nagyobb biztosítékot jelentenek.”

„A nevelőotthonokban eddig végzett vizsgálatok is utaltak arra, s azt saját tapasztalataink is megerősítették, hogy ezen nevelési keretek között olyan uniformizált életmóddal kell számolni, amely »nem alkalmas a növendékek egyéni fiziológiai és pszichikus szükségleteinek kielégítésére« (Murányiné, 1976).”

„... helyzetképünknek arra is kell ösztönöznie, hogy megkíséreljük az otthonpótlásnak jobban megfelelő új formák és keretek kidolgozását és kipróbálását.” (Hazai Vera – Volentics Anna)⁷

A törvény minden évfordulóján leírom, hogy annak országgyűlési elfogadása tíz évvel azután történt, hogy a gyermekek védelméért felelős tárca, a Művelődési Minisztérium miniszteri értekezlete 1987-ben elfogadta „a gyermek- és ifjúságvédelemről szóló magas szintű jogszabálytervezet alapelveiről” készített előterjesztést.

A magas szintű jogszabály előkészítéséről a szakma a Magyar Pedagógiai Társaság Gyermek- és Ifjúságvédelmi Szakosztályának 1987. május 13-ai ülésén, dr. Vabrik László, a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze előadásából értesült.

Ősszel a Művelődési Minisztérium (továbbiakban: MM) Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálya (október 8-9-10-én) Országos Gyermekvédelmi Szakmai Tanácskozást szervezett Balatonfenyvesen. Az összeövetel célja a magas szintű jogszabály tervezetének első változatban megfogalmazott alapelvei és a gyermek- és ifjúságvédelem továbbfejlesztési koncepciójának a megvitatása volt. A résztvevők előzetesen megkapták a hetven oldalas dokumentumot. Így felkészülhettek és írásban is véleményezhették. A háromnapos intenzív konzultációt váltakozóan, plenáris- és szekcióülések, továbbá szakmai munkaközösségi

⁶ Gáspár (1997) 3. o.

⁷ Hazai – Volentics (1986) 219. o.

ülések keretében tartották. Helyben írásos összefoglalók és szekció-állásfoglalások készültek az ülésekről.

Résztevéőként tanúsítom, hogy fantasztikusan lelkes és felelősségteljes munka folyt ott. Balatonfenyvesen senki nem maradt passzív.

Ezt az első tanácskozást Volentics Anna, a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Pszichopedagógiai Tanszékének vezetője részletes beszámolóban örökítette meg a Gyermek- és Ifjúságvédelem című folyóirat 1988. évi 1. számában.

A jogszabálytervezet „öskonceptiójából” én – vállalt elfogultsággal – két, a gyermekvédelmi *módszertani munka* intézményesítését és a *szakértői munkát* szolgáló, új szervezetként létrehozandó – mai kifejezéssel élve – „szakmatámogató és szolgáltatásfejlesztési” elemet szeretnék kiemelni.

A jogszabálytervezet előirányozta az OPI Gyermek- és Ifjúságvédelmi Felügyeleti Osztályának átszervezésével az Országos Gyermek- és Ifjúságvédelmi Módszertani Intézet (OGYIMI) létrehozását.

Volentics Anna összefoglalójából idézem: „Az *Országos Gyermek- és Ifjúságvédelmi Módszertani Intézet* mint közvetlen MM-intézmény megalapításának célja egyrészt »külső felügyelőszerő létrehozása«, másrészt »a gyermekvédelmi tudományos kutatás összefogása, koncentrálása, ezáltal a gyermekvédelmi tevékenység precízebb szakmai megalapozása, egységes módszertan kidolgozása, az improvizatív, elszigetelt helyi kísérletek helyett rendszerszerű kísérletsorozat ösztönzése«.

Az OGYIMI keretében működő Diagnosztikai Állomás pedig – ez a másik kiemelésem – »az egész országra kiterjedő illetékességgel adna szakvéleményt« a nevelőintézeti elhelyezésekhez, vagyis megnyugtatóbban láthatná el az antiszociális és/vagy neurotikus fejlődésirányú gyermekek vizsgálatát, diagnosztizálását.”⁸

Az OGYIMI alapelképzeléséből alakult ki az 1998. január 1-jével (Budapesten, a Tüzér utcában) megalakult Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet. A Diagnosztikai Állomás koncepciójából formálódott a 2003. július 1-jétől működő Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság.

A következő évben, 1988. október 27-28-29-én, Veszprémben megrendezett IV. Országos Gyermekvédelmi Konferencia ugyanígy szakmatörténeti jelentőségűnek mondható. A jogszabály előkészítése mellett a gyermekvédelmi szakma megerősítése volt hangsúlyos. A konferencia megszervezésében a fő érdem a korszakos szerepű Blumenfeldné dr. Mikola

⁸ Volentics (1988) 63. o.

Júliáé és dr. G. Cseres Judité. Például azért, mert a meghívásuk alapján tizenöt külföldi (francia, holland, nyugatnémet és osztrák) előadót is meghallgathattunk. Meglátogatta a konferenciát dr. Vera Mehta a bécsi székhelyű Szociális Munkásokat Képző Iskolák Nemzetközi Szövetségének főtitkára is. Bár személyesen ekkor még nem voltak jelen – de videós körinterjúban beszéltek a család- és gyermekvédelmi tevékenységükről több felekezet szeretetszolgálati vezetői. Így dr. Virányi Ottó atya a Római Katolikus Egyházi Szeretetszolgálat vezetője, dr. Seifert Gézáne a Magyar Izraeliták Országos Képviselőtársaságának főtitkára, Csizmazia Sándor, az Evangélikus Diakóniai Osztály vezetője, dr. Merétey Sándor, a Magyarországi Református Egyház szeretetszolgálati részéről és Kiss Emil, a Magyarországi Szabadegyházak Tanácsának főtitkára, baptista lelkész. Zám Mária a szociális munka hazai újjászervezéséről számolt be. Bene Béla a Nevelőközösség – EDUCOM Országos Egyesület küldetéséről beszélt. Itt alakítottuk meg közfelkiáltással október 28-án este a FICE, a Nevelőotthonok Nemzetközi Szövetsége magyarországi szekcióját, ami 1989-ben alakult bírósági bejegyzéssel a FICE, Nevelő Otthonok Nemzetközi Szövetsége Magyarországi Egyesületévé. Ezen a gyermekvédelmi konferencián sok minden történt először és ezek olyan elemek voltak, amik azóta a szakmai tapasztalatcserék szervezésében, a módszertani munkában iránymutatóvá váltak.

Úgy tűnt, hogy biztatóan halad a magasszintű gyermekvédelmi jogszabály előkészítésének ügye is.

B. Aczél Anna, az előző évi balatonfenyvesi tanácskozáson az MM Gyermekek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztályának a vezetőjeként tartott záró-összefoglaló beszédet. Itt pedig már a Szociális és Egészségügyi Minisztérium Gyermekvédelmi Főosztályának vezetőjeként számolhatott be a jogszabálytervezet előkészületi munkájáról és a gyermekvédelem ágazati irányításának változásáról:

„A jogszabálytervezet elkészült, s ha a Minisztertanács jóváhagyja és elfogadja azt az igényünket is, hogy a gyermek- és ifjúságvédelemnek magas szintű jogszabály bevezetésére van szüksége, úgy rövid időn belül megkezdhetjük a törvény kidolgozását. A döntés és az elfogadás azonban még hátravan.

Az elmúlt esztendőben – éppen a jogszabálytervezet kidolgozásának hónapjaiban – területünk irányítása megváltozott, a művelődésügytől átkerültünk az újonnan szervezett Szociális és Egészségügyi Minisztérium fennhatósága alá. Ennek két következménye is van: nőtt a mozgásterünk, egyszersmind azonban számolnunk kell azzal, hogy a teljes gyermek- és ifjúságvédelemért még több tárca felel. Sajátos funkciót tölt be a Művelődési Minisztérium, a Belügyminisztérium, a Szociális és Egészségügyi Minisztérium, az Állami Ifjúsági és

Sporthivatal, sőt egyéb szervezetek is részt vállaltak a gyermek- és ifjúságvédelem feladataiból. Ahhoz, hogy ez a sok tárca együttműködhessen, megvalósulhasson az egészséges koordináció, feltétlenül szükség van az átfogó, magas szintű szabályozásra.”⁹

B. Aczél Anna közös reményünket fejezte ki, amikor az előadását azzal fejezte be, hogy: „a magyar gyermek- és ifjúságvédelem emlékezetessé tehetné az 1989-es esztendő, ha a gyerekek jogainak törvényi szintű elismerése megvalósulna”.¹⁰

Ezután izgalmas, rendszerváltozással dúsított esztendők következtek.

A jogszabály-előkészítő munka még kilenc évig folytatódott. A végül elkészült törvényre *összetett hatással* volt (arra is, hogy *önálló* gyermekvédelmi törvényünk született), hogy Magyarország csatlakozott az ENSZ Gyermekjogi Egyezményéhez¹¹, melyet az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki.¹²

Dr. Katonáné dr. Pehr Erika így emlékezett vissza erre az időszakra az ELTE TáTK Szociális Munka Tanszékén, 2017. november 23-án rendezett kerekasztal beszélgetésen:

„A törvényi koncepciót 1994 telén dolgoztuk ki, a kormány 1995 februárjában fogadta el egy kormányhatározattal. Akkor még a törvénynek az volt a címe, hogy a Gyermekvédelemről és a szociális és gyámhivatalok felállításáról¹³, mivel ezzel egy időben zajlott a családjogi kodifikáció, zajlott a területi államháztartásnak a törvény-előkészítése. Úgy gondolom, hogy az, hogy próbáltuk az ENSZ-egyezmény végrehajtását, és egy koherens rendszert felépíteni, ez egy paradigmaváltást jelentett, hogy egy egybefüggő gyermekjóléti-gyermekvédelmi rendszer jöjjön létre.”¹⁴

Ezeknek az éveknek a fordulatos eseményeiről a résztvevők rendkívül érdekes, hiteles beszámolóit olvashatók a huszadik évfordulóra megjelent, „...*Nem csak szív kell, de kell tudás is!*” 20 éves a Gyermekvédelmi Törvény című kötetben. Az érdeklődő olvasónak ajánlom elolvasni, tájékozódásra. Már csak azért is, mert erre a jogszabályalkotási folyamat történetre sincs egyetlen érvényes narratíva. Mindegyikünknek, akik itt voltunk és a munkánk kapcsán részesei lehettünk, saját elbeszélésünk van róla. Esetleg úgy lehet ezeket egymáshoz közelíteni, ha a mai olvasó a saját értelmezését belőlük, a „sűrű leírás” módszerével maga konstruálja.

⁹ B. Aczél (1989) 11. o.

¹⁰ B. Aczél (1989) uo.

¹¹ Az Egyezményt az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án fogadta el; a Magyar Köztársaság képviselője pedig 1990. március 14-én írta alá.

¹² 1991. évi LXIV. tv.

¹³ Népjóléti Minisztérium (1995): A Gyermekvédelemről, a szociális és gyámhivatalokról szóló törvénytervezet. Előterjesztés, PE 5906/1995.

¹⁴ Rácz (2018)

Az ELTE TáTK Szociális Munka tanszékének idézett kerekasztal beszélgetésén dr. Radoszáv Miklós így emlékezett: „Az a fantasztikus dolog történt a gyermekvédelmi törvénnyel, hogy amikor készültek maguk a törvényi rendelkezések, akkor párhuzamosan zajlott a végrehajtási rendeleteknek a készítése is. 1997. november 1-jén adtam egy interjút és az volt a cikk címe, hogy Törvény a jövőnek. Nézzük pozitívan, a törvény még mindig a jövőnek szól.”¹⁵

Huszádik századi törekvések

„A magyar gyermek- és ifjúságvédelem mozzanatai, mint színes kockák apró színfoltjai illeszkednek egybe és elibénk tárul most már az egész mozaikmű hatalmas arányaival.”
(Csorna Kálmán)¹⁶

Mi volt a törvény-előkészítés évtizedes kalandos története ahhoz a közel száz esztendőhöz képest, mialatt nem sikerült elérni, hogy *önálló és teljes* törvénye legyen a gyermekvédelemnek Magyarországon?!

Szellemiségében ugyanis az 1901-es Széll Kálmán-féle törvénycikkeket tekinthetjük mai törvényünk előképének.

2021 decemberében a Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet és az Országos Gyermekvédelmi Szakszolgálat közösen – az aktuális járványhelyzethez igazodva – országos online konferencián emlékezett meg a magyar állami gyermekvédelem megszületésének 120. évfordulójáról.¹⁷ Konferenciánkon áttekintettük azokat a XIX. századi előzményeket, melyek hatására a beköszöntő XX. századdal, annak első évében megszülethettek a magyar állami gyermekvédelmet megalapozó, Széll Kálmán miniszterelnök nevéhez kötődő törvénycikke.

Ha valaki a XIX. század végének gyermekvédelméről szeretne tájékozódni, a könyvtárakban elsősorban és feltűnően nagy számban elkötelezett *orvosok* publikációira bukkan.

Ők is, ahogy a különböző, gyermekekkel foglalkozó más tudományterületek művelői, a gyermekek ellátásának gyarapodó és egyre komolyabb *szakszerűségi* követelményeiről közöltek tanulmányokat, vitairatokat.

A korabeli írásokból kitűnik, hogy *a gyermekekről való gondoskodás* és a gyermekmentés hazánkban *nemzeti ügyként válik társadalmi feladattá*. Védelmük pedig a XIX. század első felében még szinte kizárólagos gyámügyi megközelítésen túli (egészségügyi, szociálpedagógiai, pszichológiai) szakmai követelményekben és tartalmakban is megfogalmazódik.

¹⁵ Rác (2018) uo.

¹⁶ Csorna (1929) 263. o.

¹⁷ NSZI – OGYSZ: „Százhusz éves a magyar állami gyermekvédelem”. Országos online szakmai konferencia 2021. december 1-jén.

Mindezek alapján a sokféle gyermeksegítő tevékenység közös, összefoglaló megnevezésére, az árvaság és az elhagyatottság gyámsági jogi kategóriáinál tágabban értelmezhető, új fogalom bevezetése vált szükségessé. A magyar nyelvben az évszázad utolsó évtizedeiben jelenik meg a *gyermekvédelem* fogalma a német *Kinderschutz* tükörfordításával, amely hamarosan elterjedt köznyelvi fogalommá válik, ezzel tanúsítva, hogy „fogalmak nem légüres térben lebegnek, hanem jelzői és alakító tényezői a társadalomtörténeti folyamatoknak”.¹⁸

Jelentésbeli elmélyítésében és szakmai kiteljesítésében szakmatörténetünk fontos állomása volt az 1899 szeptemberében, Budapesten megtartott Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus. A résztvevők nemzetközi szinten kívánták egyeztetni „azokat a kérdéseket, melyek a gyermekek védelmi ügyére vonatkoznak s megállapítani azokat az irányelveket, melyek szerint a védelmet intézni kell /.../.”¹⁹

Nem voltak ezek kisebb célkitűzések, mint:

- *a gyermekvédelem eszméjének intézményesítése,*
- *fogalmi körének, munkaterületeinek tisztázása,*
- *szakmai feladatainak kijelölése és*
- *intézményes gyakorlattá formálása.*

A XIX. század vége a nagy állami szabályozó és problémakezelő rendszerek kialakulásának az időszaka is. Ebben az irányban nálunk az Eötvös József nevéhez kötődő népoktatási törvényt (1868.), a közegészségügy rendezéséről szóló törvényt (1876.), az ipartörvényt (1884.), az iskolaorvosi hálózat kiépítésének megkezdését (1886.), a kisedővási törvényt, az óvodálatogatási kötelezettség bevezetésével (1891.) említhetjük.

Ennek az állami szabályozási és intézményes ellátásszervező folyamatnak a körében az Országgyűlés 1901-ben, rövid vita után megszavazta a VIII. törvénycikket az állami gyermekmenhelyekről, majd ezt az uralkodó I. Ferenc József június 5-én szentesítette, és június 9-én kihirdetésre került. Megszületett a magyar állami gyermekvédelem alapdokumentuma, amit két hónap múlva követett a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekek gondozásáról rendelkező 1901. évi XXI. törvénycikk.

A gyermekek ügyével, a gyermekvédelemmel foglalkozók, elsősorban orvosok, pedagógusok, jogászok, ahogy a gyermeki lét és fejlődés kérdéseikhez komplex módon közelítő *gyermektanulmányozók* is, a magyar állami gyermekvédelem megszületését követően már

¹⁸ Karácsony (1995) 171. o.

¹⁹ Scherer (1900) 7-8. o.

azon dolgoztak, hogy a gyermekvédelemnek saját, *külön törvényben szabályozott differenciált és strukturált intézményrendszere* legyen hazánkban.

Az átfogó törvényi szabályozáshoz alkalmas keretet biztosított volna a már elfogadott két törvénycikk.

Volt erre kormányzati szándék is. Erről írja az 1908. évi londoni *Education in Hungary* című kiállításra készült, angol fordításban is megjelent, több mint kétszáz oldalas munka, hogy:

„*A gyermek összes jogviszonyait összefoglaló gyermekcodex előmunkálataival jelenleg foglalkoznak az igazságügyi és a belügyminisztériumban.*”²⁰

A külön gyermekvédelmi törvény és teljes ellátórendszer megalkotásának szorgalmazói – értelemszerűen – a *jogászok* voltak. A számos kezdeményezés közül idézek néhányat, melyek keletkezésük időszakának hazai viszonyait is jól tükrözik.

Dr. Engel Zsigmond gyámügyi jogász 1918-ban megjelent *Gyermekvédelem* című könyvében például így fogalmaz: „A törvény megalkotásával annál kevésbé lehet várni, mert a gyámi törvény már teljesen elavult, és mert a magánjog gyermekvédelmi részének törvényi szabályozását az egész magánjog kodifikációjáig nem szabad halasztani.

Szabályoznia kell a törvénynek az összes szervezeti kérdéseket is. Legyen az a gyermekvédelemnek teljes törvénykönyve, pontos és kimerítő tájékoztató a gyermekvédelem összes tényezői és közegei számára.”²¹

A huszadik század első négy évtizedének sokoldalú gyermekvédelmi gondolkodója volt dr. Csorna Kálmán jogász, szociálpolitikus, székesfővárosi árvaszéki elnök, közgazdasági egyetemi magántanár. Nagyon jelentős munkája az 1929-ben kiadott, *A szociális gyermekvédelem rendszere*²² című monografikus igényű műve. Felépítését, témagazdagságát a fejezetcímei mutatják. Azt is jelzik, hogy milyen imponáló részletezettséggel alapozta meg a kötet zárófejezetét képező gyermekvédelmi törvény javaslatát.

Csorna Kálmán művének felépítése ma is logikus rendszerét képezhetné a gyermekvédelmi rendszer bemutatásának:

A gyermek- és ifjúságvédelem fogalma és jelentősége. Feladatai és felosztása. A gyermek- és ifjúságvédelem történeti fejlődése. A gyermek- és ifjúságvédelem munkamódszerének vezéreszméi. A gyermek joga. A gyermek- és ifjúságvédelem szervei. A gyermek- és ifjúságvédelem berendezései. Intézetek és kiegészítő intézmények.

A gyermek- és ifjúságvédelem jelen állása egyes európai államokban. A gyermek- és ifjúságvédelem jövő fejlődésének iránya. Nemzetközi gyermekvédelmi munka. Szociális munkás képzés.

A magyar gyermek joga. A gyermek, és ifjúságvédelem történeti fejlődése. A védelem alapvető jogszabályai. A gyermek- és ifjúságvédelem rendszere. Az általános gyermek- és ifjúságvédelem szervei és berendezései. A

²⁰ VKM (1908) 95. o.

²¹ Engel (1918) 28. o.

²² Csorna (1929)

helyi hatóság mint az általános védelem szerve. A társadalom mint az általános gyermek- és ifjúságvédelem szerve. Az igazságügyi gyermek- és ifjúságvédelem szervei és intézményei.

S, végül:

A magyar gyermek- és ifjúságvédelem hiányai és a szükséges reform. A gyermek- és ifjúságvédelmi törvény.

Csorna Kálmán alkotása nagyívű és meggyőző. Ugyanakkor nyilvánvalóan pótcselekvés is volt. Hiszen tudta, tudhatta, hogy az ország gazdasági lehetőségei nem teszik lehetővé a gyermekvédelmi törvény elfogadását és bevezetését.

Ismert tény, hogy a harmincas évek elején mégis történtek erőfeszítések a gyámügyi és gyermekvédelmi reformjavaslatok, tervezetek összegyűjtésére és törvénybe szerkesztésére. Kevés volt azonban, ami ezek közül kiszámíthatóan megvalósítható volt. Önálló törvény így nem született. Amit lehetett, például a kisdédóvók és gyermekmenházak átadását a belügyminiszter hatáskörébe, azt a kisdédóvról szóló 1891. évi XV. törvénycikket módosító 1936. évi XXIII. törvénycikk vezette be. A szabályozás gyermekvédelmi célját rögzíti a törvénycikk indoklása:

„...a jelen törvényjavaslat nem annyira hatásköri eltolást, mint inkább a kisdédóvnak elvi alapról kiinduló átszervezését célozza, elkerülhetetlenné válik a kisdédóvók és gyermekmenházak jelenlegi szervezetének, belső életének, munkásságának újjáalkotása. Ez szerves kiegészítő része a sokfelé kiágazó gyermekvédelem egységes és intézményes megoldásának. Mindaddig, amíg az erre vonatkozó törvény el nem készül, a belügyminiszter a jelen törvényben nyert felhatalmazás alapján rendeletileg, de már a jövő elgondolásba szervesen beleilleszkedő módon szabályozza a kisdédóvók működését.”²³

Az évtized végére a gyermekvédelem kérdései egyre inkább családvédelmi feladatként fogalmazódtak meg. Elkezdődött a családvédelmi törvény előkészítése. Az 1940. augusztus 14-én kihirdetett 1940. évi XXIII. törvénycikk az Országos Nép- és Családvédelmi Alapról (ONCSA törvény) 2. § (2) bekezdés b) pontja szerint az Alap feladata különösen is a gyermekvédelem feladatainak ellátásáról való gondoskodás.²⁴

Ezután negyvenhét év szünet következett. Az átfogó, külön törvényi szabályozás kidolgozása – mint írtam – az 1980-as évek második felében kezdődött újra. Az önálló gyermekvédelmi törvény hiányzott, de ez nem jelentette, hogy a gyermekvédelmünk szabályozatlan lett volna. Annak kereteit a többször módosított 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról tartalmazta.

A szabályozás állapotáról B. Aczél Anna – már idézett – 1989-es előadásában elmondta: „A területen dolgozó gyermekvédőknek ma mintegy *130 jogszabályt* kellene ismerniük ahhoz, hogy zavartalanul végezhesék mindennapi munkájukat. De nem csupán ez a szétszórtan megtalálható jogszabályerdő gátolja a hatékony munkavégzést. Az is gond, hogy ezeknek a rendeleteknek és egyéb szabályozásoknak egy része elavult, nem számol a mai gondokkal és igényekkel. Esetenként nagyon fontos területek alul vannak szabályozva rendeletekkel,

²³ 1936. évi XXIII. tc.

²⁴ 1940. évi XXIII. tc.

rendtartással, különböző utasításokkal működnek, más területeken pedig a túlszabályozás hátráltatja a korszerű törekvéseket, kísérleteket, a támogatást érdemlő, újító gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet.”²⁵

A TBZ kutatás és a gyermekvédelem

„... szükségesnek tartjuk, hogy 15-20 éves távlatban kialakítsunk egy családcentrikus, alapellátás jellegű, humánszolgáltatásokat biztosító családgondozói és mentális egészségügyi hálózatot. /.../ E szervezet alapegységének, bázisintézményének a területi elv alapján szerveződő családgondozó állomások hálózatát ajánljuk.”

(Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon c. kötet)²⁶

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény előtörténetével kapcsolatban elkerülhetetlen a társadalmi beilleszkedési zavarokat érintő (továbbiakban: TBZ) kutatás említése.

Kordokumentumból idézek:

„Az elmúlt két évtized során egyre általánosabbá vált az a felismerés, hogy a szocialista fejlődés általánosan pozitív folyamatai (gazdasági fejlődés, a fogyasztás növekedése és szerkezetének korszerűsödése, társadalmi mobilitás, az iskolázottság emelkedése, az életmód változásai) mellett társadalmunk egyes negatív jelenségeiben nem történt lényeges javulás. Igaz, hogy a jelenségek nagy része társadalmunknak csak egy viszonylag szűk, marginális rétegét érinti közvetlenül; közvetett, továbbgyűrűző hatásaik azonban esetenként az egész társadalom életére és közérzetére kihatnak. Ez a magyarázata annak, hogy e jelenségek iránt nemcsak az érintett, visszaszorításukkal hivatásszerűen foglalkozó intézmények részéről mutatkozik érdeklődés, hanem az osztársadalom részéről is. Ennek hatása a társadalomtudományok szintjén is jelentkezett.

1979 tavaszán alakult meg »A társadalmi beilleszkedési zavarok komplex vizsgálata« című tárcaközi kutatási főirány Előkészítő Bizottsága. A bizottság feladata, hogy a Magyarországon szétszórtnak, gyakran elszigetelten és egyes esetekben egymással párhuzamosan folyó ide vonatkozó kutatásokat feltérképezze és megkísérelje egy koordinált, konzisztens kutatási irány kereteibe integrálni. Ennek során feladatkörébe tartozik az 1981-85. évi kutatási program kialakítása.

A téma szerteágazó jellege következtében szükségképpen több tudományág (szociológia, kriminológia, pszichológia, pszichiátria, orvostudomány, statisztika stb.) képviselőinek együttműködését igényli.”

– írja Barta Barnabás az Előkészítő Bizottság elnöke, a KSH kiadásában 1980-ban megjelent,

*Tanulmányok a társadalmi beilleszkedési zavarok köréből*²⁷ című kötet bevezetőjében.

Arról, hogy ilyen komplex nagy kutatás kezdődött, a munkahelyemen, az OPI Gyermek- és Ifjúságvédelmi Felügyeleti Osztályán hallottam a kollégáimtól. Nem kapott direkt nyilvánosságot, de mivel a mi intézményeinkben is sok diszciplína közreműködésével indult a program, a gyermekvédelmi szakma tudott róla. Sőt, tőlünk dr. G. Cseres Judit és Csókay László tagja volt a gyermekkori beilleszkedési zavarok kutatására szerveződött munkacsoportnak. Kicsit később, Hanák Katalin szakmai irányításával én is bekapcsolódhattam a munkába. Kérdőbiztosként részletes, strukturált interjúkat

²⁵ B. Aczél (1989) 11. o.

²⁶ TBZM (1986) 117. o.

²⁷ Miltényi és Münnich (szerk.) (1980)

(mélyinterjúkat) készítettem volt állami gondozott fiatal felnőttekkel az életútjukról. Nagyon tanulságos volt.

A munka színvonalát jelzi, ha néhány résztvevő kutató nevét felidézem: Andorka Rudolf, Buda Béla, Czeizel Endre, Cseh-Szombathy László, Gödöny József, Honti B. László, Illyés Sándor, Juhász Pál, Kolozsi Béla, Kopp Mária és Skrabski Árpád, Kósáné Ormai Vera, Miltényi Károly, Murányi-Kovács Endréné, Ozsváth Károly, Pressing Lajos, Ranschburg Jenő, Rátay Csaba, Szegedi Márton, Szőnyi Gábor, Tringer László, Vág András, Vikár György.

A TBZ kutatás Tudományos Tanácsának elnöke Pataki Ferenc volt. Gáti Ferenc a gyermekkori beilleszkedési zavarok kutatásával kapcsolatban témafelelősként működött közre. Láthattam, ahogy a különböző tudományágak kutatói megismerik egymás szempontjait és kölcsönösen gazdagodnak a munkakapcsolatukban. Ezt a szigorúan belső kiadványok is szolgálták (melyeket azért széles körben olvastunk), különösen a Társadalmi Beilleszkedési Zavarok Bulletin nagyalakú, vaskos kötetei voltak ilyenek.

A kutatást még az *interdiszciplinaritása* tette különösen izgalmassá számomra, ami a *gyermekvédelmi gondolkodásban alapfeltétel* is. Akkor jó értelemben véve divatba jött.

Így létesült az egyetemközi Interdiszciplináris Tudományos Diákkör is, különleges tanulmányi projektekkel. Az ITDK szervezésében lehetett találkozni például az egyik nyáron Elliot Aronsonnal, akinek *A társas lény* című könyve nem sokkal azelőtt jelent meg magyarul. A híres szociálpszichológus készséggel eljött Szentendrére, ahol az ITDK-s hallgatók egyetemközi komplex terepmunkát végeztek azon a nyáron. (Alumnistaként én is ott lehettem az előadásán.)

A TBZ-kutatás közvetlen haszna volt, hogy új, széles összefüggéseket megvilágító ismeretekkel gazdagodtunk általa. Azonnal viszonyítási alap is lett a munkánkban.

Nemrég találtam meg a gyermekvédelmi ellátórendszer továbbfejlesztéséről írt, 1984-ben készült terjedelmes (57 oldalas) munkahelyi dolgozatunkat.²⁸ Kívülről kapott, kötelező feladatként készítettük el, de a legjobb tudásunk szerint. (Emlékszem, hogy bosszankodtam a tizenhat évvel későbbi pedagóguslétszám előrebecslésének lehetetlen feladatán.) Újraolvasva látom, hogy teljesen a TBZ-kutatás szellemiségében dolgoztunk, és természetesen a hozzáférhető dokumentumait hivatkoztuk.

Gáti tanár úr akkor már nyugdíjas volt, ezért erősen tiltakozott, amikor Blumenfeld Julika rábeszélte, hogy megírja a *Gyermekvédelem az iskolában* című könyvét. Meggyőzésében az is szerepet játszott, hogy a TBZ témafelelőseként viszont különleges tájékozottsággal rendelkezett.

A kutatási főirány keretében készült munkákból született – többek között – a Dr. Illyés Sándor által szerkesztett hiánypótló, *Veszélyeztetettség és iskola* című kötet. A könyv pedagógiai,

²⁸ Blumenfeld, Huber, Csókay, Domszky (1984)

pszichológiai, szociológiai és orvosi megközelítésben foglalkozik a szocializációt veszélyeztető körülményekkel. A pszichopedagógusok képzésében csaknem tíz évig tananyagként használtuk.

Az Illyés Sándor professzor által összefogott kutatás keretében készült el B. Aczél Anna kandidátusi dolgozata is, mely az antiszociális fejlődésirányú gyerekeket nevelő intézményekkel foglalkozott.

A kutatás és ezek a kiadványok is gondolkodást formáltak, új szakmai ismereteket nyújtottak, publikációs stílust közvetítettek és mércét állítottak a készülő, további dolgozatok szerzői számára. Némi változást hoztak a gyermekvédelmi szakemberek tudásában és attitűdjében is. Mindezek együtt voltak a gyermekvédelmi szakmai megközelítésekre nézve meghatározóak, éppen abban az időszakban, amikor a magasszintű jogszabály előkészítése elkezdődött.

Gyermekvédelmi tudásszerveződés azokban az években

„Minden gyermekvédelmi eset egyedi és kimeríthetetlen.”
(Dr. Bognár Szabolcs)²⁹

„A gyermekvédelem – a szociálpolitika részeként vagy attól elkülönítetten – történelmileg változó diszciplína.” (Dr. Herczog Mária)³⁰

A Gyermekvédelmi törvény megszületésével kapcsolatos emlékidézésemben ki kell térnem arra is, hogy milyen tudásbázissal rendelkezett a szakma a múlt század nyolcvanas éveinek közepétől a kilencvenes évek végéig terjedő időszakban.

Először is az elkötelezett szakemberek hatalmas *gyakorlati tapasztalati tudásával*. Ezen a pályán évtizedeket töltöttek a jó szakemberek. (Sajnos a nem ide való, ide sodródók közül is többen.) Az OPI gyermekvédelmi osztályának munkatársaként, az ország intézményeit látogatva, vagy a különböző tanácskozásokon (de főleg azok szüneteiben) rengeteget lehetett tanulni a bölcs gyakorlati szakemberek évtizedes tapasztalataiból.

A *külföldi eljárásokat, modelleket* és szakmai tapasztalatokat ennek az időszaknak a kezdetén az OPI gyermekvédelmi osztályának vezetői Blumenfeldné dr. Mikola Júlia és dr. G. Cseres Judit közvetítették a személyes szakmai kapcsolataikon keresztül. A FICE Magyarországi Egyesületének megalakulása után a külföldi tapasztalatcserek, ismeretszerzési lehetőségek a gyermekekkel közvetlenül foglalkozó gyakorlati szakemberek széles köre számára is elérhetővé váltak. A rendszerváltozást követően pedig dr. Herczog Mária az, akinek elvülhetetlen érdemei vannak a külföldi és a nemzetközi tapasztalatok megismertetésében. Ennek korai példája *A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata* című hiánypótló kötet.³¹ Dr. Herczog Máriának kiemelkedő szerepe volt a törvényelőkészítő munkában is.

²⁹ Egy rádióinterjúban, 1988.

³⁰ Herczog (2001) 9. o.

³¹ Csókay, Domszky, Hazai, Herczog (1994)

A felsőoktatásban el lehetett sajátítani bizonyos alapvető ismereteket. Egy féléves kötelező tantárgyként és választható szemináriumként a pedagógusképző intézményekben tanítottak gyermek- és ifjúságvédelmet. Külön erre (is) képesített azonban akkor a pszichopedagógus képzés.³² A nyolcvanas évek közepétől pedig megkezdődött a szociális szakemberek képzése.

Tudományos-kutatási alapú háttérismereteink három irányból érkeztek akkoriban:

A már bemutatott *TBZ-kutatásból*. Ennek interdiszciplináris megközelítését illusztrálja Gáti Ferenc tudományos igényességű dinamikus modellje „a gyermekvédelmi esetek egyediségéről és kimeríthetlenségéről”.

Az ártalom és okozatának jellege mindig:

- plurikauzális (több okú),
- polimorf (többféle formában jelentkezik),
- szituatív és konstellatív (a helyzet és a körülmények váltják ki),
- dekurzív (folyamatában a különböző szakaszoknak eltérő jellegzetességei vannak).³³

Másik forrásunkat a *társadalmi rétegződés szociológiai kutatásának* eredményei jelentették. A nyolcvanas évek elejétől ezekre hivatkozva már „legitim” volt a gyermekvédelmi esetek mögött meghúzódó társadalmi egyenlőtlenségekről szólni. (A hátrányos helyzet fogalmát kutatási eredményeik alapján tíz évvel korábban levezette Gázsó Ferenc, Pataki Ferenc és Várhegyi György *Diákéletmód Budapesten* című könyvükben.³⁴) A Kolosi Tamás és munkatársai társadalmi rétegződés vizsgálata nyomán megfogalmazott társadalmi státusz-dimenziók publikálását követően pedig a hátrányos helyzet jellemzői a gyermekvédelmi ellátás feladataival kapcsolatban kiterjedésüket, mértéküket tekintve is megfogalmazhatóvá váltak.³⁵ Ez a szociológiai ismeret-terület az újrászerveződő szociálpolitikai ágazat és a szociális szakmák irányába közelítette a gyermekvédelmi gondolkodást.

³² A pszichopedagógia szakos képzés 1973-as szakindítási dokumentációja alapján: „A pszichopedagógia szak a bio-pszicho-szociális okok következtében normálistól eltérő személyiségstruktúrával rendelkező, személyiségfejlődésükben sérült neurotikus, pszichopátiás és disszociális magatartású gyermekek és serdülők gyógyító-nevelésére készít fel. A pszichopedagógia szakon végzett gyógypedagógus elhelyezkedhet: nevelőotthonokban és nevelőintézetekben; a tanácsok gyermek- és ifjúságvédelmi munkaköreiben; a lakóterületi gyermek- és ifjúságvédelmi, utógondozói, hivatásos pártfogói hálózatban; nevelési tanácsadóknak; gyermekklinikákon, kórházakban pszichoszomatikus betegekkel vagy suicidium kísérletet elkövetett fiatalokkal kapcsolatos pszichopedagógusi munkakörökben.” Gordosné (2000) 186. o.

³³ Gáti (1989) 85. o.

³⁴ Gázsó, Pataki, Várhegyi (1971)

³⁵ Halay – Kolosi (szerk.) (1982)

A harmadik forrásunk a *gyermekkor kutatás*: a gyermeki lét történeti változásaival foglalkozó *gyermekkortörténet* és a *gyermekkor* tartalmi átalakulásának *jelenben zajló folyamataival* és ezek következményeivel foglalkozó kutatások is.

A Világosság című folyóirat, 1979-ben Philippe Ariès alapműve három fejezetének rövidített bemutató fordítását közölte.³⁶ A teljes műre még várnunk kellett, de nyolc évvel később megjelent. Azután viszont egymás után jelentek meg a gyermekkortörténet klasszikusainak művei. Egyre árnyaltabb képet kaptunk a gyermekkor megközelítésének különböző dimenzióiban és ezek változásairól, történeti összefüggésben.

A gyermekkor változástendenciáinak első hírnöke – legalábbis számomra – Marie Winn *Gyerekek gyermekkor nélkül* című könyve volt. „Valami történt, ami elmosta a korábban jól kivehető határvonalat a gyermekkor és a felnőttek világa között, s elpattant jó néhány szem is azon a vékony védőhálón, amely megóvjá a gyerekeket attól, hogy túl korán zuhanjanak bele a felnőttvilág szomorú szűrkeségébe.”³⁷ – írja a szerző. És: „van egy belső, kölcsönös összefüggés a társadalomnak a gyermekkorral alkotott fogalmai és a gyerekek viselkedése között.”³⁸ (Az amerikai társadalom ugyanis egyre kevésbé ismeri el a gyermekkor, mint a felnőttek világától elkülönülő életszakasz jelentőségét.)

A diagnózisa, őszintén szólva megijesztett. Akkor még abban reménykedtem, hogy Amerika messze van. Ezzel egyidőben olvastam Martin Kohli svájci szociológus tanulmányát is. Ő több szociológiai kutatás eredményeit összehasonlítva jut a Winnéhez hasonló következtetésre: „... az életkori szakaszok és csoportok különbségeiben az eddigi történelmi trend egyértelmű megfordulását figyelhetjük meg /.../. Úgy látszik, mintha a korábbi, szigorú életkori normák érvényüket vesztenék: az eltéréseket – például az öltözködésben, a szexuális viselkedésben, a nyilvános helyeken való megjelenésben, a formális képzésben való részvételben – kevésbé elmarasztalóan ítélik meg.”³⁹

A gyermekkor-kutatások akkori felismeréseiről nagyon jó áttekintést adott Golnhofer Erzsébet és Szabolcs Éva *Gyermekkor: nézőpontok, narratívák* című könyve.⁴⁰ A gyermekségismeret területén ezekben az években a Pont Kiadó *Gyermekvédelmi Kiskönyvtár* sorozata, a *Fordulópont* című periodikája és *Esszé* kötetei egyaránt missziót teljesítettek. Mindezek a tudásforrások nem jutottak el mindenkire, aki a gyermekvédelemben tevékenykedett, de könnyen hozzáférhetőkké váltak.

³⁶ Ariès (1979) Ádám Péter bemutató fordítása

³⁷ Winn (1990) 18. o.

³⁸ Winn (1990) 21. o.

³⁹ Kohli (1990) 205. o.

⁴⁰ Golnhofer – Szabolcs (2005)

Az ágazati irányítás háttérintézményeinek feladata volt -, és mindenképpen feladata ma is - ezeknek a forrásoknak a figyelemmel kísérése, miként a változástendenciák gyakorlati követése is, a szakmai tapasztalatok gyűjtése és elterjesztése a módszertani munka megszervezésével. Összességében az új ismeretek bevezetésének, integrált alkalmazásának az elősegítése, együttműködve a felsőoktatási intézményekkel és kutatóhelyekkel.

Útközben, visszatekintve



„Nem szabad abszolutizálni a gyermekkor saját értékét. Minden életkori fokozat az emberi fejlődés *egészén* belül nyeri el értelmét. *Martinus J. Langeveld* szerint csak az nő fel egész emberként, »aki minden egyes életkorban teljes egészében az volt, aminek akkor lennie kellett« (Langeveld, 1965).

/.../

„A gyermekornak nem csak az az értelme, hogy döntő feltétele a további fejlődésnek, hanem az is, hogy megtalálhatók benne olyan alapvető létmódok, amelyek elsősorban a gyermeki egzisztencia sajátos értékei ugyan, analóg módon azonban mindig megilletik a sikerült emberi létezést.” (Nyíri Tamás)⁴¹

Elmondhatjuk, hogy a gyermekvédelemnek a XX. század végére háromféle - önmagában is meghatározó, és egymással kölcsönhatásban álló - legitimációja alakult ki, az *antropológiai*, a *közpolitikai* és a *gyermekjogi legitimáció*. A legitimáció körei segítenek a szükséges védelem megszervezésében és a kor színvonalán álló szakszerűség megítélésében. Az intézményes gyermekvédelem mindhárom legitimációs körben folyamatosan „mérlegre kerül”.

Közülük a Gyermekvédelmi törvényt elsősorban a *közpolitikai* legitimáció keretezi.

A *gyermekjogi* legitimáció azáltal fejti ki saját elsődleges hatását, hogy az Egyezményben – mint a gyermekjogok nemzetközi keretrendszerében – foglalt rendelkezéseket érvényesíteni kell a részes államok belső életében.⁴² A mind tökéletesebb struktúrák és az egyre pontosabb (sűrűn módosított és egyre részletezőbb) szabályozás azonban könnyen elidegeníthetnek éppen attól a tartalomtól és különösen annak a lényegi megújításától, amit kifejezni céloznak és szolgálni hivatottak. Izgalmas tanulmányt lehetne írni erről is.⁴³

⁴¹ Nyíri (1984) 654. o.

⁴² „A gyermek tényleges helyzetét természetesen annak az országnak a gazdasági, társadalmi adottságai határozzák meg, ahol a gyermek él. Létének alapvető gondjait nem lehet pusztán a jog eszközeivel megoldani; a jogi szabályozás csak az adott állam gazdasági, társadalmi feltételeit tükrözi, de – többé vagy kevésbé – befolyásolhatja is ezeket a feltételeket. *A gyermek helyzetének nemzetközi szabályozása* – vagyis jogainak nemzetközi szerződésbe foglalása – az emberi jogok nemzetközi védelmének fejlődésével került napirendre.” Bokorné Dr. Szegő (1990) 3. o.

⁴³ Ezzel kapcsolatos tapasztalataink folyamatosak és sokféle összefüggésben igazolhatók. Még azzal is, amit öt évvel ezelőtt a KSH vezető munkatársa mondott a törvény 20. évfordulóján tartott előadásában arról, hogy nekik is „nehéz a változásokat követni, a jelenségeket, adatokat értelmezni, hiszen a Gyermekvédelmi törvényt *a hatályba lépése óta eddig kilencvenszer módosították*”. („*Két évtized a gyermekekért*” – a Központi Statisztikai Hivatal konferenciája, Budapest, 2017. január 31-én.)

Az *antropológiai* legitimáció szerepe nem csak az emberre vonatkozó sokirányú tudományos ismeret alkalmazásának a szolgálata, hanem emberségünk kifejezése. Az antropológiai legitimáció a gyermeksegítő szakemberek munkájában a gyakorlati tapasztalatok összegzése, és az egyre magasabb szintű szakértelem jó törekvése mellett, az emberi méltóság szemléletté tételében és az emberi méltóság védelmében valósul meg.

Törvényünk létrejöttét jól követhetően befolyásolták a történeti és a társadalmi körülményeink változásai. Ezeken belül azonban a törvény nem önmagában határozza meg annak a társadalmi intézménynek, a gyermek- és ifjúságvédelemnek a működését, aminek a szervezeti rendszerét létrehozta, amit szabályoz.

A Gyermekvédelmi törvény kapcsán ezekről a körülményekről, folyamatokról és összefüggésekről, továbbá a „közösségi környezet és jelentésadó gyakorlata” átalakulásáról is szükséges volt írnom, legalább jelzésszerűen, elérhető hivatkozásokkal.

Visszatekintve kirajzolódnak előttünk a törvény megszületéséhez vezető évszázados út állomásai, a törvényre váró gyermekvédők egymást követő generációinak törekvései, és felismerhetővé válik, hogy a gyermekek védelmének mindig, minden vonatkozásában *jelen idejű* feladatai vannak. A mögöttük húzódó szélesebb összefüggések értelmezése viszont a különböző legitimációs mechanizmusok hatásrendszerében, időszakonként alkalmasabb megoldásokra vezető narratíva- és paradigmaváltozást eredményez. Így van ez ma is.

Áttekintésemet egy személyes emlékemmel zárom.

1999. december 16-án elkísérhettem Gáspár Károly főosztályvezető urat Bácsalmásra, az új lakásotthon átadására. Előadást is kellett tartanom. Ott, a jelenlévő gyermekvédelmi gyakorlati szakemberekkel kialakult *közös figyelmi helyzetben* megéreztem a titkukat, és sikerült a legegyszerűbben megfogalmaznom, hogy az eredményes gyermekvédelmi munka lényege a *személyközi kapcsolat* – a szakmai rendszerben.

Aki ezt mélységében érti és így képes gyakorolni, az gyermekvédelmi szakember.

Felhasznált irodalom

- Ariès, Philippe (1979): A gyermekkor felfedezése. *Világosság*, 20. 1979. 12. sz., 732 - 739.
- Ariès, Philippe (1987): *Gyermek, család, halál*. Tanulmányok. Gondolat Könyvkiadó (Társadalomtudományi Könyvtár) Budapest.
- B. Aczél Anna (1989): A magas szintű jogszabály új vonásai. *Gyermek- és Ifjúságvédelem*, 1989. 1-2.

- Dr. Blumenfeld Gyuláné, Huber Béla, Csókay László, Domszky András (1984): A gyermekvédelem századfordulóig történő fejlesztése, különös tekintettel a pedagógus ellátottságra. *OPI Gyermek-, Ifjúságvédelmi és Felügyeleti Önálló Osztály*, 1984. augusztus 9. Sokszorosítás.
- Bokorné Dr. Szegő Hanna (1990): Előszó. In: *Egyezmény a gyermek jogairól*. (Kiad. az ENSZ Gyermekalap Magyar Nemzeti Bizottsága). UNICEF, Budapest.
- Csókay László, Domszky András, Hazai Vera, Herczog Mária (1994): *A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata*. Pont Kiadó, Budapest.
- Dr. Csorna Kálmán (1929): *A szociális gyermekvédelem rendszere*. Eggenberger Könyvkereskedés, Budapest.
https://mtda.hu/books/csorna_laszlo_a_szocialis_gyermekvedelem.pdf (utolsó letöltés: 2022. 08. 08.)
- Domszky András (szerk.) (1996): *Gyermekvédelem-történet I. Magyar gyermekvédelmi írások a XX. század első harmadából*. Szöveggyűjtemény. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- Engel Zsigmond (1918): *Gyermekvédelem*. Népszava Könyvkereskedés kiadása, Budapest.
- Gáspár Károly (1997): „Segítség – győztünk” (Tárgyilagosan egy nagyszerű törvényről.) *Család, Gyermek, Ifjúság*, 1997. 3. https://epa.oszk.hu/03400/03457/00080/pdf/EPA03457_csalad_1997_3.pdf (utolsó letöltés: 2022. 07. 11.)
- Dr. Gáti Ferenc (1982): *Gyermekvédelem az iskolában*. Tankönyvkiadó, (Korszerű nevelés) Budapest.
- Dr. Gáti Ferenc (1989): *Gyermek- és ifjúságvédelmi alapismeretek*. ELTE BTK jegyzete. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Gázsó Ferenc, Pataki Ferenc, Várhegyi György (1971): *Diákéletmód Budapesten*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Gergely Ferenc (1997): *A magyar gyermekvédelem története (1867 – 1991)*. Püski Kiadó Kft., Budapest.
- Golnhofer Erzsébet – Szabolcs Éva (2005): *Gyermekkor: nézőpontok, narratívák*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.

- Gordosné dr. Szabó Anna (2000): *A magyar gyógypedagógusképzés története*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest.
- Halay Tibor és Kolosi Tamás (szerk.) (1982): *Társadalomszerkezet és rétegződés*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Hazai Vera – Volentics Anna (1986): Sajátos élethelyzet – sajátos életmód. – Nevelőotthoni életmód egy időmérleg-vizsgálat tükrében. *Pedagógiai Szemle*, 1986. 3. (hivatkozás: Murányi-Kovács Endréné (1976): *A gyermekkori személyiségzavarok pszichológiája*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola jegyzete. Tankönyvkiadó, Budapest.)
- Dr. Herczog Mária (2001): *Gyermekvédelmi kézikönyv*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest.
- Dr. Illyés Sándor (szerk.) (1988): *Veszélyeztetettség és iskola*. Tankönyvkiadó, (Pszichológia – nevelőknek) Budapest.
- Karácsony András (1995): *Bevezetés a tudásszociológiába*. Osiris-Századvég, Budapest.
- Kohli, Martin (1990): *Társadalmi idő és egyéni idő. Az életút a modern társadalom szerkezetváltozásában*. In: *Időben élni. Történeti-szociológiai tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lakner Zoltán Lehel, Gulyásné dr. Kovács Erzsébet és Csókay László (szerk.) (2017): *„...Nem csak szív kell, de kell tudás is!” 20 éves a Gyermekvédelmi Törvény*. SZOSZAK, (Szemle Könyvek 2.) Budapest.
- Miltényi Károly és Münnich Iván (szerk.) (1980): *Tanulmányok a társadalmi beilleszkedési zavarok köréből*. Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest.
- Musil, Robert (1977): *A tulajdonságok nélküli ember*. I. köt. (Tandori Dezső ford.) Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Nyíri Tamás (1984): A gyermek az antropológia szemszögéből. *Vigilia*, 1984. 9. (hivatkozás: Langeveld, M. J. (1965): *Einführung in die theoretische Pädagogik*. Stuttgart, 107.) 651-660.
- Rác Andrea (2018): Gyermekvédelmi kerekasztal beszélgetés a „Kinek az érdeke?” – 20 éves a gyermekvédelmi törvény c. konferencián. *Párbeszéd: Szociális Munka*

folyóirat, 2018. 1. <http://docplayer.hu/107964342-Gyermekvedelmi-kerekasztal-beszelgetes.html> (utolsó letöltés: 2022. 07. 15.)

- Scherer István (szerk.) (1900): *A József cs. és kir. Főherceg Ő Fensége védnöksége alatt 1899. évi szept. hó 13-17. napjaiban tartott Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus Naplója*. Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest <http://mek.oszk.hu/08200/08215> (utolsó letöltés: 2022. 08. 09.)
- *Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon*. (1986) Kossuth Könyvkiadó, Budapest. (TBZM)
- VKM (1908): *A közoktatásügy Magyarországon*. (Kiad. a M. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter.) Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari nyomdája, Budapest.
- Volentics Anna (1988): Országos gyermekvédelmi szakmai tanácskozás. *Gyermek- és Ifjúságvédelem*, 1988. 1.
- Wallerstein, Immanuel (1983): *A modern világgazdasági rendszer kialakulása*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Winn, Marie (1990): *Gyerekek, gyermekkor nélkül*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Jogszabályok

- 1901. évi VIII. törvénycikk az állami gyermekmenhelyekről <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90100008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D35> (utolsó letöltés: 2022. 08. 09.)
- 1901. évi XXI. törvénycikk a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekek gondozásáról <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90100021.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D35> (utolsó letöltés: 2022. 08. 09.)
- 1936. évi XXIII. törvénycikk indokolása a kiseddóvásról szóló 1891. évi XV. törvénycikk némely rendelkezéseinek módosításáról <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93600023.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D50> (utolsó letöltés: 2022. 08. 10.)
- 1940. évi XXIII. törvénycikk az Országos Nép- és Családvédelmi Alapról <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=94000023.TV&targetdate=&printTitle=1940.+%C3%A9vi+XXIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (utolsó letöltés: 2022. 08. 10.)
- 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról

- 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

Kothencz János:

ÁGOTA® Közössége a családból kiemelt gyermekek szolgálatában -
A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató bemutatása

Programbemutató

Kulcsszavak: gyermekvédelmi szakellátás, pedagógikoterápiás rendszer, pasztoráció

Az ÁGOTA® Közössége immár több, mint negyed évszázada áll a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek és fiatal felnőttek szolgálatában. Az ÁGOTA® szakmai és társadalmi hitvallása 2011 óta a gyermekvédelmi szakellátás professzionális palettáján is jelen van, a Szeged-Csanádi Egyházmegye által fenntartott Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató révén. Az állami feladat átvételeinek, valamint a folyamatos fejlesztésnek köszönhetően napjainkban 13 nevelőszülői hálózat közel 1800 nevelőszülőjének, illetve 33 lakásotthon és 2 gyermekotthon működtetésével mintegy 7000 férőhelyen gondoskodhatunk családját veszített gyermekekről és önálló életre felkészülő fiatal felnőttekről. Szervezetünk 2013 óta módszertani feladatokat is ellát, mely kiterjed valamennyi katolikus egyházi fenntartásban működő gyermekvédelmi szakellátásra.

Jelenlegi működésünkben tetten érhető a tágabb értelemben több, mint negyedévszázados, szűkebben, több mint egy évtizedes szakmai tapasztalat, a fejlődésre, fejlesztésre irányuló és a megoldás-orientált szemléletmód.

Kutatástól a pedagógikoterápiás rendszerig – Szakmai alapok

A gyermekvédelem hazánkban az utóbbi évtizedekben jelentős változásokon ment és megy keresztül. A változások legfőbb erénye, hogy új lehetőségek tárulnak az értő, a gyermekvédelmet hivatásként megélő kollégák elé. Egy ilyen folyamatnak lehetünk most is tanúi, sőt megélői azáltal, hogy a „feladatcentrikusság” helyett gyermekközpontúság, az „ügyek” helyett esetkezelés, a „munkavégzés” helyett szakmaiság kerül a fókuszba a Szeged-Csanádi Egyházmegye fenntartásában működő Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató hitvallásában, elkötelezettségében.

A szolgáltató azáltal válik valóban támogató szolgáltatóssá, hogy maga a gyermek és az ő esete, élettörténete, lehetőségei határozzák meg a mellette álló, vele foglalkozó kollégák mindennapi tevékenységét.

Ez az új attitűd nem csupán ismereti, hanem érzelmi és viselkedéses szinten is átjárja hivatásunkat. Ehhez nyújt szakmailag országos szinten is elismert támogató tevékenységet az ÁGOTA® Alapítvány és a KÁSZPEM® Módszer, melynek elemei és szellemisége szakmaiságunk alappozitívumait képezik.

A 2004-2006 között megvalósított reprezentatív ÁGOTA® országos kutatás⁴⁴ keretében a magyar, gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek helyzetéről folytattunk átfogó, országos vizsgálsorozatot.

Személyes lekérdezésen alapuló (kérdezőbiztossal) kérdőíves vizsgálat alkotta a kutatás fő gerincét, 9-18 év közötti gyermekek és fiatalok körében. Ebben az adatgyűjtésben 117 fő kérdezőbiztos bevonásával, 1732 fő gyermeket és fiatalot interjúvöltünk meg az ország gyermekotthonaiban. Komoly támaszt jelentett ezen országosan is reprezentatív adatgyűjtésben a Szegedi Tudományegyetem Szociológia Tanszéke, illetve annak oktatói (kutatásmódszertani előadói). Nemcsak a kérdezőbiztosokat képezték ki, akiknek jelentős hányada maga is szociológus egyetemi hallgató volt, hanem számos kutatómetodikai kérdésben nyújtottak hasznos támogatást. Fókuszcsoportos vizsgálat is történt a gyermekvédelmi gondoskodásban élő 8-12 év közötti gyermekek esetében. E vizsgálatban a kutatásunkban résztvevő klinikai gyermek-, szakpszichológusi és pedagógusi team munkálkodott. Szociometriai vizsgálatot is végeztünk az általános és középiskolás 8-18 év közötti gyermekeknél, amely ugyancsak pszichológusaink, pedagógusaink és szociális munkásaink közreműködésével valósult meg. Továbbá diagnosztikus kliens csoportok vezetését és dokumentálását is megvalósítottuk, egy esetben 12-15, a többinél 15-24 év közötti fiataloknál. Interjúk, egyéni és csoportos, félig strukturált és strukturálatlan beszélgetések során is számos adatot nyertünk, melyeket a gyermekvédelmi gondoskodásból kikerültek körében 22 és 45 év közöttieknél valósítottuk meg.

A kutatás eredményeit felhasználva 2006 és 2009 között egy olyan szakmai-pedagógiai módszertant dolgoztunk ki, teszteltünk és akkreditáltattunk, melynek segítségével a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek társadalmi beilleszkedését, sikerességét tudjuk hatékonyan támogatni.

A KÁSZPEM®-Kothencz-féle ÁGOTA® Szenzitív Pedagógikoterápiás Módszer a gyermekvédelmi gondoskodásban élő fiatalok társadalmi integrációját tesztelt módon is hatékonyan segítő csoportmódszer. Fókuszában a családjából kikerült gyermek létállapotának sajátosságai, így a bizalomképe, interperszonális kapcsolatai, nehéz életeseményei és traumái, normarendszere és vezérfonalai, kiszolgáltatottság érzése, önrendelkezése, valamint jövőképe és teljesítményhez való viszonya áll. A módszer implementációja folyamatos a hazai gyermekvédelmi szakemberek körében.

⁴⁴ Kothencz J., 2009, Róluk...értük...I. Családból kiemelt gyermekek és fiatalok („állami gondoskodásban élők”) társadalmi sajátosságai (szociológiai jellemzői) napjainkban, ÁGOTA Alapítvány, Szeged

2022. évben indítottuk el a nevelőszülői társadalom szociográfiáját felmérő és az elemzések után azt bemutató, ÁGOTA[®] országos reprezentatív nevelőszülői kutatást, amelynek során véletlenszerű szisztematikus mintavétellel – fenntartótól és működtetőtől függetlenül – több, mint 1200 nevelőszülőt sikerült megszólítanunk az ország minden megyéjében. Az eredményeket és elemzéseket – a korábbi kutatáshoz hasonlóan – a gyermekvédelem minden résztvevője számára elérhetővé fogjuk tenni.

Szervezeti fejlődés és fejlesztés – Divíziók a Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató szervezeti rendszerében



A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató a Szeged-Csanádi Egyházmegye fenntartásában működő országos hatáskörű gyermekvédelmi szakellátási intézmény, amely 2011. június 01-jén kezdte meg működését Csongrád megyében. 2011. december 01-jétől működteti a Bács-Kiskun megyei gyermekvédelmi szakellátás

jelentős részét, majd 2014. január 01-jétől a Komárom-Esztergom megyei otthont nyújtó, valamint utógondozói ellátást is (nevelőszülői hálózat, lakásotthonok). A 2012-2013. év folyamán új nevelőszülői hálózat került kiépítésre és működtetésre a Csongrád megyei nevelőszülői hálózat részeként Békés megyében, Jász-Nagykun-Szolnok megyében, valamint Budapesten és vonzáskörzetében (Pest megyében).

A kormány felkérésére 2020. július 1-jei hatállyal, a Szeged-Csanádi Egyházmegye Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltatójának tevékenységi területe és feladatellátása jelentősen bővült. Szervezetünk ekkor 8 megyében látta el a gyermekvédelmi szakellátás feladatait.

2021. január 1-jétől, valamint június 30-tól további öt megyével bővült a gyermekvédelmi szakellátás feladatainak ellátása. A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató ettől az időponttól kezdve 13 megyében: Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád-Csanád, Győr-Moson-Sopron, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom, Nógrád, Pest, Tolna és Veszprém megyékben, valamint a fővárosban

gondoskodik a családjukat veszített gyermekekről és fiatal felnőttekről. Összességében 48 szakmai egységünk 5 területi igazgatóságba szerveződve látja el feladatát.

Alapvető célunk a nevelő-fejlesztő munkára összpontosító, közvetlen segítségadás, de folyamatosan fejlesztjük azt a szakmai programot, amelynek révén a teljes ellátási területen ugyanazt a magas színvonalú szolgáltatást tudjuk nyújtani. Az egymásra épülő, egymást kiegészítő programrendszer megvalósításáról szakmai divíziók gondoskodnak. Ezek a módszerspecifikus és terápiás szolgáltatások a sportéletrend, az élménypedagógia, a gyógypedagógia, a pszichológus csoport, valamint a pasztoráció.

Kiemelt jelentőségű az élménypedagógiai rendszer, melynek keretében programok sokaságát szervezzük mind a nevelőszülői hálózatokban, mind a lakásotthonokban. A számtalan táborozás, táboroztatás, közös élmények, családi napok a gyermekek számára sorsközösség megélését, a gyermeki mivoltuk ünneplését, és a szabadidő eltöltésének hasznos, strukturált módját valósítják meg. Ezen programokon egyre több munkatársunk vesz részt, akár önkéntes segítőként is, megélve a gyermekekkel való foglalkozás és együttlét minőségében más formáját is.

Hangsúlyos szerepet kap a sport, amely nélkülözhetetlen pedagógiai eszköz a gyermekek önállóságra nevelésében. Immár 13 megyében vehetnek részt a gyermekek, fiatal felnőttek a sportéletrend programunk helyi, megyei, vagy akár országos rendezvényein.

A hazai gyermekvédelmi szakellátásban ritkaságnak számít az a gyógypedagógiai szolgáltatás, amit a Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató nyújt a mindennapokban. Egyre nagyobb az igény a hátrányokkal küzdő gyermekek fejlesztésére. Egyrészt fejlesztő központ szolgálja ezt a célt, ahol gyógypedagógiai, logopédiai, szenzomotoros foglalkozások, szűrések történnek, de tartanak TSMT-tornát és állatasszisztált terápiát is. Másrészt teljes ellátási területünkön – igényekhez igazodóan – gyógypedagógusok, logopédusok, konduktorok, fejlesztő pedagógusok támogató-fejlesztő munkájával tesszük lehetővé a ránk bízott gyermekek minél teljesebb körű ellátását, a róluk való gondoskodást.

A pszichológus hálózatunk tevékenysége minden családjából kiemelt gyermek számára rendelkezésre áll, éppúgy a nevelőszülői hálózatban, mint a gyermek- és lakásotthonban. A szakemberekhez érkező gyermekek, felnőttek egyéni, vagy csoportos keretek között vehetnek részt a közös munkában, amelynek során a pszichológus a hozott nehézséghez és az egyéni igényekhez igazítva dolgozik saját képzettségének, kompetenciakörének figyelembevételével és a Pszichológusi Etikai irányelvek betartásával. Pszichológus hálózatunk saját belső protokollal rendelkezik, szakembereink ez alapján végzik tevékenységüket.

Tehetséggondozásunk, valamint készségfejlesztési lehetőségeink, művészeti, zenei programjaink ugyancsak gyarapítják a nálunk élő gyermekek fejlődéséhez szükséges lehetőségeket. A Kiválósági díj, a Hősötös Program az általános és középiskolai tanulmányaikban jó eredményeket elérő gyermekeink jutalmazását és tanulás iránti motivációjának facilitálását, fenntartását, a lemaradók motiválását segíti. Az egyéni támogatások rendszere pedig felsőfokú tanulmányokat folytató fiatal felnőttjeink számára elérhető, amelynek keretében személyre szabottan, az egyedi igényeknek megfelelően tudjuk számukra biztosítani a végzettség megszerzéséhez szükséges optimális feltételeket. Kiemelt helyen kezeljük a társadalmi beilleszkedést segítő szakmai programokat és felelős gondoskodással segítjük fiataljaink pályaválasztását és munkához jutását.

Hit és küldetés – Pasztoráció a Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltatónál

A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató közössége küldetesként éli meg a családból kiemelt gyermekek sorsának jobbá tételét. Hitünk középpontjában, ami vezérli a közösség tagjait, pontosan az a felismerés áll, melyről az Evangélium így ír: "a szél ott fúj, ahol akar" (Jn. 3,8). Az Evangélium sorának tanítása azt üzeni korunk gyakran válságosnak tűnő, értékdiffereciált napjaiban is, hogy minden emberi gyengeségünk és gyarlóságunk ellenére, minden magunkra hagyatottságunk és kishitűségünk dacára, a Jó Isten kegyelme végtelen, és ott is jelen van, ahol azt a legkevésbé váránk.

Célkitűzésként fogalmazódik meg számunkra és meg is éljük annak fontosságát, hogy mind inkább valóra váltani legyünk képesek a hatékony pre-evangelizációt. Itt nem csak a klasszikus katekétikus nevelésre vagy hitoktatásra gondolunk, hanem arra, hogy hatékonyan segítsük a gyermekek és fiatalok kapcsolatba kerülését az evangéliumban is megragadható értékekkel. Ehhez a kapcsolatba kerüléshez, vagy ha úgy tetszik ehhez az élő kötelékhez igyekszünk közelebb juttatni a családból kiemelt gyermekeket és fiatalokat. Nem az a célunk, hogy direkt módon, vagy bármi egyéb kategorikus iránymutatással győzzünk meg bárkit a kereszténység értékeinek fontosságáról. A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató katolikus keresztény identitású közösség, és ugyanazt az Apostoli Hitvallást vallja, mint bárki más katolikus vallásgyakorló testvérünk, azonban nyitott, és nem határolódik el azoktól sem, akik (Karl Rahneri értelemben is) anonim keresztényekként teszik a dolgukat, és nem feltétlen gyakorló hívők. A nem keresztény testvérekre, és minden jószándékú emberre nyitottak vagyunk.

A gyermek szabad választásán alapul az, hogy tovább lép-e ezen az úton, és hogy mit tesz ezért. A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató valamennyi munkavállalója támogatja ebben a gyermekeket, de semmiképp nem erőlteti ezt az utat. A családból kiemelt gyermekek hazánk legkiszolgáltatottabb társadalmi rétegéhez tartoznak. Szeretetéhségüket és ragaszkodni vágyásukat sokan sokféleképp ki is használják. Az a célunk, hogy megtapasztaltassuk velük, hogy Ők maguk is elfogadható és értékes emberek, az érdemeiktől függetlenül. Fontos az is, hogy minden emberben, így a családból kiemelt csemetéinkben is ott rejlik az a fajta transzcendenciára való fogékonyság, mely óvatos, és az ő sebeiket is szem előtt tartó tapintatos vezetés révén, egyre tudatosabban válhat megragadhatóvá számukra. Ezt a fogékonyságot a transzcendensre, a vágyat a remény útkeresésében igyekszünk úgy beteljesíteni, hogy mindebből azt érezhessék, hogy hazajuthatnak ebbe a szeretetteljes légkörbe, amit a Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató és az ÁGOTA[®] közössége nyújt.

Nevelőszülői hálózatok fejlesztése – toborzás, kiválasztás, képzés

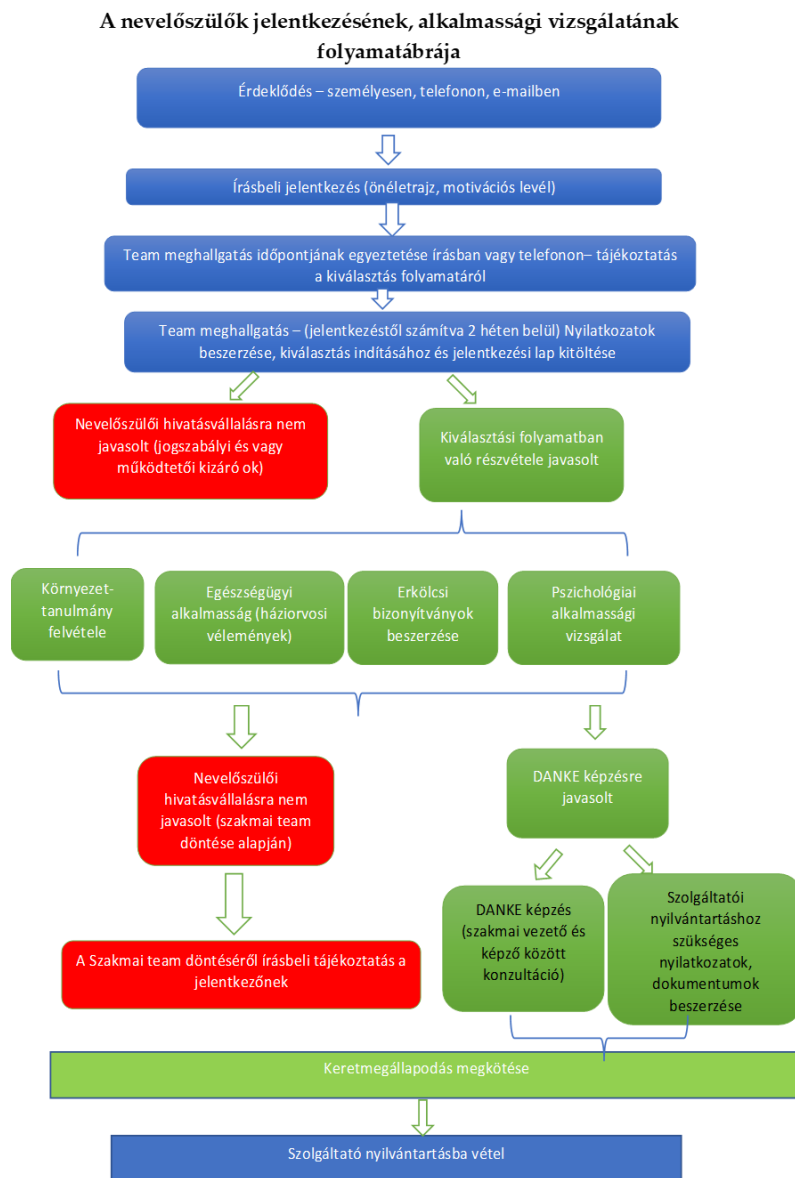
Hiszünk abban, hogy minden gyermeknek családban van a helye. Amennyiben a gyermek valamely ok miatt saját családjában nem nevelkedhet, szakmai kötelességünknek érezzük a számára legmegfelelőbb családpótló gondoskodást biztosítani, a nevelőszülői családot. A nevelőszülői hivatásvállalás népszerűsítése, társadalmi megbecsültségének növelése a működtetőkön is túlmutató feladat, de a nevelőszülői hálózatok fejlesztésének felelőssége nem hárítható át az ágazatirányításra. Szolgáltatónk minden lehetőséget igyekszik jól használni e célok megvalósítása érdekében.

A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató által gondozott gyermekek 92 %-a nevelőcsaládban él. Ez az arány a szakmai szemléletmódunk mellett a folyamatos és dinamikus fejlesztésnek is köszönhető. Külön belső eljárásrendet dolgoztunk ki a nevelőszülők toborzásának és kiválasztásának folyamatára, amely az általános stratégiai elvek mellett konkrét operatív feladatokat is tartalmaz, határidőkkel, annak érdekében, hogy minél hatékonyabban megvalósulhasson a nevelőszülői hivatásvállalásra alkalmas jelentkezők szolgáltatói nyilvántartásba vétele. A nevelőszülői hálózat építésének innovatív elemeket tartalmazó modellje az alábbiakból tevődik össze.

A toborzás szisztematikus tervezés mentén történik. Ez jelenti egyrészt a bekerülő gyermek igényeinek, előzetes szocializációs tapasztalatainak ismeretét, a toborzási stratégia ez alapján történő tervezését. A bekerülés és elhelyezés igényeinek figyelembevétele miatt a célcsoport (potenciális nevelőszülők) részére szisztematikus tervezett médiahirdetéseket teszünk

közzé, amely szintén a stratégia részét képezi. Fontos szempont a célcsoport optimális meghatározása, egyrészt a tervezhető médiafelületek miatt, másrészt annak figyelembevétele miatt, hogy az adott település köznevelési, szociális, egészségügyi alapellátási kapacitásai lehetővé teszik-e a toborzást és a nevelőszülők foglalkoztatását.

A kiválasztási folyamat összetettsége: a nevelőszülői alkalmasság jogszabályi feltételeinek vizsgálatán túlmenően egyrészt egy motivációs levelet kérünk a jelentkezőktől, másrészt egy előzetes team-meghallgatásra is sor kerül, ahol több gyermekvédelmi szakellátási területen tevékenykedő kolléga, szakmai vezető, nevelőszülő, pszichológus vesz részt. Ennek célja a nevelőszülői hivatásvállalás motivációjának, valamint a kontraindikált okok felmérése, ismerkedés a későbbi illesztési szempontok mentén a leendő nevelőcsaláddal és a jelentkezők kérdéseinek, elvárásainak tisztázása. A kiválasztási folyamatot az alábbi ábrában foglaljuk össze.



A kiválasztási folyamat során a nevelőszülői hivatásvállalásra javasolt jelöltek számára, a 60 órás döntés előkészítő programot és a nevelőszülői felkészítő tanfolyamot a DANKE® képzési rendszerben szervezzük meg, az ÁGOTA® Alapítvány Felnőttképző Intézetével szoros szakmai együttműködésben.

A működtetői kötelező továbbképzések rendszerébe beépítésre került a klienscsoportos tréningjellegű továbbképzés, melynek tematikáját az adott körzet nevelőszülői tanácsadójának javaslatára a pszichológus hálózat, a módszertani intézményrendszer-vezető és a nevelőszülői hálózat-vezető közösen határozzák meg.

A nevelőszülői hálózat szakmai programjában részletesen, elméleti alapokra helyezve – Erikson pszichoszociális fejlődélméletének KÁSZPEM® adaptációja⁴⁵ alapján – kerülnek bemutatásra a gyermek egyéni szükségleteinek, igényeinek megfelelő gondozás és nevelés elemei: a nevelőszülőhöz kerülés, a lehetőség szerinti előgondozás, a „Vártunk rád” élmény, az adaptációs időszak, kapcsolattartás jelentősége, az iskoláztatás, a tehetséggondozás, a különleges szükségletű gyermekek nevelése-gondozása. Kiemelten foglalkozunk a szakmai programban a leválással, a nevelőszülőtől való elkerülés lehetőségeivel, a gyermek támogatásával ezen időszakban.

A megfelelően működő gyermekvédelmi szakellátási rendszerben a gyermek elhelyezését, a róla való gondoskodást az Ő igényei, szükségletei határozzák meg. A nevelőszülői családban való nevelkedés prioritását ez felülírhatja, így lehetővé kell tennünk gyermek- és lakásotthonainkban is a családi nevelkedést és a személyre szabott törődést a ránk bízott gyermekek és fiatalok számára.

Élet a gyermek- és lakásotthonokban – Szakmai programrendszer innovatív elemei

A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató jelenleg hazánk egyik legnagyobb gyermekvédelmi szakellátást működtető intézményrendszere, melynek alapdokumentumai a Szervezeti és Működési Szabályzat mellett a Szakmai programháló rendszere.

Ezen programháló egységességét biztosítja a módszerspecifikus (KÁSZPEM®) szemléletmód, melynek fókuszában a családból kiemelt gyermek, a vele való foglalkozás támogató-segítő-gyógyító attitűdjének implementációja és a rendszerszemléletű gondolkodás (a gyermekvédelem egységes rendszerként való kezelése) áll. A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató Egységes szakmai programhálójának kidolgozásakor fontos szempont volt a

⁴⁵ Kothencz J., 2009, Róluk...értük...II. Családból kiemelt gyermekek és fiatalok („állami gondoskodásban élők”) pedagógiai, pszichológiai, pszichoszociális és szociális munkaköri megközelíthetősége sajátosságai napjainkban, ÁGOTA Alapítvány, Szeged

jogszabályi harmonizáció, így annak megfelelően minden szakmai egység szakmai programja az alábbi egységeket tartalmazza:

- a szolgáltatás célja, feladata, alapelvei (szenzitív pedagógikoterápiás rendszer alapján)
- a célcsoport sajátosságainak bemutatása (az ÁGOTA[®] országos kutatás reprezentatív adatainak felhasználásával)
- a szolgáltatásról szóló tájékoztatás helyi módja
- a feladatellátás szakmai tartalma, a biztosított szolgáltatások sajátosságai, a gondozási, nevelési, fejlesztési feladatok jellege, tartalma, módja, amely programelemek a személyre szabott gyermekvédelmi szakellátás alappillérei.
- a szolgáltatást nyújtók feladatai (szakmaetika), folyamatos szakmai felkészültségének biztosítása (KÁSZPEM[®] implementáció, siker-értekezletek, jó gyakorlatok, belső továbbképzések formájában)
- érdek- és jogvédelem (mind a gyermekek, fiatalok, mind a munkatársak tekintetében).

Az Egységes szakmai programháló alapján kerültek kidolgozásra a Profilizált szakmai programok, amelynek során az egyes gyermekotthonok, lakásotthonok, nevelőszülői hálózatok meglévő, illetve predesztinálható, külső és belső erőforrásaik alapján saját arculatra formálták, konkrét tartalommal töltötték meg az alapidokumentumban leírt elveket, tevékenységi protokollokat.

A gyermek- és lakásotthonok egységes szakmai programhálója a gyermek bekerülését megelőző időszaktól egészen az utógondozásig mutatja be a szakmai tevékenységet, melynek részei az alábbiak:

Az előgondozás folyamata, amely a család, vagy a volt gondozási hely és a gyermek- vagy lakásotthon szakembereinek együttműködési protokollját foglalja magában, a gyermek minél zökkenőmentesebb beilleszkedése érdekében.

Az adaptációt segíti elő a gyermek fogadása „Vártunk Rád” élménnyel, a mentorrendszerrel – a gyermek a leendő mentorával már a bekerülés előtt, az előgondozási folyamat során megismerkedik és Ő jelenti számára a bekerülés pillanatától kezdve azt a kötődési alapot és lehetőséget, amely a gyermek „otthon-érzetének” kialakulásához, későbbi optimális személyiségfejlődéséhez és a lakásotthon megtartó erejéhez elengedhetetlen –, az Életrend megismerésének és elfogadásának módjaival.

A gyermek- és lakásotthonban eltöltött idő strukturálása mindig az adott gyermekközösség valóságát, valamint a külső és belső erőforrások meglétét veszi alapul a gyermek- vagy lakásotthonra szabottan. Egységes elemként jelenik meg az Életrendbe épített KÁSZPEM[®]-rendszer (tematizált csoport), az iskoláztatás, az élményprogramok, a szakmai ajánlásként

megfogalmazott értékelési rendszer (Fordított zsetonrendszer), valamint az engedély nélküli távozások elsődleges és másodlagos prevenciója.

A profilizálás során a gyermek- vagy lakásotthonok kialakították saját arculatukat, felmérték erősségeiket, amelyek nem csupán szakmai tevékenységüket határozzák meg, hanem ezáltal arra is lehetőség nyílik, hogy a gyermekvédelmi szakellátásba kerülő, lakásotthoni, gyermekotthoni elhelyezésre vonatkozó javaslattal rendelkező gyermek az Ő képességeinek, adottságainak, érdeklődésének megfelelő gyermek- vagy lakásotthonban kerüljön elhelyezésre.

Az utógondozásra, utógondozói ellátásra való felkészítés (preventív utógondozás) és a lakásotthonban, gyermekotthonban megvalósuló utógondozási formák (utógondozói ellátás a lakásotthonon, gyermekotthonon belül, külső férőhelyen – a lakásotthon profiljától függően) jelentős hangsúlyt kap a szakmai programhálón belül, mivel célunk egy érett, a társadalomba beilleszkedni képes fiatal felnőtt útjára bocsátása.

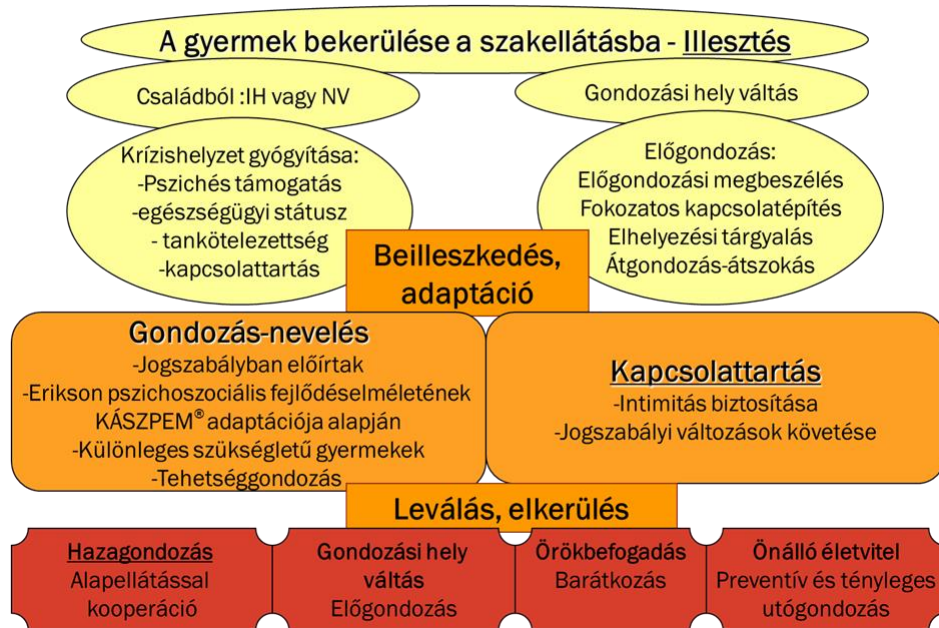
A reprezentatív ÁGOTA[®] országos kutatás⁴⁶ eredményei alapján a tényleges utógondozást meg kell előznie az utógondozásra való felkészítés, azaz a preventív utógondozás, melynek során a serdülő pszichésen-mentálisan is felkészül az utógondozás, az utógondozói ellátás lehetőségére, megismeri annak folyamatát, formáit. A preventív utógondozás célcsoportja nevelőszülőknél, illetve gyermek- és lakásotthonban élő 15-16 éves serdülők és velük foglalkozó munkatársak. A serdülők felkészítése tematizált KÁSZPEM[®] csoport, valamint azt követően utógondozásért felelős szakemberek által szervezett Preventív Utógondozói Klub keretében történik. A munkatársakat KÁSZPEM[®] – rendszerrel érzékenyítjük arra, hogy fogékonyá váljanak a leendő fiatal felnőtt élethelyzetére és hatékonyan támogassák, segítsék őt a felnőtté, önállóvá válásban.

A tényleges utógondozás, utógondozói ellátás bemutatásán túl a szakmai program innovatív eleme a Személyes Utógondozói Fórum, amely az utógondozottá avatástól részt vesz a fiatal felnőtt életének fontosabb szakaszaiban, eseményein, és szükség esetén mediatív-konfliktuskezelő teamként próbál megoldást találni az utógondozottal együtt.

A gyermekvédelmi szakellátásba kerülő és ott élő gyerekekről való gondoskodást, a teljes körű otthont nyújtó ellátás folyamatának egyes elemeit az alábbi ábrában foglaltuk össze.

⁴⁶ Kothencz J., 2009, Róluk...értük...I. Családból kiemelt gyermekek és fiatalok („állami gondoskodásban élők”) társadalmi sajátosságai (szociológiai jellemzői) napjainkban, ÁGOTA Alapítvány, Szeged

A családias és család pótló ellátás



Prevenció és implementáció – Módszertani intézményrendszerünk

2013. július 01-jétől a Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató mind a nevelőszülői hálózat, mind a gyermek- és lakásotthonok vonatkozásában a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény alapján országos katolikus egyházi módszertani intézmény kijelölést kapott.

A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató székhelyére bejegyzett Csongrád-Csanád megyei nevelőszülői hálózata, valamint a Dr. Foltán József Lakásotthona a kijelölés szerinti módszertani feladatellátását a Szolgáltató Módszertani Intézményrendszere keretében végzi. A Módszertani Intézményrendszerben teológus, pszichológus, jogász, pedagógus, szociálpedagógus, szociális munkás, mentálhigiénés szakember végzettségű kollégák tevékenykednek több éves gyermekvédelmi tapasztalattal. A módszertani feladatvégzést évente egészítik ki különféle módszerspecifikus, terápiás és egyéb képzési tevékenységeket végző szakemberek, akik a megfelelő végzettségüket használva segítik a gyermekkel közvetlenül foglalkozó kollégák munkáját.

Céljaink között szerepel a magas színvonalú szakmai munka megvalósításának támogatása, folyamatos szakmai támogatás és segítségadás biztosítása a kollégák számára, eredményes együttműködések kialakítása, fenntartása folyamatos szakmai konzultációkkal, tapasztalatcserékkel. Ezen célok érdekében legfőbb tevékenységeink az alábbiak:

Minőségfejlesztési elvek kidolgozása: a szakmai feladatok eredményesebb teljesítését akadályozó tényezők meghatározását és az akadályozó tényezők szakmai eszközökkel történő elhárítási irányának, az új feladatok keretének kijelölését jelenti. Ajánlások, protokollok, szakmai szabályozók készítése hatékonyabb szolgáltatási módszerek alkalmazására, pl. írásbeli módszertani ajánlás kidolgozása az eredményre vezető tapasztalati megoldások összegyűjtésével. Szakmai tanácsadás: konzultációs támogatás különböző jellegű problémák megoldásához (információnyújtás, problémaelemzés, megoldási alternatívák mérlegelése). Szakértői közreműködés szakmai program értékelésében, szakmai ellenőrzésben jogszabályi előírások alapján. Továbbképzés és a tapasztalatcsere: az előbbi, a személyes gondoskodást nyújtó munkakörben dolgozók számára törvényi előírás alapján kötelező, bár a gyakorlatban kiterjesztett értelemben is használjuk, az utóbbi az ismeretek kölcsönös megosztására, az elméleti és gyakorlati tapasztalatok feldolgozására szervezett tematikus szakmai összejövetel, a szakmai gyakorlatba könnyen átültethető tudást közvetít, erősíti a személyes szakmai kapcsolatokat és alkalmas szakmai támogató háló kialakítására. Szakmai folyóirat, hírlevél megjelentetése: a módszertani tevékenység eredményeinek, innovációknak, jó gyakorlatoknak a bemutatása minél szélesebb körben történő megismertetése, alkalmazása érdekében, melyek online elérhetőek.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján elmondható, hogy a katolikus egyházi és más fenntartású gyermekvédelmi intézmények vezetőinek és munkatársainak egyaránt nagy igénye van a szakmai együttműködésre. Ez a kooperáció nemcsak a jogszabályok azonos értelmezésére vonatkozik, hanem közösen teremti meg olyan fórumok lehetőségét is – konzultációs napok, műhelymunkák, tapasztalatcserek, konferenciák szervezésével –, ahol fejlődhetnek, és folyamatosan új, jól használható, praktikus ismeretekre tesznek szert. Mindemellett időt szakítanak a rekollekciónak is, ahol szellemileg és lelkileg feltöltődnek.

Az elkövetkezendő években továbbra is folytatni szeretnénk a KÁSZPEM[®] szemléletmódjának implementálását, és ezzel együtt egy olyan preventív szemléletmód kialakítását, amelyben a gyermek már nem elszenvedője a gyermekvédelmi szakellátás rendszerének, hanem a szakmai szemléletmód váltásnak köszönhetően a gyermekvédelmi szakellátási rendszer tényleges hasznélvezője.

Az elkövetkezendő évek jó lehetőséget biztosítanak, hogy a szakmai minőségfejlesztés a továbbiakban is folytatódjon, nemcsak a minőségbiztosítás által, hanem egy olyan belső képzési és szakmai humán erőforrás fejlesztési struktúra kialakításával, amely innovatív jellegénél fogva felkelti az érdeklődést, és a gyermekekkel közvetlenül foglalkozó

kollégákban, nevelőszülőkhöz is igényt ébreszt a szakmai munka jobbítására és az önfejlesztésre.

Összegezés – Hitvallás és jövőkép

A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató Magyarország egyik legnagyobb gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézményrendszere, mely a nevelőszülői hálózatokra és gyermek- és lakásotthonokra egyaránt kiterjed.

Szolgáltatónk létrejötte és működése komoly társadalmi és szemléletbeli fejlődés eredménye. A már régről időszerű változások egyik kulcseleme az, hogy végre olyan felelősségmegosztás jellemzi a hazai szociálpolitikai rendszert, mely komolyabb odafigyelésre képes, minden bamba jutott ember iránt. A gyermekvédelmi gondoskodásban lévő gyermekek ma már nem nagylétszámú intézetekben, hanem nevelőszülőknél, vagy lakásotthonokban, kis létszámú gyermekotthonokban élnek – így kisebb, szeretetteljes közösségbe kerülnek rögtön az őket ért trauma után.

Szervezetünk dolgozói elsősorban gondoskodó partnerei, a keresztény szellemiségből adódóan pedig szolgáló testvérei a családból kiemelt gyermekeknek, fiataloknak. Legfontosabb célunk, hogy hazavezessük Őket a társadalomba és megtegyünk mindent annak érdekében, hogy ne sodródjanak perifériára. Ezen az elhivatottságon alapult eddig szervezetünk feladatellátása, és a jövőben is ezeket a célokat fogja szolgálni.

Az ÁGOTA[®] Közösségének növekedésével nem tévesztjük szem elől kezdeti célunkat és küldetésünket, mely mindennapi hivatásvállalásunkat meghatározza – reményt ébreszteni, jövőt mutatni, a bizalom sebeit gyógyítani ott, ahol a kiszolgáltatottság az úr.



Bihari Ildikó – Rácz Andrea – Sik Dorottya: Komplex szolgáltatásfejlesztési lehetőségek vizsgálata a korai gyermekkori intervencióban⁴⁷

Tanulmány

Kulcsszavak: koragyermekkori fejlesztés, hátrányos helyzetű gyermekek, ágazatközi együttműködés

Bevezetés

A rendszerváltás óta eltelt több mint harminc évben a magyar társadalomban megváltozott a gyermekkorról, gyermekek szükségleteiről, igényeiről való gondolkodás. Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (továbbiakban: Gyermekvédelmi törvény) szóló törvény megalkotása óta többféle szolgáltatással, ellátással bővült és alakult át a magyar gyermekjóléti és gyermekvédelmi ellátórendszer. Az utóbbi 15 évben egyértelművé vált, hogy az iskolai, sőt már az óvodai beilleszkedési, tanulási nehézségeket és a hosszútávú társadalmi mobilitációs esélyeket is nagyban elősegítik, javítják, ha a kora gyermekkorban megfelelő fejlesztéseket, segítségeket kapnak az arra rászoruló családok (Sik 2020).

A hazai gyermekvédelem fontos célként tekint a prevencióra. A Gyermekvédelmi törvényben részletezett gyermekjóléti szolgáltatások biztosítják a preventív ellátások körét. A megelőzés célja a gyermekek családból való kiemelésének elkerülése, a családok megerősítése, hogy a gyermekek megfelelő környezetben, veszélyeztető körülmények nélkül nevelkedhessenek (Herczog 2001). A megelőzés egyrészt a különböző veszélyeztető kockázatok elkerülése, a hátrányos helyzet hatásainak a csökkentése és a gyermekek mobilitási esélyeinek a növelése miatt is különösen fontos eleme kell, hogy legyen a gyermekvédelemnek (Rácz-Sik 2020). Fontos eleme a hazai prevenciónak a koragyermekkori fejlesztés. A nemzetközi gyermekjóléttel foglalkozó szakirodalom is alátámasztja, hogy a koragyermekkori fejlesztés egy olyan érzékeny szakaszában avatkozik be a személyiségfejlődésbe, amikor a gyermeki idegrendszer nagyon jól fejleszthető. A korai gyermekkori fejlődés és fejlesztés fontos alapja a felnőttkori egyéni jólétnek, a társadalomba való megfelelő beilleszkedésnek, ugyanakkor a társadalmi, szociális, egészségügyi kockázatok nagyban gátolják ezeket a folyamatokat (Shonkoff et al. 2012; Lo et al. 2017).

⁴⁷ Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft. konzorciumi vezetésével megvalósuló, az EFOP-1.9.5-VEKOP-16-2016-00001 azonosítószámú, „A koragyermekkori intervenció ágazatközi fejlesztése” című kiemelt projekt A szolgáltatáshiányos területeken mozgó komplex szolgáltatási hálózatfejlesztés, speciális szolgáltatások nyújtása, szolgáltatásnyújtás lehetőségeinek kidolgozása nevű alprojektjének kutatási tevékenysége keretében készült a tanulmány. A kutatási tevékenységet a Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet valósította meg.

A szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek fejlődését a gyermekekkel és a szülőkkel való komplex intervenciós programmal lehet előre mozdítani, hiszen ezek: „(...) azokat a védőrendszereket erősítik, melyek megelőzhetik, hogy a meglévő kockázatok a gyermek fejlődését akadályozzák, hátráltassák.” (Danis 2020b: 77). Ezekben a programokban nagyon fontos a gyermek egyéni fejlesztése mellett a szülők bevonása és edukálása. A szülők motivációinak és a szülői elköteleződésnek a megerősítése kulcseleme a fejlesztés sikerességének. Evidenciának tekinthető ma már, hogy a korai fejlesztés időszaka a csecsemők és a kisgyermek idegrendszere fejlődési szempontjából a legérzékenyebb és legsérülékenyebb periódus, az itt bekövetkezett beavatkozások hosszútávú hatása felbecsülhetetlen (Danis 2020a) Modellkísérletek és programok hatásvizsgálata alapján megállapítható, hogy a koragyermekkorai gondozásba, nevelésbe fektetett erőforrások később sokszorosan megtérülnek (Danis 2020a). Alapvetésnek tekinthető az is, hogy a különböző társszakmáknak az összefogására, holisztikus és interdiszciplináris megoldásokra van szükség a sikeres koragyermekkorai fejlesztés megvalósítása érdekében. Az egészségügynek, az oktatásnak, a különböző fejlesztő szakembereknek és a szociális szférának együtt kell működni ahhoz, hogy ezek a szükséges fejlesztések és szűrések időben meg tudjanak valósulni.

Az EFOP-1.9.5-VEKOP-16-2016-00001 - A korai gyermekkorai intervenció ágazatközi fejlesztése című projekt egyik fő pillérének célja a 0-6 éves korú gyermekek prevenciós célú fejlesztésének elősegítése volt három szektor – szociális, köznevelés, egészségügy – együttes komplex szolgáltatásának a biztosításával az ország nyolc hátrányos helyzetű járásában, azaz 4 (Gönc – Encs, Salgótarján – Szécsény, Sellye – Barcs, Tiszafüred – Kunhegyes) járáspárban. A pilot program eredményességének vizsgálata céljából feltáró kutatást végeztünk 2021 nyarán. Az adatfelvétel során elsősorban kvalitatív kutatási módszert alkalmaztunk⁴⁸. A feltáró vizsgálat során egyéni és csoportos interjúk készültek. A kvalitatív kutatás során a mintát a pilot programban résztvevő szakmai vezető, projektmenedzser, a Klebelsberg Központ tankerületi szakértői, ágazati intézményvezetők/szakemberek (Borsod-Abaúj Zemplén megyei Pedagógiai Szakszolgálat főigazgatója, Család- és Gyermejjóléti Központ intézményvezetője, tankerületi központ köznevelési osztályvezetője), koordinátorok, programfelelősök és járási szakemberek (vezetőkoordinátorok, koordinátorok) képezték.

⁴⁸ A kutatás dokumentumelemzéssel és forgalmi adatok értékelésével egészült ki, ezeket azonban tanulmányunk keretében nem ismertetjük.

Összesen 7 egyéni interjú készült 1 fő vezető szakértővel, 3 koordinátorral és 3 vezető koordinátorral. A megkérdezettek mindannyian nők voltak és mindannyian több éves szakmai gyakorlattal, hátrányos helyzet és lokális/járási ismeretekkel rendelkeztek. Emellett három csoportos interjú készült a projektben résztvevő szakemberekkel, koordinátorokkal és programfelelősökkel.

Tanulmányunkban a feltáró kutatás eredményeinek bemutatásakor egyrészt a program innovációinak a kiemelésére törekszünk. Másrészt pedig a három szektor/ágazat kapcsolatára, illetve az együttműködés fontosságára kívánunk rávilágítani az egyéni interjúk, illetve a csoportos beszélgetések elemzése mentén, kitérve az egyes járások, járáspárok jellegzetességeire is, az azonos és eltérő problémákra és az azokra adott szolgáltatói válaszokra. Ezt követően policy javaslataink kerülnek megfogalmazásra a program jövőbeli folytatásának elősegítése érdekében.

Egyéni interjúk tapasztalatai

Az ágazatközi együttműködések kihívásai

A program fő eleme volt, a három – köznevelés, szociális, egészségügy – szektor közötti ágazati együttműködés kialakítása és fenntartása, valamint az ágazatok szerepének az egyeztetése, rögzítése. Az ágazatok közötti együttműködés kialakítása leginkább a kulcsszakemberek bevonásán, a személyes ismertségen és a team munkán alapult. Sikerült tapasztalt, elismert és motivált kulcsszakembereket megtalálni, bevonnunk a projektbe koordinátorként/vezetőkoordinátorként egyaránt. A személyes kapcsolatok kialakítása a három szektor és a kapcsolódó ágazati szektorok képviselői között azért volt jelentős a programban, mert megadta a támogatás, a kölcsönös segítség lehetőségét, és egyfajta tükröt nyújtott egymás munkájáról. *„Mindenképpen én a személyes kapcsolatot emelném ki. Tehát én profitáltam abból, hogy minden település védőnőjével találkoztam. Ugye a név mögött már arc is volt, épp ezért, amit mondtam, hogy igenis, hogy működik a telefonos segítségkérés, illetve ágazatközi egyeztetések is vannak így már a szakszolgálat által is. Tehát mi is van, hogy összeülünk a települések védőnőivel, és egy picit beszélünk erről a korai fejlesztés fontosságáról, vagy milyen lépések azok, amikkel el tudják indítani ezt a folyamatot.”* (vezetőkoordinátor – Tiszafüred)

A szakemberek a közös munka során gyakorlati tapasztalatot szereztek a team munka eredményességéről és hatékonyságáról is. Mintát kaptak arra vonatkozóan, hogyan működik egy csapat és megtapasztalták a csapatmunka erősségeit (pl. információáramlás, tudásmegosztás, tapasztalatátadás, egymás munkájának megismerése, kapcsolati háló

bővítése, módszerek, technikák, jó gyakorlatok megismerése és megosztása, kompetenciahatárok tisztázása és tiszteletben tartása, fejlesztendő egyéni kompetenciák). *„És nagyon jó dolog volt az, hogy a védőnőkkel én megismerkedhettem, mint koordinátor, más helyzetben valószínű, hogy nem találkoztunk volna, és látom azt, hogy ők is, látom a munkájukat, látom azt, hogy mennyire elfoglaltak, és nagyon jó érzés volt, hogy mégis tudtunk együttműködni.”* (koordinátor – Kunhegyes)

A három szektor együttműködésében is beigazolódott, hogy a személyes ismeretség, a rendszeres kommunikáció, a hely- és terepismeret, a hátrányos helyzetű családok és gyermekei körében szerzett szakmai tapasztalat és a folyamatos kapcsolattartás az együttműködés kialakításának alapját képezi, amire tovább lehet és szükséges is építeni a jövőben.

Az ágazatközi együttműködés helyi szintű jó gyakorlatai

Az ágazatközi együttműködés főbb pozitív hatásának, eredményének nevezték meg a szakemberek a korai fejlesztésre szoruló 0-6 éves gyermekekről készült járási adatbázist, a strukturális, jogszabályi problémák informális áthidalhatóságát, a nyomon követést, a szülőkkel való együttműködést és a tájékoztató füzet, kiadvány elkészítését.

A három szektor együttműködésének köszönhetően a járáspárokban, illetve a járásokban feltérképezésre kerültek a 0-6 éves gyermekek és ebből kiszűrték a korai fejlesztésre szoruló gyerekeket. Az ágazatok közötti együttműködésben azonban komoly problémát jelentett az egészségügyi szektorra, azon belül is a védőnőkre vonatkozó jogszabályi nehezítettség a gyermekek szenzitív adatainak bekérésére vonatkozóan. A védőnők nem kaptak engedélyt az adatok megosztására a projekt részére. A 3 szektor közös adatbázisára vonatkozó cél így csak részben teljesült, mert a szociális és a köznevelési ágazat adatbázisai külön-külön, de megvannak, míg az egészségügyi szektor adatbázisa egyáltalán nem, vagy csak részben, és a GDPR adatkezelési szabályzatainak megfelelő kódolással készültek el, melynek visszakódolására jelen pillanatban csak a védőnők lennének jogosultak. A gyermekek adatai végül adatbázisban kerültek rögzítésre, illetve részadatbázis készült a 0-6 éves gyermekekre vonatkozóan vagy pedig helyi, összegzett adatokat sikerült összegyűjteni a korai fejlesztésre szoruló gyermekek köréről. Az adatbázis abban a tekintetben is nagyon jelentős eredmény, hogy a védőnők egyáltalán nem rendelkeznek elektronikus adatbázissal, hiszen papíralapon tárolják a gyermekek adatait. *„Tehát, hogy elindult ez a folyamat, és azt gondolom, hogy tényleg egy nagyon hasznos kis adatbázist sikerült összeraknunk. És itt zárójelben meg is jegyezném, hogy szerintem ez olyan jó lenne, ha átjárható lenne, tehát a védőnők is tudnák ezt*

hasznosítani, ha esetleg olyan szinten fejlesztenénk ki, vagy alakítanánk át, de ezt itt be is zártam a zárójelet, mert, hogy nekik sincs elektronikus rendszerük, tehát ők még papíralapon dolgoznak. És mi ezt, tehát minden egyes gyerkőcnek a nevét kivette, elővette a kiskönyvét, megnézte a különböző státuszvizsgálatokat, és akkor mindet szétlapozgattuk, és néztük, hogy ó itt volt eltérés, itt nem volt eltérés. Tehát, hogy konkrétan nincs elektronikai adatbázisuk.”
(vezetőkoordinátor – Tiszafüred)

A program ráirányította figyelmet a korai fejlesztés fontosságára, a szolgáltatások elmaradásának veszélyeire és a hátrányok halmozódásának esélyére. A korai fejlesztésre szoruló gyermekek a szenzitív adatok hiányában is szolgáltatásban, nyomon követésben részesültek egyes szektorokban (pl. Sellye – Barcs járáspár esetében), míg Salgótarján – Szécsény járáspár esetében további eredmény, hogy sikerült megalkotni egy szülői beleegyező nyilatkozatot, hogy a gyermeket hivatalosan is be lehessen vonni a projektbe és ezt a nyilatkozatot néhány szülő már alá is írta.

A három szektor szakemberei törekszenek a szülőkkel való jó kapcsolat és az együttműködés formáinak a kialakítására, illetve a meglévő jó kapcsolatok erősítésére, ami járásonként eltérést mutatott.

Gönc – Encs járáspár esetében a szülőkkel való együttműködés erősítése céljából jó gyakorlatként nevezhetjük meg, hogy a védőnő időpontot kér a család helyett a szakrendelésekre.

Sellye – Barcs járáspárnál a család igényeit, helyzetét figyelembe véve, a szociális szektor képviselői számos eszközzel – anyagi támogatás, infrastruktúra, jól működő jelzőrendszer a családsegítő és a szakszolgálat nevelési tanácsadója között, menetrendben való tájékozódás, falubusz megszervezése –, áthidaló megoldással támogatják a családokat abban, hogy a gyermekek a fejlődésükhöz szükséges terápián folyamatosan részt vegyenek.

Tiszafüred – Kunhegyes járáspár szakértőinek tapasztalatai alapján a szülők nem kapnak kellő segítséget a védőnőktől, orvosoktól, azonban, ha a családok kapcsolatba kerülnek a szakszolgálattal, akkor a jól bevált partneri gyakorlatok, technikák és eszközök bevonhatóvá teszik a családot és együttműködővé válnak.

Salgótarján – Szécsény járáspár esetében a szakszolgálat és a család közötti partneri együttműködést igazolja, hogy a szolgálatnál fejlesztésben részvevő gyermekek szülei közül többen aláírták a kérelmet annak érdekében, hogy a pilot program keretében nevesítetten

segíthessék a szakemberek a gyermeket. A szakértők egy része ugyanakkor jelezte, hogy segítséget, támogatást igényelnének az együttműködési készség erősítéséhez szükséges módszerek, technikák, eszközök megismerésében és elsajátításában. Továbbá felhívták a figyelmet arra is, hogy a szülőkkel való gyakorlati együttműködés kialakítását, és részben a meglévő együttműködések erősítését a járványhelyzet szinte ellehetetlenítette. *„Hát én azt gondolom, hogy jó az együttműködésünk a családokkal. Tényleg partnerként próbálunk viszonyulni, és azt gondolom, hogy a legtöbb esetben a családok is. Én azt gondolom, hogyha kellően vannak tájékoztatva a szülők, hogy van egy ilyen lehetőség, az biztos, hogy mindenkinek csak jó, mert ez egy segítség.”* (koordinátor – Kunhegyes)

Tájékoztató füzet, kiadvány készült a szakemberek és a szülők részére egyaránt, amely járási, települési szinten tartalmazza a szolgáltatások körét, helyét, igénybevételének módját, az eljutási lehetőségeket és a szakemberek elérhetőségét a célcsoport iskolai végzettségnek és használt kommunikációs formáinak megfelelően.

A szakemberek a projekt, illetve az ágazatok közötti együttműködés további eredményei között nevezték meg a járási szakemberállomány feltérképezését, a koordinátori team munkájához szükséges infrastruktúra (irodahelyiség, laptop, telefon) biztosítását és a korai fejlesztéshez szükséges eszközök felmérését.

Feltérképezésre, feltárássra került mind a négy járáspárban a 3 szektor szakemberállománya, a polgármesterek elérhetősége és a járásban fellelhető egyházi, civil szervezetek köre. A kapcsolatfelvételt követően sikerült megismertetni a helyi, részben járási szereplőkkel, döntéshozókkal (pl. polgármesterekkel, ágazati intézményvezetőkkel, megyei, járási vezető védőnővel, körzeti védőnővel, háziorvosokkal stb.) a korai intervenció téma aktualitását, szükségességét. A polgármesterek is együttműködési hajlandóságot mutattak a projekt, a téma és a szakemberek irányába. Sikerült felmérni a lehetséges együttműködési területeket (falubusz, helyiségek, áramellátás biztosítása, utazási problémák megoldása), melyekre építeni lehet a jövőben, ugyanakkor az együttműködés formáját és módját, a támogatás mértékét jelentős mértékben befolyásolja a település infrastruktúrája, humánerőforrás kapacitása és a személyes jó kapcsolatrendszer. *„A polgármesterekkel más a helyzet, mondjuk személyfüggő ez is, hogy kivel, mennyire vagyok jó kapcsolatban, de általában segítenek vagy általában megígérik. Falubusz, hát az már nehezebb téma, de most, ha azt nézem, hogy azt az együttműködést, hogy ugye, amikor a szűrőbuszt kellett lebeszélni, és fölkerestem a polgármestereket ezzel kapcsolatban, mindenki megígérte, tehát mindenki segített ebben.”* (vezetőkoordinátor – Sellye)

A járásárokból a *civil szektor* jelenléte változó. Főként a leghátrányosabb helyzetű járásokban és településeken hiányoznak a civil szervezetek. *Tiszafüred – Kunhegyes járáspár* kiemelkedő abban a tekintetben, hogy a járáspárban az ágazati együttműködés jól működik a Máltai Szeretetszolgálattal és mindemellett Tiszafüreden a Református Egyházzal is jó kapcsolatot ápolnak a szakemberek. A hatékony összmunkát segíti, hogy a Református Egyház saját szakszolgálatot működtet és a sajátos nevelésű igényű és fogyatékos gyermekek részére óvodát és iskolát is helyben biztosít. A Máltai Szeretetszolgálat pedig a járáspár több településén is jelen van, és párhuzamosan végez fejlesztést az ottani gyógypedagógus és a szakszolgálat gyógypedagógusa. *Salgótarján – Szécsény járáspár* esetében hiánypótló szerepet töltött be a Gézengúz Alapítvánnyal való sikeres, jó kapcsolat kialakítása és az együttműködési megállapodás megkötése. Az együttműködés tartalma kiterjed havonta 2-5 gyermek térítésmentes vizsgálatának elvégzésére.



A pilot program keretében felmérésre kerültek a korai fejlesztéshez szükséges szűrőeszközök és fejlesztő eszközök helyi szinten, ugyanakkor fontos lenne, hogy ezeket minél előbb megkapják az érintett szervezetek, intézmények szakemberei (pl. orvosok, védőnők, szakszolgálat szakemberei). *Salgótarján – Szécsény járáspár* tekintetében például fontos eredmény, hogy a bürokratikus nehézségekre sikerült áthidaló megoldást találni annak érdekében, hogy a helyi civil szervezet humánerőforrással és eszközeikkel bekapcsolódhasson a jövőben a programba, és aktív részese legyen a korai fejlesztésre szoruló,

egészségügyi problémával küzdő gyermekek kiszűrésében, vizsgálatában. Ezzel a megoldással nem csak a családok utaztatásának költségei csökkenthetőek, de időben sikerül hozzájuttatni a gyermekeket a szükséges szűrővizsgálatokhoz.

Csoportos interjúk tapasztalatai

A létrejött együttműködések jellemzői

A járáspárok szakértői teamjei kialakításának a folyamata alaposan végiggondolt módon zajlott a helyi igényeknek és kapacitásoknak megfelelően. Fontos volt, hogy lehetőség szerint minden terület képviseltesse magát a koordinátori csapatban, illetve, hogy mindenki saját leterheltségéhez és teherbírásához mértén vállaljon extra feladatot. *„Amikor így kialakítottuk ezeket a teameket, ugye itt 4 koordinátori teamről beszélünk a 4 járáspárban. Hát ugye alapból az volt az elképzelés, hogy minden területről egy-egy ember lesz bevonva, tehát, hogy 3 főből áll a team. Viszont itt helyi szintekhez kellett vagy helyi adottságokhoz kellett igazodnunk, és több team nem 3 emberből áll, hanem eltérő időmegosztásban egy területről, akár több ember is részese a teamnek. És ennek az az oka, hogy pl. a védőnői területen, ott sok helyen felmerült, hogy helyettesítéssel oldják meg a feladatokat, nem mertek egy ilyen nagyobb volumenű feladatot bevállalni a szakemberek.”* (projektmenedzser – Budapest)

A szakemberek adott településre való beágyazottsága, a település és az ott élők ismerete, azaz a bizalmi kapcsolat, mint feltétel jelenléte nagyban meghatározta a program sikerességét. Tehát a szakember személyisége, felkészültsége, talpraesettsége, kompetenciája, kapcsolati hálója, agilitása befolyásolták a program sikeres elindulását és lebonyolítását. Minden program esetén nagyon fontos ilyen értelemben a szakemberválasztás, a szakember elkötelezettsége a program eredményes megvalósulása felé, jelen projektben ez különös hangsúllyal volt megfigyelhető.

A családok bevonásának az alapja a meglévő bizalmi kapcsolat a segítő szakemberekkel. Ezért is nagyon fontos a lokálisan jelen levő, kliensek számára ismert szakemberek részvétele a programban, mert ők azok, akik meg tudják szólítani és motiválttá tudják tenni a családokat a részvételre. A Biztos Kezdet Házak bevonása is ebből a célból történt. *„(...) erre nagyon jók a Biztos Kezdet Gyerekházak, illetve a lent dolgozó emberekkel való együttműködés. Illetve mondom, hogyha a rendszerbe bekerülnek, tehát a szakszolgálat, én úgy gondolom, hogy ez egy nagyon jó, kiforrott rendszer. Ott ugye a legkisebbektől, a kora gyermekkori intervenciótól kezdődik a gyógypedagógia. Tehát ott olyan hamar bekerülhetnek a rendszerbe, és olyan gyorsan megkaphatják azt a fajta segítséget, ahol nem csak gyógypedagógus, hanem pszichológusok, tehát olyan csapat dolgozik együtt, akiben, ha megfelelően bízik a szülő, és meg tudják nyerni maguknak a szülőket, és megértik valójában azt.”* (központi koordinátor – Budapest)

Erősségek, jó gyakorlatok helyi szinten

Az együttműködés kialakulása mindenhol nagyon pozitív változásként jelent meg a szakemberek narratívájában. A közös megbeszélések, egyeztetések hatására elindult egy pozitív folyamat: megtapasztalták az érintettek, pl. az ellenállást jobban tanúsító védőnők és orvosok, hogy nem az ő kompetenciájuk kerül veszélybe, hanem éppen velük együtt, együttműködve vesz részt minden szereplő a fejlesztésben. Az együttműködések hatására a különböző ügyek átfutásának az ideje lerövidült. *„Szerintem az egyik legfontosabb, hogy történt egy komplex felmérés. Mert ugye elindult egy pályázat, de adatok nem nagyon álltak rendelkezésre, hogy hány gyerek van a településen, milyen ellátást kapott, milyen hiányosságok vannak. Szerintem ez nagyon fontos, mert mindenkinek meg volt a maga kis adatbázisa, de együtt nem állt rendelkezésre.”* (koordinátor, Baranya megye)

A közös munka, a sikeres együttműködés mindenhol megkönnyítette és alapvetően segítette a szakemberek munkáját, akik mindhárom területet nézve magas esetszámmal, nehéz esetekkel és családokkal dolgoznak. Ebből a felismerésből indult el a kiadványszerkesztés mint cél, azaz, hogy a projekt során beindult kapcsolatok, a sok információ erőforrást jelent, illetve az esetleges hiányosságokra hívja fel a programban résztvevők figyelmét. *„Szerintem, ami nagyon fontos, hogy ugye elkezdtünk egy kiadványban gondolkozni. Tehát azt is láttuk, hogy a szakterületek nem ismerik egymást, tehát ez volt az első, hogy mindenki megismerje a másik szakterületét, hogy mégis mivel foglalkozik a szociális terület....A köznevelésnél is azt mondtuk, hogy akkor nem csak a korai fejlesztés van tulajdonképpen, hanem a logopédiai ellátástól kezdve a nevelési tanácsadásig, a szakértői bizottsági tevékenységig, ezek a szakfeladatok bevonhatóak ebbe, és a védőnői ellátásba, tehát nekem is döbbenet volt, hogy ezeknek a szűréseknek tulajdonképpen biztosítva kell lenni minden egyes gyereknél. Tehát egymást megismerték a szakterületek, és azt láttuk, hogy nem csak a szakemberek nem ismerik, de a szülők sem tudják.”* (koordinátor – Baranya megye)

Jó gyakorlatok alternatívájaként körvonalazódott, hogy olyan mobil szolgáltatói rendszerre lenne szükség a megkérdezettek szerint, ahol rugalmasan, a helyi igényeknek megfelelően lehetne mobilizálni a különböző szolgáltatásokat és szakembereket. Célszerű lenne olyan, kampányszerű szűrőprogramokat szervezni, mint a felnőttek részére elérhető népegészségügyi szűrőprogramok köre, amelyben részt vesz a védőnő, a gyógypedagógus, az orvos. Fontos lenne a telepeket, már falu méretű telepeket, szegregátumokat kampányszerűen, rendszerszinten elérni. *„Mert ott, ahol helyben nincs orvos, ott nem az a probléma, hogy jó látásmóddal közelít-e a gyerekekhez, hanem az, hogy egyáltalán mikor látja a gyereket. Tehát a*

projektek nagyon hasznosak, főleg, hogyha többletforrást hoznak egy picit a rendszerbe, és fölbolygatják az állóvizet és tudnak olyan kapacitásokat mozgósítani, amelyek egyébként elalszanak. Viszont a projekteknek mindig az a nagy rákfenéje, hogy nem rendszerszintű változást hoznak, hanem adott időtartamra szólnak. És hogyha sikerülne egy olyan folyamatot felépíteni, ami mondjuk ezeket a szűréseket is rendszerszerűvé tudná tenni, az biztos, hogy meghatározó jelentőségű lenne.” (koordinátor – Baranya megye)

Minden résztvevő egyetértett abban, hogy a team-munka, a közös gondolkodás, az informális csatornák mellett a hivatalos úton történő kommunikáció a jövőben is nagyon fontos lenne a három ágazat rendszerszintű együttműködésének erősítése céljából, melynek fókuszában a korai intervenciót támogató közös fejlesztési irány áll.



Összegzés

Az interjúk kutatás tapasztalatai alapján elmondható, hogy a pilot program kiváló terepet és hiánypótló lehetőséget nyújtott a 0-6 éves korú gyermekek korai intervenciók céljának a teljesüléséhez. Elindult egy folyamat, amely szemléletében, információáramlásban, a három ágazat összehangolása szintjén is eredményeket tudott felmutatni, amire építeni szükséges a jövőben.

Összességében elmondható, hogy kiemelt jelentőségű eredménynek nevezik meg a megkérdezett szakértők járásosoktól és járáspároktól függetlenül a három szektor együttműködésének kialakítását, a korai intervenciók probléma megoldásának, és ezen belül is a helyi, illetve járási problémák megoldása érdekében a lokális intézmények, szervezetek,

döntéshozók feltérképezését, a velük való kapcsolatfelvételt és a lehetséges együttműködési területeken való kooperációt, ötletelést és az információáramlást. További fontos eredménye a programnak, hogy javult az ágazatok közötti kommunikáció, erősödött a szakemberek közötti együttműködés, a közös gondolkodás, a tervezés és az összehangolt munka. Sokkal több információval rendelkeznek a kistérségekben dolgozó szakemberek, mint korábban, tisztázódtak a kompetenciahatárok, sokkal jobban átlátható, hogy kinek, mi a feladata, kire, miben lehet számítani, a különböző problémákkal hova lehet fordulni. A kutatás eredményei azt igazolják, hogy a járási, helyi szintű problémák megoldásában kulcsszerepet töltenek be a gyakorlott, tapasztalt, szakképzett, szakmailag elismert, széles kapcsolatrendszerrel, jó kapcsolatépítő, kommunikációs, problémamegoldó és együttműködési készséggel rendelkező helyi szakemberek (vezetőkoordinátor, koordinátorok).

A sikeres és eredményes program lebonyolítását nagyban akadályozták a különböző strukturális problémák. Az egyik fő probléma, hogy az infrastruktúra hiánya miatt nehézséget jelent eljuttatni a gyermekeket a megfelelő fejlesztésre vagy vizsgálatra. Nincs elegendő forrás és kapacitás ennek a megszervezésére, a családok pedig kellő saját erőforrással nem rendelkeznek. A közlekedési anomáliák mellett a szakemberhiány is megjelent, mint akadályozó tényező. A másik nagy problémakör az adatvédelem miatti rendezetlen adatmegosztás kérdése. Azáltal, hogy nem adhattak ki adatot a társszakmáknak a védőnők, sok szempontból ellehetetlenült a program célkitűzéseinek a megvalósulása. A fejlődésben lemaradt, egészségügyi problémákkal küzdő gyermekek folyamatos kiszűrése, az adataik egy adatbázisban történő kezelése – a jövőbeli szükséges adatkezelési módosításokkal, jogszabályi változtatásokkal, jogosultsági körök és adatok átgondolásával és szabályozottságával megtéve – nélkülözhetetlen feladat annak érdekében, hogy kiszűrésük időben megtörténjen, nyomon lehessen követni a beavatkozás előrehaladását, vagy az elmaradt beavatkozásokat pótolni lehessen. A programok sikeressége ezek miatt a strukturális problémák miatt nagyban függött a szakemberek kapcsolati tőkéjén, és azon, hogy mennyire voltak motiváltak a program sikerének az elérésben, mennyire voltak hajlandóak energiát, erőforrást tenni a problémamegoldásba.

A szakemberek, döntéshozók bevonása és támogatása mellett a szülőkkel való együttműködés kialakítása és erősítése is kulcsprioritást kell, hogy képezzen. A járványhelyzet nagymértékben gátolta a pilot programban a szülőkkel való kapcsolatépítést és együttműködést. A szakemberek részéről is szükség mutatkozik a családokkal, szülőkkel való együttműködési formák, eszközök, jó gyakorlatok megismertetésére és a gyakorlatban való alkalmazásuk elsajátítására.

A projektbe bevont 4 járáspár esetében egyértelmű eredmény, hogy az ágazatközi együttműködés csirái elindultak, illetve egyes járásokban az együttműködés erősítésére vonatkozóan jó minták, gyakorlatok születtek, amire a jövőbe is építeni lehet. Helyi szintű megoldások, megoldási törekvések születtek az adatátadásra, a célcsoport bevonhatóságára és nyomon követésére (pl. kérelem nyomtatvány kidolgozása).

A modellprogram gyakorlati megvalósítása felhívta a figyelmet arra, hogy szükség van a program jövőbeni folytatására, a program országos szintű kiterjesztésére és a jó gyakorlatok adaptálására, de a hatékonyság, az eredményesség és a fluktuáció megelőzése érdekében szükséges a modellprogram keretében feltárt adatkezelési és adatátadási, közlekedési problémák rendszerszintű kezelése, a járáspárok szükségleteihez igazodó megoldás támogatásának biztosítása.

Policy javaslatok a jövőbeli fejlesztések elősegítése érdekében

Helyi szint

- a) A helyi szinten feltérképezett szervezetekkel, intézményekkel, döntéshozókkal való kapcsolatfelvétel, és a meglévő kapcsolatok, együttműködések erősítése nélkülözhetetlen a kitűzött eredmények elérése céljából. A védőnőkkel és az orvosokkal való jó kapcsolat kialakítása különösen fontos lenne annak érdekében, hogy a munkájuk egyik fő prioritásának tekintsék a korai fejlesztést, probléma esetén működjön az ágazatok közötti kommunikáció és a megfelelő szolgáltatókhoz irányítsák a gyermeket a mielőbbi fejlesztésük érdekében.
- b) A járás, kistérség leghátrányosabb helyzetű településeinek bevonása a programba, mert az itt élő hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű családok és a gyermekeiknek egyáltalán nincs esélye helyben hozzájutni a megfelelő szolgáltatáshoz, de a család szociális helyzete, szolgáltatói oldalon pedig a szakemberhiány, infrastruktúra-hiány miatt a közeli településeken is kicsi.
- c) A településeken lévő egyházi és civil szervezetek szolgáltatásainak, kapacitásainak a becsatornázásával mérsékelhetőek lennének az infrastrukturális problémák, a szakemberek hiánya, és ezáltal hamarabb szolgáltatáshoz jutnának a korai fejlesztésre szoruló gyermekek.

Járási, kistérségi szint

- a) Fontos lenne a korai fejlesztésre szoruló gyermekek adatait egy ágazatközi, egységes adatbázisban összegezni, melyhez megfelelően rögzített jogosultságok mellett hozzáférnek az ágazatok azon képviselői, szakemberei, akik kapcsolatba kerülnek a

gyermekkel és hozzá tudnak járulni a gyermek korai fejlesztéséhez (pl. védőnő, orvos/gyermekorvos, családsegítő, szakszolgálat, óvoda). A közös adatbázis összehangolása részben azért is lenne fontos, mert ezekben a járásokban sok a vándorló család (pl. az albérletváltás, a szegénység, a gyermek családból való kiemelésének félelme miatt), ezért az ágazatok szakembereinek legalább járási/kistérségi szinten nyomon kellene tudnia követni a gyermekek fejlődését és be kellene avatkozni lemaradás esetén.

- b) Továbbra is megoldandó feladatot jelent a szűrővizsgálatok, szakorvosi vizsgálatok és a fejlesztések megszervezése a gyermekek számára, és az ehhez szükséges infrastruktúra biztosítása. A javaslatok egy része a kisbusz beszerzésére vonatkozik (gépjármű, sofőr, üzemanyag), hogy az aprófalvas kistelepülésekről a városokba, illetve a megyeszékhelyre tudják szállítani a gyermekeket korai fejlesztőbe, nevelési tanácsadóba, szűrővizsgálatra. A javaslatok másik része a mozgó szolgáltatások megszervezését szorgalmazza. A mozgó szolgáltatás hatékonysága (pl. szűrőbusz, szakemberek utaztatása a kistelepülésekre) azonban megfontolandó a jelenlegi szakemberek leterheltsége mellett, a nagyméretű eszközök szállítási nehézségéből adódóan, és pénzügyi tekintetben sem biztos, hogy a legjobb megoldás.
- c) A gyermekek fejlesztésében célszerű lenne építeni a helyi civil szervezetekre, egyházi szereplőkre azokban a járásokban, ahol elérhetőek. Erre jó gyakorlatot jelenthetnek a gyermekházak, a Máltai Szeretetszolgálat, vagy akár a Gézengúz Alapítvány is.

Ágazatok együttműködésének szintje

- a) Törekedni kellene arra, hogy az adatbázis-készítés, illetve frissítés folytatása, kiegészítése havonta – háromhavonta beépüljön a szakemberek gyakorlati munkájába. Ehhez azonban szükséges lenne jogszabály-módosításra, illetve azt adott esetben jogszabályi szinten beemelni az egyes munkakörökhöz tartozó kötelezően ellátandó feladatok körébe. Továbbá szükséges lenne lehatárolni, hogy mely ágazatok képviselői milyen jogosultságot kapnak a gyermekek adatainak láthatóságában. A három szektor adatbázisának egy egységben való kezelése indokolt. A védőnők egyáltalán nem rendelkeznek elektronikus adatbázissal, ezért kiemelten fontos lenne, hogy a meglévő adatbázist használhassák, a gyermekek adatai elektronikusan is rendelkezésre álljanak részükre is, azért is, mert szakmájukban különösen magas az idősek aránya, így egy egységes elektronikus adatbázis segítené az új belépők munkáját is. Az adatvédelmi okokból nem megosztható adatok nagyban akadályozták a sikeres

projektfolyamatokat, erre a jövőben megoldást kell találni, hogy adatvédelmi szempontból törvényesen, de megoszthatóak legyenek az információk.

- b) Szükség mutatkozik a jogszabályok tekintetében egyrészt a különböző ágazati jogszabályok összehangolására, a projekt keretében felmerülő jogszabáymódosítási javaslatok elfogadására. Másrészt szükség lenne a kora gyermekkori intervenció témájához köthető horizontális, ágazatokat összekötő jogszabálynak a megalkotására, amelyben komplexen és integráltan jelennek meg a kora gyermekkori intervencióra vonatkozó jogszabályi kitételek a finanszírozással is kiegészítve.
- c) Szükség lenne a hiányzó szakemberek pótlására, bővítésére mindhárom ágazat tekintetben, mert az ágazatokban nagymértékű a szakemberhiány, nagy a leterheltség, magas az esetszám és nő a fluktuáció. Ehhez pénzügyi forrásokra is szükség lenne.
- d) Megfontolandó lenne képzésbe, továbbképzésbe bevonni a három szektor szakembereit, melynek célja részben a szülőkkel való együttműködés kialakításához szükséges technikák és módszerek elsajátítása lenne, részben pedig a három szektor közötti együttműködés erősítését szolgálná.

Felhasznált irodalom

Danis, I. (2020a): A csecsemő- és kisgyermekkori lelki egészség támogatásának indokoltsága – egy új fókusz a kora gyermekkori intervencióban. In: Danis, I., Németh, T., Prónay, B., Góczán-Szabó, I., Hédervári-Heller, É. (szerk.) *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I. Fejlődéseméletek és empirikus eredmények.* Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet, Budapest. 20-45. https://semmelweis.hu/mental/files/2020/12/Kora-gyermekkori-lelki-egeszseg_I-kotet.pdf (utolsó elérés: 2022.07.22.)

Danis, I. (2020b): A kora gyermekkori szülő-gyermek kapcsolatot és lelki egészséget támogató nemzetközi programokról, módszerekről – Fókuszban: a kapcsolat- és kötődésalapú intervenciók a kora gyermekkorban. In: Danis, I., Németh, T., Prónay, B., Góczán-Szabó, I., Hédervári-Heller, É. (szerk.) *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata II. Módszerek, irányzatok, modellprogramok.* Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet, Budapest. 70-105. https://semmelweis.hu/mental/files/2020/12/Kora-gyermekkori-lelki-egeszseg_II-kotet.pdf (utolsó elérés: 2022.07.22.)

Herczog, M. (2001): *Gyermekvédelmi Kézikönyv.* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest

Lo, S. - Das, P. - Horton, R. (2017): A good start in life will ensure a sustainable future for all. *The Lancet*, 2017/387. <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2816%2931774-3> (utolsó elérés: 2022.07.22.)

Rácz Andrea–Sik Dorottya (2020). Gyermekes családok és a velük dolgozó szociális szakemberek percepciója a családok jól-létét, társadalmi mobilitását előmozdító szolgáltatásokról. *METSZETEK - TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT* 9 (2): 3–28. https://metszetek.unideb.hu/files/metszetek_202002_01.pdf (utolsó elérés: 2022.07.22.)

Shonkoff, Jack P. MD - Richter, Linda PhD - van der Gaag, Jacques PhD, - Bhutta, Zulfiqar A. (2012): Integrated Scientific Framework for Child Survival and Early Childhood Development. *Pediatrics Journal*, 129 (2): e460–e472.

Az első hazai szociálpedagógus képzés múltja és jelene

Rosta Andrea PhD⁴⁹

Tanulmány

Kulcsszavak: szociálpedagógia, gyermekjólét, családsegítés, szociális szolgáltatás

ABSZTRAKT

Jelen írás az esztergomi Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskolán hazánkban elsőként elinduló, majd jogutódjaként a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen folyó szociálpedagógiai képzés történetével és jelenkori helyzetével foglalkozik.

A munka érinti az első hazai szociálpedagógus képzésnek helyet adó két felsőoktatási intézmény keletkezésének történetét és társadalmi történetbe ágyazott nagyobb fejlődési állomásukat. Visszaidézzük a szociálpedagógusi képzés hőskorszakának kezdeti nehézségeit, többek között az önmeghatározás rögzítését, mely újra és újra feladat elé állítja a szociálpedagógus szakmáról gondolkodókat. Kitérünk ennek a korszaknak a lelkesedésére is, amikor az alapító atyák „tégláról téglára” rakták össze a képzési követelményeknek megfelelő építő kockákat. Szó lesz arról a hosszabb stabilitást tükröző időszakról, amikor a szociálpedagógiát képző felsőoktatási intézmények megalapozták a képzési együttműködésüket és közös munkával fejlesztették azt. Munkánk felidézi azokat az állomásokat, amikor egy-egy felsőoktatási vagy makrotársadalmi változás megváltozott igényekkel lépett fel a képzés és a képzők felé, megújulást igényelve. Érintjük a képzés szempontjából azokat a nehézségeket és változásokat, melyet az egykori esztergomi anyaintézetnek a Pázmány Péter Katolikus Egyetembe való beolvadása idézett elő. Végül vázoljuk a pázmányos képzés jelenkori súlypontjait és a szociálpedagógiai képzés lehetséges jövőbeli feladatait.

1. A KÉPZÉS HÁTTÉRINTÉZMÉNYEI

A jelenlegi szociálpedagógiai képzés története sajátos, amennyiben két régmúlta visszatekintő, patinás felsőoktatási intézmény sajátos szimbiózisa adja erejét. Az egyik az esztergomi Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, mely a jelenlegi képzés jogelődje, úgymond bölcsője, míg a másik, jelenkori történelmét adó intézmény, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

⁴⁹Tanszékvezető egyetemi docens (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Szociológia Intézet Szociális és Viselkedépszichológiai Tanulmányok Tanszék)

1.1. Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola



Az egykori szociálpedagógiai okításnak helyett adó Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola gyökere az esztergomi érseki „mesterképző” (népiskolai tanítóképző) volt, mely 1842 novemberében kezdte meg működését.⁵⁰ Az intézmény sorsa több szempontból hányatott volt. A történelmi események újra és újra megszakították a folyamatos oktatás lehetőségét, emellett a képzés helyszíne is sokat költözött a városon belül (1929-ben kapott helyett végleges épületében). Az anyaintézmény a történelmi viharok okán, illetve a középszintű oktatásból a felsőfokú oktatásig való eljutás folyamán számos névváltoztatást megélt⁵¹, ahogyan a képzési struktúra is jelentős átalakulásokon ment keresztül. A Mesterképző Intézetben az oktatás előbb 10 hónapot (1842-1844), majd később 2 évet vett igénybe (1845-től), 1870-től pedig három évre emelték a képzés hosszát. Az 1896-os év újabb egy évvel négyre emelte a képzést, míg 1924-től megnyílt az ötödik évfolyam is. 1948-tól újra visszatértek a négyéves képzésre, miközben lezajlott az intézmény egyik legnagyobb változtatása is, egyesítették a férfi és női tanítóintézeteket, és elvették annak egyházi felügyeletét. Ahogy több egyházi nevelési-oktatási intézmény, úgy az esztergomi tanítóképzés is államosításra került.⁵² 45 év elteltével, 1993-ban kapta vissza – az 1976-tól főiskolai rangot kapott – intézményt az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye. Az oktatást a hagyományos négyéves főiskolai képzés struktúrájában folytatták, Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola néven.

Az esztergomi tanítóképző története a folytonos változások és változtatások, valamint az alkalmazkodás és folytonos megújítások története. Máig élő történelme és jelene bizonyítja

⁵⁰ A Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola intézménye férfi tanítóképzőként működött egészen 1948-ig, amikor is a két önálló intézmény, a női és férfi tanítóképző egyesült.

⁵¹ 1842 „Esztergomi Érseki Mesterképző Intézet”; 1856 „Császári- Királyi és Érseki Tanítóképezde”; 1868 „Királyi és Érseki Tanítóképző”; 1903 „Esztergomi Érseki Római Katolikus Tanítóképző Intézet”; 1938 „Esztergomi Érseki Római Katolikus Líceum és Tanítóképző Intézet”, továbbá „Esztergomi Érseki Római Katolikus Leányliceum és Tanítóképző Intézet”; 1948 esztergomi „Állami Tanító és Tanítónőképző Intézet”; 1949 „Állami Pedagógiai Gimnázium”; 1950 esztergomi „Állami Tanító és Tanítónőképző Intézet”; 1955 „Balassa Bálint Állami Tanítóképző, Esztergom”; 1958 esztergomi „Felsőfokú Tanítóképző Intézet”; 1962 esztergomi „Tanítóképző Intézet”; 1976 esztergomi „Tanítóképző Főiskola”; 1989 esztergomi „Vitéz János Tanítóképző Főiskola”. (Müllerné, 1991) Végül 1993 „Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola”.

⁵² 1948. évi XXXIII. törvény cikk (a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonbavétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában) 1.§ (1)

annak kettős szerepét, amiben a stabilitásával a biztonságot, változásával pedig a fejlődést hívatott biztosítani az elmúlt 180 évben.

1.2. Pázmány Péter Katolikus Egyetem

A tanítóképző történetének újabb állomását adta a szintén nagy múltú Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel való 2008-as integráció. De mindenekelőtt nézzünk rá röviden az egyetem történetére.

387 éve, 1635-ben alapította meg Nagyszombaton⁵³ Pázmány Péter esztergomi érsek a filozófiai (bölcészeti) és teológiai fakultásból álló egyetemet, Universitas Hungarica néven⁵⁴.

Az egyetem 1667-ben jogi karral, 1769-ben orvosi karral egészült ki.⁵⁵

Ahogy az esztergomi tanítóképzőt, úgy a Pázmány Péter Tudományegyetemet is érintették az 1948-as felsőoktatási változások. Nem pusztán az államosítás,⁵⁶ hanem



az 1948. évi egyetemi reform⁵⁷ is nagy változást hozott a klasszikus és egységes oktatási struktúrában (teológiai-, bölcészeti-, jogi és orvosi kar).

1949-ben a Bölcsészeti Karból kivált a Természettudományi Kar, majd 1950-ben állami utasításra a Hittudományi Kar is leválasztásra került. Utóbbi, Római Katolikus Hittudományi Akadémia néven, majd 1985-től Pázmány Péter Hittudományi Akadémia elnevezéssel működött tovább. A megmaradt Bölcsészeti Kar felvette Eötvös Lóránd nevét. 1951-ben önállósult az Orvostudományi Kar, mely kezdetben a Budapesti Orvostudományi Egyetem nevet viselte, majd 1969-től, a kar alapításának 200. évfordulóján felvette Semmelweis Ignác nevét. A nagyszombati anyaegyetem történelmi szétdarabolásának okán több ma is

⁵³ Ma Szlovákia területe, Trnava település

⁵⁴ 1921-1950 között elnevezése Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem; szétdarabolását követően: 1950-1985 között Római Katolikus Hittudományi Akadémia; majd 1985-1992 között Pázmány Péter Hittudományi Akadémia; 1992-től Pázmány Péter Katolikus Egyetem

⁵⁵ Horváth, 2015

⁵⁶ 1948. évi XXXIII. törvénycikk 1.§ (1)

⁵⁷ A felsőoktatás szocialista átszervezésének kezdete. Lásd Ladányi Andor ideológiai alapú bemutatását [Ladányi web]

működő neves egyetem (ELTE, SOTE, Pázmány⁵⁸) tekinti jogelődjének a Pázmány alapította újkori egyetemet.⁵⁹

Az egyetem életében a feltámadás 1992-ben történt meg, amikor a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia – az Apostoli Szentszék hozzájárulásával – megalapította a Pázmány Péter Katolikus Egyetemet.

A Katolikus Nevelés Kongregációja 1992. január 24-én kelt, Prot. N. 223/191/9. számú hozzájárulásával, „a Magyar Katolikus Püspöki Kar 46/1992. számú, 1992. január 30-án kelt rendelkezésével a Budapesten működő Római Katolikus Hittudományi Kar mellett új egyetemi fakultásként Bölcsészettudományi Kart alapított, és kimondta, hogy az intézmény katolikus egyetemmé vált. Neve Pázmány Péter Katolikus Egyetem lett.”⁶⁰ Vagyis az (újra)alapítás pillanatában az egyetem két karból állt: a Hittudományi és a Bölcsészettudományi Karból⁶¹, lényegében visszalépve a kezdeti gyökerekhez. Az Egyetem bővülésének folyamatában 1995-ben megalakult a Jog- és Államtudomány Kar, 1996-ban a Kánonjogi Posztgraduális Intézet, 1998-ban pedig az Információs Technológiai Kar⁶².

Az egyetem minősítését illetően mérföldkőnek számított az 1999. és a 2013. év.

1999. március 25-én a Pázmány Egyetem szentszéki alapításúvá vált, és bekerült a világszerte működő nyolcszáz katolikus felsőoktatási intézményen belül a szentszéki alapítólevéllel rendelkező ötvenkét egyetem közé.⁶³ 2013-ban pedig kiemelt felsőoktatási intézmény⁶⁴ minősítést⁶⁵, Információs Technológiai és Bionikai Kara pedig kutató kar minősítést⁶⁶ kapott.

1.3. Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kapcsolódása

A 2005-ös tanévnytőn Erdő Péter bíboros, prímás, esztergomi érsek bejelentette a két intézmény egyesítésének szándékát, mely 2008-ban valósult meg. 2008. január 1-jén a Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola beolvadt a Pázmány Péter Katolikus

⁵⁸A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara a Pázmány Péter bíboros, prímás esztergomi érsek által 1635-ben Nagyszombatban alapított Egyetem Hittudományi Karának jogutódja. [<https://ppke.hu/egyetemunk/tortenet/egyetemtortenet/>]

⁵⁹ Horváth, 2015

⁶⁰ Erdő, web

⁶¹ 2012 óta Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

⁶² 2013-tól Információs Technológiai és Bionikai Kar

⁶³Katolikus Nevelés Kongregációjának N.1151/98 számú határozata (vö. Ex cordeEcclesiae általános szabályok 2. és 3. cikkely)

⁶⁴ 24/2013. (II. 5.) Korm. rendelet a nemzeti felsőoktatási kiválóságról alapján

⁶⁵ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem kiemelt felsőoktatási intézménnyé minősítéséről szóló 1104/2013. (III. 7.) Korm. határozat [Magyar Közlöny 39/2013]

⁶⁶ 24/2013. (II. 5.) Korm. rendelet a nemzeti felsőoktatási kiválóságról alapján

Egyetembe. Az egykori főiskola a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kara lett a maga hagyományos képzési formáival.

2013 ismét változást hozott, összhangban a nemzeti felsőoktatás akkori szándékával, és a tanárképzés szervezeti kereteinek korábbi, klasszikus formáját a „tanárképző központ” váltotta fel, így született meg a Vitéz János Tanárképző Központ a Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar részeként.

Az 1842-ben induló „mesterképző” a Vitéz János Tanárképző Központban talált helyett jelenkori történetében, melynek „egyedi elnevezése egyszerre tiszteleg e pedagógusképzés hagyományai és az egyik első egyetemünket saját költségén alapító tudós reneszánsz egyházfő és államférfi emléke előtt”⁶⁷.

A Vitéz János Tanárközpont két tanszékkal működik, az esztergomi helyszíni Óvó- és Tanítóképző Tanszékkal, valamint a budapesti képzésű Tanárképző Tanszékkal. Hallgatóinak ma is örökérvényűek azok a szavak, melyet az egykori mesterképző tanára, Rendek József 1842-ben mondott el első tanítványainak: „Mégkívántatik minden iskolamesterben az egészséges test, ép érzékek, józan ész, ítélet és emlékezet...Legyen béketűrő...szeretettel viseltesék a kisdedekhez, azoknak minden gyermeki tévedését felháborodás nélkül elviselhesse, szelídséggel és nyájassággal igazíthassa...”⁶⁸.

A 2013-as egyetemi átstrukturálódás érintette a szociálpedagógiai képzés jogi állását is, de a kezdetekhez egészen 1989-ig kell visszalépnünk.

II. A KÉPZÉSRŐL

2.1. Az esztergomi kezdetek

Ahogy korábban láthattuk, a Vitéz János Tanítóképző Főiskola működését a folytonos megújulás övezte. Ennek egyik fémjele az 1989/1990-es tanévben kísérleti jelleggel elinduló négyéves tanító – szociálpedagógiai képzés.

A rendszerváltozással szinte egyidőben, az országban először indult főiskolai szociálpedagógiai képzés, akkor még két szakos tanrendben az esztergomi tanítóképző főiskolán. „A szociálpedagógus főiskolai szintű képzés a gyermekjóléti, nevelési, oktatási intézmények számára képez olyan szakembereket, akik a gyermek- és ifjú korosztály kapcsolati, tanulási, szociális problémáinak megoldásában nyújtanak segítséget.”⁶⁹ A képzés

⁶⁷ <http://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/vitez-janos-tanarkepzo-kozpont/ovo-es-tanitokepzo-tanszek>

⁶⁸ Idézi: Müllerné, 1991: 8

⁶⁹ Buda és mtsai, 2006: 58-59

kezdetekor egyértelműsítették, hogy a szociálpedagógiára a szociális területen belül gondolnak, a szociálpedagógusnak elsősorban a gyermekek és fiatalok támogatására irányuló tevékenysége, és egyfajta sajátos „pedagógusként” funkcionál. „Mindkét intézményrendszer⁷⁰ szociális és pedagógiai felkészültségű szakember-szükségleteinek leginkább egy sajátos szaktudással bíró szociálpedagógus felel meg, egy olyan pedagógus, aki egyúttal az iskolában szociális segítő (vagy iskolai szociális munkás⁷¹) és a szociális intézményhálózatban dolgozó olyan szociális segítő, aki egyúttal pedagógus szakember is. A két szakterület határán tehát legitimitást kell kapnia a problémákat egységben kezelni tudó szociálpedagógiának és az azt megtestesítő szociálpedagógusnak.”⁷²

Abból, hogy az akkori nemzetközi gyakorlattól eltérő módon indult el az első hazai szociálpedagógiai képzés – lásd tanító-szociálpedagógus szakpárosításban egy pedagógiai főiskolán –, visszatérő elhatárolási nehézség adódott, keresve a szak- és szakmapedagógiához vagy szociális munkához való nagyobb közelséget. A kérdésre adott egy lehetséges választ Kozma – Tomasz szerzőpáros a 2000-es évek elején, miszerint „elfogadottnak látszik az a vélemény, hogy a ma szociálpedagógia néven ismert diszciplína leginkább két fő hagyományban gyökerezik. Kialakulása a neveléstudományokon belül történt, de később a szociális munkával ötvözve egy új tudományággá nőtte ki magát, amelyben mindkét elem egyformán fontos szerepet tölt be, elválasztásuk csupán mesterkélten lehetséges.”⁷³

A képzés indulása az előbbieket tükrében nem volt egyszerű, mivel az iskola-alapítók⁷⁴ visszaemlékezése alapján a tanítóképző főiskola „nem tudott mit kezdeni a tanítóképzés akkori szellemiségétől lényegében eltérő gyakorlattal és szakmai autonómiával.”⁷⁵

A szociálpedagógusi képzés iránti igény megfogalmazását Budai István, a képzést elindító egyik szakember a '80-as évek végére teszi. „A képzés gondolata először 1988-ban vetődött fel, mert nagyon sokan kerestek fel bennünket különböző oktatási-nevelési, gyermekvédelmi és szociális intézmények részéről, hogy ne csupán tanítókat bocsásson ki a főiskola, hanem legyen a pedagógusoknak másféle szakértelmük és végzettségük is. És ne csupán a

⁷⁰ Szociális és oktatási/iskolai rendszer

⁷¹ Az 1989-es elképzelés – több éves felkészülés és felkészítés után – 2018-ban vált konkrétan kézzelfoghatóvá, az óvodai és iskolai szociális segítség bevezetésével. [Gyvt. 40/A.§ (2) ag]

⁷² Budai, web1.

⁷³ Kozma – Tomasz, 2000: 10-11

⁷⁴ Budai szerint az esztergomi szociálpedagógia szak kidolgozása első körében részt vett Botyánszki Anna, Kis P. József, Somoskői Lajos, Staudinger Bea, Templom Katalin, Tordainé Vida Katalin, ők tekinthetők a szak „első alapítóinak” [Budai, web2.]

⁷⁵ Budai, web2.

gyerekekkel tudjanak valamit kezdeni, hanem az ő családjaikkal és társadalmi környezetükkel is.”⁷⁶

Az 1988 tavasza és nyara között elkészült tantervi koncepciók alapján, az 1989-ben négy éves kísérleti jelleggel elindítandó tanító-szociálpedagógus szakos képzés zöld utat kapott az Oktatási Minisztériumtól. A Szociális Képzési Bizottságban 1990-ben, a képzés elindulását követően megfogalmazódott, hogy a „szélesen értelmezett szociálpedagógiai tevékenység vitathatatlanul fontos társadalmi szükségleteket elégít ki többek között a prevencióval, a korai beavatkozással, és ezt a sajátos képzést önálló szakká kell fejleszteni, mert a szociálpedagógus szociális munkakörben adekvát tevékenység.”⁷⁷ Ez aztán meg is valósult 1995-ben, amikor Esztergomban bevezetésre került az egyszakos szociálpedagógus képzés.

A képzés interdiszciplináris jellege a kezdetektől nyilvánvaló volt, melyet az esztergomi képzés a Szociális Képzési és Neveléstudományi Tanszék keretén belül az oktatók szintjén is képviseltetni tudta. A tanárok pszichológus, pedagógus, szociológus, jogász diplomával rendelkező kollégák.

Az országban elsőként elinduló szociálpedagógusi képzés esszenciáját Budai három pontban határozta meg:⁷⁸

- a képzés az elinduló felsőfokú szociális képzési történetben kisebbségben volt jelen, így folyamatosan bizonyítani és újítani volt szükséges (lásd két évente tantárgyi felülvizsgálat)
- a háttérben intenzív hazai⁷⁹ és nemzetközi szellemi forrás és személyes támogatás állt
- tanulási segédletek, szöveggyűjtemények elkészítése, kiadása terén hatalmas munka kezdődött el.

2.2. A folytatásban

Az esztergomi képzést követően az országban sorban elindultak a főiskolai szintű szociálpedagógiai képzések,⁸⁰ részben az esztergomi mintára. A kezdeti úttörő stáb nagy része

⁷⁶ Budai, web2.

⁷⁷ Budai, web2.

⁷⁸ Budai, web2.

⁷⁹ Kitüntetett a Magyarországi Szociális Szakemberek Képzéséért Egyesület

⁸⁰ Esztergom mellett Eger, Győr, Hajdúböszörmény, Jászberény, Nyíregyháza, Sopron, Zsámbék
Jelenleg kilenc felsőoktatási intézményben zajlik szociálpedagógusi alapképzés: Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Károli Gáspár Református Egyetem Szociális és Egészségtudományi Kar, Nyíregyházi Egyetem Alkalmazott Humántudományok Intézete, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

1994-1995-ben elhagyta az esztergomi fészket, tagjainak döntő többsége más szociális képző iskolába került. Többek között az első irányító, Budai István is elment.

A fejlődés egy újabb állomásaként, 1995-től lehetőség nyílt az egyszakos szociálpedagógia képzésre, mely a Szociális Képzési és Neveléstudományi Tanszék keretén belül kapott helyett. A képzésre jelentkezők száma tovább nőtt. Újabb oktatók érkeztek, illetve a pázmányos beolvasásig két személy felelt a szociálpedagógiai képzésért, Lakner Zoltán, illetve Tordainé Vida Katalin.

Az esztergomi képzéshely mindig is úttörő jelentőségű volt a hazai szociálpedagógusi képzésben. Nemcsak abban, hogy az országban először itt indult meg ez a képzés, hanem abban is, hogy zászlóshajóként nagyon kezdeményező volt a nemzetközi szociális és szociálpedagógiai képzéseket végző intézmények és jeles elméleti képviselőjük felé, a tanulás és az együttműködés vágya kifogyhatatlan volt, köszönettel a tanszéken dolgozó kollégáknak és vezetőjüknek. De hasonló módon szintén sokat tett az esztergomi alapító és még inkább az őket követő újabb stáb azért, hogy a hazai képzőintézmények folytonos kapcsolatban álljanak egymással a képzés szakmai- és érdekvédelmében. A szakmai és – kimondható – baráti kapcsolatok sok közös ügyet mozgattak meg. Szintén kiemelt szerep jutott az esztergomi szociálpedagógiai képzésben résztvevő kollégáknak abban is, hogy a képzést megkönnyítő komoly szakirodalmi háttérrel alkottak egyrészt a saját tananyagok, szakirodalmak megalkotásával, de számtalan fordítás alá került külföldi szakember anyagából összeállított szöveggyűjteményekkel is segítettek a hallgatókat a korszerű tudás hozzáféréséhez. Ha Esztergom, akkor kihagyhatatlan a diákélet megemlézése. A szociálpedagógus hallgatók szakestjei „messze földön” híresek voltak, melyért nemcsak a hallgatók, hanem oktatóik is sokat tettek, igazi összekovácsolt társaságként működtek az esztergomi „szocpedesek” a tanórák, a szakestek, a tanulmányutak és a közös kirándulások folyamán.

Ha globálisan nézzük a hazai szociálpedagógiai képzés fejlődésének állomásait, akkor elmondható, hogy a képzés lényegében csaknem azonos mérföldköveken ment keresztül valamennyi „szocpedképző” intézmény esetén, beleértve az esztergomit is. Rostáné Riez Andrea tíz mérföldkőben határozta meg a hazai szociálpedagógia képzés fejlődési útját.⁸¹

- *Szociálpedagógiai műhely* megindulása az 1980-as évek közepétől: mögötte a társadalmi, gazdasági viszonyok vizsgálata, a gyermek és fiatalkorú népesség helyzetének és nehézségeinek áttekintése.

⁸¹ Rostáné Riez, 2021

- *Soproni norma* 1990-ből: a szakmáról, a szakmai önrendelkezésről szóló konferencia, mely meghatározta az akkor formálódó szociálpedagógia tartalmát: „A szociálpedagógia az a szociális szakértelem, amely a szociális munka és a pedagógia tudományának határterületén helyezkedik el, széles alapú, jól konvertálható szociális és pedagógiai tudást jelent a személyközpontúság szemléleti bázisának alapján.”⁸²
Ennek eredménye is hozzájárult ahhoz, hogy az 53/1990 (III.21.) MT rendelet alapján sor került a szociálpedagógia szak megalapítására, formálódtak a szak tantárgyai és sorban elindultak a képzések az országban.
- *Egyszakos szociálpedagógus képzés* 1995-től: 6/1996. (I.18.) Kormányrendelet értelmében minden képzés egyszakos lett, így teljes egészében a szakra koncentrált új tantervek születtek meg. A képzések mind elméleti, mind gyakorlati (terephelyi) szinten fejlődtek, igyekeztek a minőségi és mennyiségi elvárásoknak is megfelelni. Utóbbi esetben elmondható a hallgatói létszámok emelkedése nappali és levelező tagozaton is.
- *Szociálpedagógia BA szak* háttérében áll a globalizáció által életre hívott közös európai felsőoktatási térség. Ennek értelmében a felsőoktatás úgynevezett Bolognai-rendszerre való átállásának részévé vált a szociálpedagógiai képzés is. A változás több mindent magával hozott. A szak kreditrendszerű (210 kredit) hét féléves képzéssé vált, amely hat félév elméleti és gyakorlati, illetve egy félév intenzív (terep)gyakorlati félévet takar. Letisztult a képzési ág szerinti besorolás, így a szociálpedagógiai szak a társadalomtudományokon belül a szociális képzési ághoz tartozik, s mindeközben meghatározásra kerültek a szak képzési és kimeneti követelményei, a szociálpedagógus szakmai kompetenciái, alkalmazási területei.⁸³ Mindez új mintatanterv kidolgozását igényelte a képzőktől.
- *A szakma és érdekvédelem* kialakulása tovább tágította a professzionalitást, melynek keretében 2006-ban megalakult a Szociális Szakemberek Fóruma Egyesület. Az Egyesület célkitűzései között találhatjuk:
 - „A szociális, szociálpedagógus szakma érdekeinek magyarországi és európai képviseletét, beleértve a közép- és felsőfokú szakképzést, a szolgáltatói, felhasználói oldalt, valamint a tudományos kutatást, fejlesztést és érdekvédelmet.

⁸² Rostáné Riez, 2021: 50

⁸³ Az akkori kereteket a 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet határozta meg

- Szakmai, szakmapolitikai együttműködési és egyeztető fórum létrehozását és működtetését hazai és európai szinten.
- Az általános emberi szociális viszonyokat, az életminőséget és az életesélyeket érintő kérdések, kormányzati döntések, valamint piaci folyamatok figyelemmel kísérését, javaslatok, állásfoglalások megfogalmazását, érdekérvényesítését.”⁸⁴

Szintén az Egyesület keretében megkezdődött a szociálpedagógia MA szak alapítása érdekében a konzorciumi együttműködés a képző intézmények között.

- *Szakmai képzés, továbbképzés* keretén belül a képző intézmények, így az esztergomi, majd pázmányos képzés is aktív szerepet vállalt a szociális szakvizsgára való felkészítésben és vizsga lebonyolításban⁸⁵, és vállal ma is.⁸⁶ Továbbá a Pázmányon folyó szociális menedzserképzés szintén a szociális ágazatban szerepet vállaló vezető kollégák továbbképzésének ad teret. „Minden képző intézmény fontosnak tartotta a szakmai tájékozottság elmélyítését és aktualizálását éppúgy, mint a gyakorlati intézményekkel való eredményes és hatékony munkakapcsolat kialakítását és ápolását.”⁸⁷
- *Képzés és tananyagfejlesztés* keretében a képző intézmények az Európai Unió pályázati forrásaiból próbálták a képzéseiket fejleszteni újabb és újabb tananyagok elkészítésével és kiadásával, továbbá az elméleti és gyakorlati oktatók körét növelve a praxisban dolgozó szakemberek képzésének és továbbfejlesztésének felvállalásával. Jelentős változásnak kell betudni a 2012-es oktatáspolitikai változtatást, amikor is a szakra való bekerülés feltételeként a korábbi középszintű érettségi helyébe egy tárgyból legalább emelt szintű érettségi vizsga letétele szükséges.⁸⁸

Az újragondolt képzési és kimeneti követelményeket a 18/2016. (VIII.5.) EMMI rendelet tartalmazza, amely meghatározza az elsajátítandó szakmai kompetenciák körét a tudás, képességek, attitűd, autonómia és felelősség körében.⁸⁹

⁸⁴ Rostáné Riez, 2021: 52-53

⁸⁵ A szociális szakvizsgára vonatkozó részletes szabályokat a személyes gondoskodást végző személyek továbbképzéséről és a szociális alap- és szakvizsgáról szóló 9/2000. (VIII. 4.) SZCSM rendelet foglalja magába.

⁸⁶ A szakvizsgarendszer 2018-ban megváltozott és egy új képzési program lépett életbe. A vezetői megbízással rendelkező szociális szolgáltatást nyújtó személyek vezetőképzéséről szóló 25/2017. (X. 18.) EMMI rendelet átalakította a szociális intézmények vezetőinek kötelező továbbképzését, amely hatósági képzés a vezetői tevékenységhez szükséges alkalmasság és kompetenciák gyakorlatorientált fejlesztését hivatott megvalósítani. Ennek pázmányos megvalósítását lásd szociális vezetőképzés alap és mester szinten (PPKE BTK Szociális Vezetőképzés Tanszék).

⁸⁷ Rostáné Riez, 2021: 53

⁸⁸ 423/2012. (XII. 29.) Kormányrendelet a felsőoktatási felvételi eljárásról

⁸⁹ Egy-egy a képzést érintő változásokban a hazai „szocpedképző” felsőoktatási intézmények mindig is összefogtak és közösen gondolkodtak. Ebben a munkában is, melynek koordinálására – mind az alapszak, mind

- *Szaklap* indítás ötleteként a képzők fontosnak találták egy saját szakmai folyóirat alapítását, ez lett a 2018-ban elindított „Szociálpedagógia” nemzetközi szaklektorált folyóirat.
- *Szociálpedagógia MA szak* különleges helyzetet teremt a szociálpedagógia történetének. A hagyományosan főiskolai (BA) diplomát adó képzés, a Bolognai-rendszer részeként a szociálpedagógia számára is megteremtette az egyetemi képzési szintet (MA), lehetővé téve az okleveles szociálpedagógusok munkaerőpiacon való megjelenését. Nagyon hosszú előkészítő munka után 2017-ben a Magyar Akkreditációs Bizottság támogatta a Szociálpedagógia MA szak indítását.⁹⁰
- A *hazai és nemzetközi együttműködés* szintén fontos részét képezi a hazai szociálpedagógiai képzés történetének és fejlődésének. Pályázati együttműködés, közös tanulmányutak, rendszeres képző találkozók, hazai kutatásokban való együttműködés, szakmai testületekben való közös képviselő kereteiben valósul meg mindez.

2.3. A jelenlegi helyzet

2013-ban radikális változtatás következett be az egykori esztergomi főiskola életében, amikor is a 2008-tól a Pázmány Péter Katolikus Egyetem önálló karaként működő Vitéz János Kar megszűnt. Megalakult a Vitéz János Tanárképző Központ és a képzések nagy része átkerült az Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának különböző intézeteibe. Ez történt a szociálpedagógiai képzéssel is, ami helyét a Szociológiai Intézetben találta meg.⁹¹ Megalakult az Intézet falain belül a Szociális Tanulmányok Tanszék⁹², s ennek keretén belül került sor 2013/2014-ben az első tanévre.

A helyzet nem volt könnyű több szempontból sem. A tanszék elveszítette a szociálpedagógiában oktató kollégák 2/3-át (többsége nyugdíjba ment vagy más intézetekben folytatták munkájukat). Az átkerült oktatók új környezetben (Budapesten) és számukra idegen kollégák között folytatták munkájukat. A szociális irányú és erős gyakorlati igényekkel jellemezhető szak idegen elemnek számított az intézetben folyó tudományos és elméleti

a mesterszak újj gondolásában – a Pázmány Péter Katolikus Egyetem érintett stábját kérte fel az Oktatási Minisztérium.

⁹⁰ Jelenleg a következő képzőhelyeken folyik szociálpedagógus mesterképzés: Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Nyíregyházi Egyetem Alkalmazott Humántudományok Intézete, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar

⁹¹ Társadalomtudományi képzési ágként való besorolására tekintettel

⁹² 2022 júliusától Szociális és Viselkedépszichológiai Tanulmányok Tanszék

orientációjú képzések között. Az egyetem strukturális átszerveződése egybeesett azzal a felsőoktatási változtatással, mely minden szak felvételi követelményeként előírt legalább egy tárgyból emelt szintű érettségit.⁹³ Mivel ez korábban nem volt követelmény a szociálpedagógia felvételi eljárásában, így az első, átmeneti években igencsak meglátszott a hallgatói létszámon ez a változtatás, a hallgatók száma radikálisan lecsökkent. További nehézség volt a kétlakosság megszervezése. A 2013/2014-es tanévtől a szociálpedagógia szak nappali képzésének képzési helye az ősi fészek, a kar esztergomi telephelye volt, míg a levelező oktatás a kar budapesti helyszínén, a Mikszáth téri Sophianumban működött. A 2014/2015-ös tanévtől kezdve a nappali és levelező tagozatos szociálpedagógiai képzés egyaránt a Sophianumban zajlott.

A szak Szociológiai Intézetbe való beillesztésének további következménye volt az új kollégák megjelenése, beleértve a vezetőváltást is.⁹⁴ A korábbi ismert – már-már baráti – szakmai együttműködő körben új kapcsolatokat kellett kivívni az új vezetőségnek és elfogadtatni magukat a szociálpedagógiai szakmában. S mindezek mellett megoldandó problémaként tornyosult a Szociális Tanulmányok Tanszék számára az egyetemi előírásoknak megfelelő további új kollégák keresése, továbbá az egyetemi képzési követelményekbe és formalitásba beágyazódó új mintatanrend, tananyag elkészítése.

Az idegen környezetbe való adaptációs követelmény kísértetiesen hasonlított az 1989-es kezdeti időszakhoz. Valami újhoz és egyben kapotthoz alkalmazkodni, de megőrizni a régit és hozni valami új koncepciót, kihasználva az egyetem adta bővebb lehetőségeket. Ez volt a megoldandó feladat az átállás kezdetén.

A legfontosabb feladat az új felállásban a szociálpedagógia újradefiniálása volt. A kérdést adott helyzetben sok minden inspirálta. Egyfelől a képzés integrálódásának elvárása mind az Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi rendjébe, mind a Szociológiai Intézet tudományos és szakmai környezetébe. Szükséges volt a közel 25 éves, de mindig megújuló képzésre való ránézés annak okán is, hogy a társadalmi környezet, a családok és a fiatalság átalakulása (sokak szerint válsága) esetlegesen más, a megszokottól eltérő válaszokat és beavatkozásokat igényelt a szociális szakmától. Inspiráló volt és az újragondolást sürgette a felvételi létszámokban megmutatkozó drasztikus csökkenés is nemcsak a szociálpedagógia, hanem és különösen, a szociális munka képzői számára. A szociális képzéseknek újra helyet kellett maguknak teremteni egyfelől a felsőoktatási képzési paletta kiszélesedése miatt,

⁹³ 423/2012. (XII. 29.) Kormányrendelet a felsőoktatási felvételi eljárásról

⁹⁴ A Szociális Tanulmányok Tanszék vezetőjévé Rosta Andreát nevezték ki

másrészt azon képzésekkel/szakmákkal szemben, amik az emelt szintű érettségi bevezetése és a hasonló bekerülési feltételek miatt esetleges új konkurenciának számítottak.

A képzés/szakterület újradefiniálására adott válasz azonban korántsem volt egyszerű, ahogy nem volt könnyű az identitás megalapozása a képzés megszületésekor sem. Budai a képzés genezisének már említette a szociálpedagógia önazonosságának kérdését.

„Már a kezdetektől fogva létezett erősen szociális irányultságú és egy másik, többé-kevésbé az anyaintézmény⁹⁵ közvéleményének nyomására a pedagógiai-pszichológiai irányultságú (identitású) szociálpedagógus-képzés.”⁹⁶ A későbbiekben úgy tűnik, hogy e két lehetőség mellé egy harmadik fejlődési irány is megjelent. „A szociálpedagógia BA alapszakot működtető képzőintézmények tanári stábjainak jó része határozottan vállalja a szociális szakmai identitás és kompetenciák alakításának preferálását, másik része – főleg a pedagógusképző tanszékekre/intézetekre való építkezés következtében – vagy szociális és pedagógiai kettős identitással közvetít szellemiséget, vagy még ma is alapvetően szűkebb kontextusban, elsősorban pedagógiai-pszichológiai szemléletű képzést nyújt.”⁹⁷

A szociálpedagógia identitás kérdése azóta is újra és újra előkerül egy-egy a képzést vagy a szakmát érintő változás okán. „XXI. századi magyar szociálpedagógia elméletének és gyakorlatának pontos definíciója, ismérvei, határai, hivatkozási és viszonyítási pontjai meghatározásával még adósak vagyunk.”⁹⁸

Az úttörő esztergomi képzés megálmodója 1989-ben a következő területekben helyezte el a szociálpedagógiát. Tevékenysége „a szociális segítségre szoruló (érzelmileg elhanyagolt, ingerszegény környezetben élő, bizonytalan családi háttérrel rendelkező) gyerekekre, gyermekcsoportokra és közvetetten a családokra irányul, helyszíne pedig az iskola, a bentlakásos gyermek és nevelő intézmény, a művelődési hálózat intézményei, a családsegítő központ, a nevelési tanácsadó, az ifjúsági iroda, a gyógyintézet (kórházak gyermekosztálya, szanatórium), az utca, a játszótér és nem utolsósorban a család. A szociálpedagógus tehát egyszerre tekinthető szakpedagógusnak és egy szakterületre specializálódott szociális munkásnak.”⁹⁹

Temesváry megfogalmazásában „a szociálpedagógia tényleges küldetése a mindennapi emberi nehézségek, problémák és krízisek elhárítása, megelőzése, vagy következményeinek mérséklése a szociális problémákkal foglalkozó intézmények rendszerébe integrálódva. Ennek

⁹⁵ Lásd pedagógia/neveléstudományi irányultságú felsőoktatási intézmény

⁹⁶ Budai, web3.

⁹⁷ Budai – Szöllősi, web

⁹⁸ Rostáné Riez, 2021: 62

⁹⁹ Budai, web1.

elérése érdekében pedig [...] empowermenten¹⁰⁰ és szociális fejlesztésen túl szívesen használja a szociális tanácsadás,¹⁰¹ és az életvilág központú szociális segítség¹⁰² hétköznapi-orientált intervenciók gyakorlatait.¹⁰³

Idővel a szociálpedagógia szakmai palettája kiszélesedett, a gyermek- és ifjúsági korosztályokon túl más társadalmi és szociálisan hátrányos célcsoportok irányában (szenvedélybetegek, hajléktalanok, fogyatékos társadalom stb.), továbbá keretei kitágultak a szociális segítségen túlra is, szabadidő-eltöltésre irányuló tevékenység, közösség-szervezésre irányuló feladatvállalás stb. Mindezek a képzési struktúrában, továbbá a tananyag- és szakirodalom fejlesztésben is megjelentek. „A szociálpedagógiában [...] egyszerre ment végbe a szakma elméleti fejlődése, „tudományosodása”, valamint a szociális intézményi struktúra pluralizálódása, amely számos új teret és lehetőséget nyitott a szociális szakemberek számára.”¹⁰⁴

A változások mellett a szociálpedagógia képzés társadalomtudományi és szociális fókuszára tovább erősödött, különösen a Bolognai-rendszerre való átállás támogatásával, amikor is a képzési ág szerinti besorolása a társadalomtudományokon belül szociális képzési ág lett.¹⁰⁵ Mindezek fényében teljesen váratlan történet lett (mintegy kívülről érkezve) a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottságán belül a Szociálpedagógia Albizottság (SZPA) megalakulása 2016-ban.

Interpretálásukban a szociálpedagógia olyan „területeket – és művelőit – igyekszik megjeleníteni, amelyek (akik) szakmai krédójában, kutatási fókuszában a gyerekvilág, serdülővilág, fiatal felnőtt világ (együtt: ifjúsági világ) hagyományos család- és iskolaközpontú neveléstudományi értelmezési keretén túllépő, s e mellett új színtereken, új funkciókban, új közösségekben megjelenő pedagógiai jelenségvilágot tekintik kutatói, feltárási feladatuknak, árnyalva és gazdagítva a neveléstudományi nézőpontokat és diskurzust. Tárgya szerint az SZPA azon praxis sajátos működés módját vizsgálja (akár éppen szociológiai, de megannyi más társdiszciplína) eszközrendszerével, amelyek beleférnek a fent említett segítő-fejlesztő-facilitáló, pedagógiai értelemben nyíltvégűségével, azaz az

¹⁰⁰ Egyéni készségek és képességek fejlesztése, s ezáltal képessé tétel, önszegtetés

¹⁰¹ Galuske, M. (2013): Methoden der Sozialen Arbeit. Eine Einführung. Weinheim/Basel: BeltzJuventa. Idézi: Temesváry, 2021: 29-30

¹⁰² Thiersch, H. (1992): Lebensweltorientierte Soziale Arbeit. Aufgaben der Praxis im Sozialen Wandel. Weinheim /München: Juventa. Idézi: Temesváry, 2021: 30

¹⁰³ Temesváry, 2021: 30

¹⁰⁴ Temesváry, 2021:30

¹⁰⁵ Az esztetgomi szociálpedagógiai képzés átvétele a PPKE BTK Szociológiai Intézetébe és egyúttal a Szociális Tanulmányok Tanszék megalapítása, valamint a szociálpedagógia szak alásorolása is ezt hivatott erősíteni.

eredménykötelelem hiányával társított tevékenységegyüttesbe.”¹⁰⁶ „Az ezt iniciálók az új/kiterjesztett szociálpedagógiát alapvetően a pedagógiai jelenségvilág részeként a neveléstudományok keretei között képzelik el, a nevelés kérdéseit kívánják társadalmi összefüggésekbe helyezni (a pedagógia társadalmi kontextusa), gazdagítva ezzel a neveléstudományi nézőpontokat, s ehhez a társadalomtudományokat csupán eszközként kívánják használni. Szakmaterületét pedig az ifjúsági világ irányába kívánják elmozdítani, úgymond az ifjúsági munka a XXI. század szociálpedagógiája.”¹⁰⁷

A helyzet új kihívás elé állította a szociálpedagógiát képző intézményeket, és számos diskurzus és találkozó elindítójává vált az önazonosság újbóli meghatározása és a hagyományos értelemben való megerősítése terén.¹⁰⁸

A pázmányos szociálpedagógiai identitás olyan helyzetben kereste helyét, amikor magának a szaknak is önazonosság-kérdésben feleletet kellett adnia az új koncepció láttán. Az esztergomi kezdetek hagyományaihoz csatlakozva, amikor a honi szociálpedagógiai képzés sokat profitált az itt folyó szakmai munkából, jogutódjaként a pázmányos képzésben résztvevő oktatók is igyekeztek valami maradandót megalkotni a képzés és hallgatói számára. 2021-ben jelent meg a Szociálpedagógia – Szakszociálpedagógia című kötet, melyben több más szerző mellett pázmányos szociálpedagógus oktatók „ragadtak tollat”, hogy bemutassák azokat a szakterületeket és azok elméleti, gyakorlati és módszertani oldalát, melyek hagyományosan és a társadalmi változásokra rugalmasan reagálva speciálisan a szociálpedagógusi szemlélet és munka színterei. A kötet a szociálpedagógiai képzés 30. születésnapját is ünnepelte, és egyben akár a születésnap, akár az SZPA megalakulása apropóján megfogalmazta a pázmányos viszonyulást is a szakmaterülethez.¹⁰⁹ „A szociálpedagógia területe nem marad az iskola falain belül, nem korlátozódik a gyermek- és ifjúságsegítésre, és nem szűkül le a pedagógia, a neveléstudomány területére. A társadalom az, ami megszólít bennünket, társadalmi és gazdasági változások által veszélyeztetett, hátrahagyott, elhagyott, eszköztelen társadalmi csoportok szorulnak támogatásra nemcsak a hagyományos értelemben vett szociális segítség irányában. Nagy kihívást jelent az adott ellátórendszer keretei között korrekciós tevékenységet folytatni az elhanyagolt, hátrányos helyzetű, veszélyeztetett gyermekekkel és családjaikkal, az idősellátásban, vagy a fogyatékkal

¹⁰⁶ Nagy, 2017: 5

¹⁰⁷ Budai, web3.

¹⁰⁸ Ennek részeként több találkozásra a PPKE BTK Szociális Tanulmányok Tanszékén került sor.

¹⁰⁹ Feltételezve a korábbi szakmai találkozók fényében, hogy a jelenlegi szociálpedagógiát képző intézmények döntő többsége is ekképpen gondolkodik.

élőkkel, szenvedélybetegekkel vagy hajléktalanokkal végzett munkában – kiemelve párat [...] a segítő társadalmi csoportokból.”¹¹⁰

Napjainkban a kompetencia alapú szociálpedagógusi képzésben az oktató intézmények azonos kimeneti és bemeneti követelmények, továbbá elvárások szintjén képezik a jövő szakembereit.

„A tantervek általánosan három pilléren állnak: alapozó képzés, szakmai törzsanyag (szakmai elméleti ismeretek) és differenciált szakmai ismeretek. Az alapfokozat megszerzéséhez összegyűjtendő kreditek száma összesen 210 kredit, amelyeket alapvetően a társadalomtudományok és bölcsészettudományok területéről (szociológia, jogtudomány, neveléstudomány, pszichológia, multidiszciplináris társadalomtudományok) lehet összegyűjteni. A képzési struktúrában megjelenik még a szociálpedagógia, szociális munka elmélete, gyakorlata, munkaformái és módszerei kiemelt tématerület, a társadalomismeret és szociálpolitika, pszichológia és pedagógia, jog és jogi igazgatás, valamint az egészségügyi és egészségtudományi ismeretek is. További speciális szakmai ismereteket átadó és személyes képességeket fejlesztő kurzusok közül is választhatnak a hallgatók.”¹¹¹ A képzés gyakorlatorientált, melynek kitüntetett része a szakmai terepgyakorlatok több féléves rendszere.

A képző intézmények kisebb tartalmi különbségei a fókusz eltérésekben ragadhatók meg, melyek lehetnek specializációk és/vagy személyes képességeket fejlesztő, az egyéni érdeklődéshez kapcsolódóan sajátos kompetenciákat eredményező elméleti és gyakorlati ismeretek, speciális tárgyak.

A pázmányos szociálpedagógia képzési specifikuma egyfelől – egyetemi helyzeténél fogva¹¹² – a kitágított társadalmi célcsoportokra reflektálás, másfelől a mentálhigiéné területén megcélzott nagyobb és hatékonyabb segítői kompetencia.¹¹³ Mindezek új tantárgyak formájában és módszertani többlettel biztosítottak a képzésen belül. A mentálhigiéné felé való elmozdulás, kvázi a szociálpedagógia oldalán a lelki tényezőkkel való foglalkozás megjelenése nem mond ellent annak a kialakult és a jelen szerző által is támogatott koncepciónak, hogy „a hatályos jogszabályok alapján a magyar szociális ellátórendszerben a szociálpedagógus-diplomával rendelkezők az alkalmazási követelményeknek megfelelően

¹¹⁰ Rosta – Rostáné Riez, 2021: 19

¹¹¹ Rostáné Riez, 2021: 58

¹¹² A Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Szociológiai Intézetéhez csatolva

¹¹³ Tekintettel a családok szociális megsegítésének növekvő segítői terhei mellett arra, hogy a családok és abban a gyerekek mind több lelki és mentális nehézségekkel küzdenek, miközben az őket ellátó szakmaspecifikus szervek mind kevesebb kapacitással.

elsősorban a szociális szolgáltatások intézményeiben, szervezeteiben, szociális munkakörökben (leginkább családgondozóként, családsegítőként), a szociális munkásokkal szinte azonos elvárások alapján és módokon tevékenykednek. Igen kis arányban nevelési-oktatási intézményrendszerben is mint iskolai szociális munkások, gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök, ifjúságsegítők stb. A szociálpedagógia idehaza [...] alapvetően a szociális ellátórendszerben kapott legitimitást.”¹¹⁴

Képzésünk céljában nem a már említett pedagógia – pszichológiai irányultság felé hajlik, hanem felismert egy új helyzetet, melyre igyekeznek reagálni. Ez az új helyzet több forrásból táplálkozik. Egyfelől nyilvánvaló, hogy a szociálpedagógia mint segítő tevékenység sem mehet el amellet szótlanul, hogy a mai családok milyen fokozott lelki, mentális megsegítést igényelnek a családokat fokozottan terhelő makrotársadalmi változások, a környezeti katasztrófák, a világjárványok és háborúk közepette. Nem beszélve a családokat közvetlenül érintő gazdasági nehézségek, munkahelyi és iskolai gondok, az erőszakosság és a betegségek pszichés terheiről. A maguk kompetencia-határain belül a krízisintervenciót, az azzal összefüggő lelki támogatást és erősítést a szociálpedagógusok korábban is tették és teszik, képzésünkben ezek elméleti, szakmai és módszertani kereteit szeretnénk kitágítani, továbbra is a kompetencia-határon belül.

Az előbbieket mellett a gyermekjóléti alapellátások közé kerülő speciális szolgáltatások és egyéb támogató lehetőségek,¹¹⁵ továbbá az ezeket végző más szakmával rendelkezők munkájának közelebbi megismertetése, s ilyen formában a képzési paletta kiszélesítése szintén segítség lehet a szociálpedagógusok számára a szükséges és elkerülhetetlen együttműködés hatékonysága érdekében.

Jelen történelmében a pázmányos szociálpedagógiai képzés a kezdeti nehézségek és helykeresése után egy viszonylag letisztult és stabil időszakát éli, a felsőoktatási képző intézmények között évek óta a legnagyobb hallgatói létszámmal bír. A 2022/2023-as tanévtől új helyszínként Budán, a Duna-parti Danubium¹¹⁶ épületében folytatódik a pázmányos szociálpedagógus képzés.

¹¹⁴ Budai – Szöllösi, web

¹¹⁵ Lásd pszichológiai tanácsadás, családkonzultáció, családterápia, mediáció, mentálhigiéné stb.

¹¹⁶ Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem „Z épülete”



2.4. A jövő

A mit hoz a jövő mindig kérdéses, így van ez a szociálpedagógus szakma képzésénél is.

A jövőképhez azonban vannak már gondolatok. Rostáné Riez Andrea több lépést fogalmaz meg víziójában.

Továbbra is feladatnak tekinti a szociálpedagógia professzionalizálódásának folyamatához a diszciplína értelmezését, fogalmi és tartalmi kereteinek meghatározását. „Törekednünk kell a szociálpedagógia elméletéről és gyakorlatáról szóló dialógusok fenntartására és elmélyítésére, a szociálpedagógus képzésről és praxisról szóló körkép több fórumon, több szereplővel történő megvitatására és lejegyzésére.”¹¹⁷

Emellett a „szociálpedagógia elméletének és gyakorlatának innovációs terveihez, komplex kutatási-oktatási-szakmai-fejlesztési irányok kijelöléséhez, szükség van a képzőhelyek és a terepintézmények erőforrásainak fejlesztésére.”¹¹⁸ Mindenhez vezető úton elkerülhetetlen a munkaerőpiac igényeit folyamatosan figyelembe vevő tananyagfejlesztés; szakirodalmak megjelentetése; intenzívebb szakmai együttműködés a képzők és a gyakorlati szakemberek között; felvételi keretszámok és a felsőoktatásban részt vevő képzők számának emelése¹¹⁹, mely hozzájárulna a képzések színvonalának, minőségbiztosításának javulásához; az elméleti és a gyakorlati képzés erőteljesebb összhangja, vagyis a szakemberek teoretikus és praktikus tudásának harmóniája.

A szerző kiemeli a magas színvonalú, nemzetgazdasági szempontból is releváns (egyetemi) kutatási projektek létrehozásának és az eredményeik széleskörű terjesztésének szükségességét, valamint a nemzetközi modellek, gyakorlatok megismerését és hazai adaptációjuk elősegítését.¹²⁰

Végül a szak és a szakma tudományosságának további erősítését szolgálná a szociálpedagógia MA szak bevezetése után akár újabb, speciális irányultságú MA szakok létesítése,¹²¹ melyek az alapképzésben résztvevő szociálpedagógusok szakmai

¹¹⁷ Rostáné Riez, 2021: 62

¹¹⁸ Rostáné Riez, 2021: 63

¹¹⁹ Különösen a tudományos világban nem tevékenykedő, de a szakmában komoly munkát végző mestertanárok megjelenése formájában, de hasonlóan fontos lenne a kimondottan szociális képzésben tudományos fokozatot szerzett oktatók nagyobb létszámú jelenléte.

¹²⁰ Rostáné Riez, 2021: 63

¹²¹ Továbblépési lehetőségként gondolkodik ez irányban a pázmányos szociálpedagógia, tervezve a közeljövőben ennek beindítását.

kompetenciájának túlgúlsát eredményezhetik, illetve előrelépési lehetőség lenne a szociálpedagógus-képző intézmények konzorciuma régi tervének előkészítése és megvalósítása, a PhD képzés elindítása.¹²² Utóbbi újra hangsúlyt adhatna a hazai szociálpedagógiai képzésben résztvevő felsőoktatási intézmények korábbi méltán híres szakmai (és baráti) együttműködésének.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Nyomtatott forrás

BUDAI István – CSOBA Judit – GOLDMAN Róbert (2006): *A szociális képzések magyarországi fejlődésének főbb állomásai*. Esély, 2006/2. 49-70.

HORVÁTH Barbara (szerk.), (2015): *Pázmány Péter Katolikus Egyetem Alumni Évkönyv 2015*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest.

KOZMA Tamás – TOMASZ Gábor (2000): *Előszó*. In: Kozma Tamás – Tomasz Gábor (szerk.): *Szociálpedagógia*. Osiris – Educatio Kiadó, Budapest. 7-25.

MÜLLERNÉ Seres Ágota (1991): *A Vitéz János Tanítóképző Főiskola története 1842-1992*. [kiadó nélkül]

NAGY Ádám (szerk.), (2017): *Tizenkilencre lapot? Szociálpedagógia a XXI. században*. Pallasz Athéné Egyetem, Iuvenis Ifjúság szakmai Műhely – ISZT Alapítvány, Budapest.

ROSTA Andrea – ROSTÁNÉ Riez Andrea: *Az Olvasóhoz*. In: Rosta Andrea – Rostáné Riez Andrea (szerk.): *Szociálpedagógia – szakaszociálpedagógia*. L'Harmattan, Budapest. 18-20.

ROSTÁNÉ Riez Andrea (2021): *A hazai szociálpedagógus-képzés történetének mérföldkövei*. In: Rosta Andrea – Rostáné Riez Andrea (szerk.): *Szociálpedagógia – szakaszociálpedagógia*. L'Harmattan, Budapest. 45-65.

TEMESVÁRY Zsolt: *A szociálpedagógia és a szociálpolitika története*. In: Rosta Andrea – Rostáné Riez Andrea (szerk.): *Szociálpedagógia – szakaszociálpedagógia*. L'Harmattan, Budapest. 25-43.

Online forrás

[Budai, web 1.]

BUDAI István: *Szociálpedagógusok képzése az Esztergomi Főiskolán*. Felsőoktatási Szemle 1989/11. 683-688.
https://adt.arcanum.com/en/view/FelsoktatasiSzemle_1989_01-12/?pg=722&layout=s
(Letöltés: 2022.04.19.)

[Budai, web 2.]

BUDAI István: „...*Volt egyszer egy iskola...*” Szoboszlai Katalin interjúja Budai Istvánnal.
In: Budai István: *Szolgáltatás a szolgáltatásban, ... felkészíteni a méltóságot biztosító ellátásokra...*. Széchenyi István Egyetem, Győr, 2017.
[<https://docplayer.hu/69114352-Budai-istvan-szolgalattas-a-szolgalattasban-felkesziteni-a-meltosagot-biztosito-ellatasokra.htmlf>]

¹²² Rostáné Riez, 2021: 63-64

(Letöltés: 2022.04.19.)

[Budai, web 3.]

BUDAI István: *Viták a szociálpedagógiáról – újratöltve*. Párbeszéd 2017/4/3.

[[file:///C:/Users/Felhaszn%C3%A1l%C3%B3/Downloads/11255%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Felhaszn%C3%A1l%C3%B3/Downloads/11255%20(1).pdf)]

(Letöltés: 2022.04.19.)

BUDAI István – SZÖLLŐSI Gábor: *Párhuzamosságok vs. metszéspontok. Gondolatok a szociálpedagógiai diskurzushoz*. Párbeszéd 2017/4/2.

[<file:///C:/Users/Felhaszn%C3%A1l%C3%B3/Downloads/11253.pdf>]

(Letöltés: 2022.04.21.)

ERDŐ Péter: *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem*. Magyar Sion 2017/1. 3-24.

[http://epa.oszk.hu/01300/01397/00021/pdf/EPA01397_magyar_sion_2017_1.pdf]

(Letöltés: 2022.04.14.)

LADÁNYI Andor: *A felsőoktatás szocialista átszervezésének kezdete: az 1948. évi egyetemi reform* [http://misc.bibl.u-szeged.hu/12311/1/mp_1970_002_4800_170-184.pdf]

(Letöltés: 2022.04.10.)

<http://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/vitez-janos-tanarkepzo-kozpont/ovo-es-tanitokepzo-tanszek>

(Letöltés: 2022.04.10.)

<https://ppke.hu/egyetemunk/tortenet/egyetemtortenet>

(Letöltés: 2022.04.10.)

Jogszabályi forrás

1948. évi XXXIII. törvénycikka nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonbavétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában

53/1990. (III.21.) MT rendelet az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény végrehajtásáról rendelkező 41/1985. (X. 5.) MT rendelet módosításáról

6/1996. (I.8.) Kormányrendelet a szociális felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

Katolikus Nevelés Kongregációjának N.1151/98 számú határozata (vö. Ex corde Ecclesiae általános szabályok 2. és 3. cikkely)

9/2000. (VIII.4.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást végző személyek továbbképzéséről és a szociális szakvizsgáról

15/2006. (IV.3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről

423/2012. (XII. 29.) Kormányrendelet a felsőoktatási felvételi eljárásról

24/2013. (II. 5.) Kormányrendelet a nemzeti felsőoktatási kiválóságról

1104/2013. (III. 7.) Kormányhatározat A Pázmány Péter Katolikus Egyetem kiemelt felsőoktatási intézményé minősítéséről

18/2016. (VIII.5.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról

25/2017. (X.18.) EMMI rendelete vezetői megbízással rendelkező szociális szolgáltatást nyújtó személyek vezetőképzéséről

Papházi Tibor – Papházi Viktor: Együttélési viszonyok, lakáshelyzet és a gyermekvállalás tervezése a Magyar Ifjúság adatfelvételekben

Papházi Tibor: szociológus

Papházi Viktor: tudományos segédmunkatárs, TK PTI

Tanulmány

Kulcsszavak: ifjúságkutatás, családpolitika, tervezett gyermekszám, lakáshelyzet, lakáskörülmények

Összefoglaló

Jelen tanulmány célja, hogy a négyévente végzett nagymintás ifjúságkutatások (Ifjúság, illetve Magyar Ifjúság-adatfelvételek) adatai segítségével feltárja, hogy milyen tényezők hatnak a tervezett



gyermekek számára a magyar fiatalok körében, különös tekintettel a lakáshelyzetre, illetve a lakáskörülményekre. Az alkalmazott két- és többváltozós statisztikai elemzések eredményei rámutatnak, hogy a lakhatási körülmények és a tervezett gyermekszám kapcsolata inkább közvetett, más változók is befolyásolják. Elsődlegesen a meglévő gyermekek száma határozza meg a tervezett gyermekek számát, ugyanakkor a jobb

lakhatási körülményekkel rendelkezők nagyobb arányban terveznek gyermeket. Utóbbit pedig elsősorban az anyagi helyzet, valamint a szülők anyagi helyzete határozza meg, melynek fő meghatározói az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci státusz.

Előzmények

E tanulmánynak van már több előzménye: a korábbiakban azt vizsgáltuk, hogy milyen tényezők hatását lehet kimutatni a meglévő gyermekek számára (Papházi, Pillók 2016). A most bemutatásra kerülő munka, akárcsak a korábbiak, az Ifjúság adatfelvételek adatainak elemzése alapján készült. Ezek az adatfelvételek négyévente lekérdezett keresztmetszeti vizsgálatok, viszonylag nagy, nyolcezer fős mintákkal, amelyeket az aktuális kormányok adott illetékes minisztériumai finanszíroztak.

Ezekből a nagy jelentőségű, sokoldalúan hasznosítható adatfelvételekből már több tanulmánykötet is készült (a 2004-es kivételével). A 2000-es, a 2004-es és a 2008-as kérdések még Ifjúság20XX néven említődnek (Szabó, Bauer, Laki 2002, Bauer, Szabó 2011), míg 2012-től már Magyar Ifjúság néven szerepelnek (Székely 2013, Székely 2018). Ezért a címben a 2016-os survey szerinti Magyar Ifjúság megnevezés került, a szövegben viszont ennek szinonimájaként fordul elő az Ifjúság megjelölés valamilyen formában. Az említett hivatkozásokban a vizsgálatok részleteiről további információkat is találhat az érdeklődő.

A korábbi tanulmányban (Papházi, Pillók 2016) vizsgáltuk, hogy a családi kapcsolatrendszereknek, az együtt élők összetételének, lakáshelyzetnek, szülők végzettségének, a testvérek számának milyen hatása lehet a megszületett gyermekek számára. Mostani vizsgálatban azt nézzük, hogy ebben a tanulmányban ismertetett változók milyen összefüggést mutatnak a gyermekek tervezésével főképp a lakáshelyzettel való összefüggésben, anélkül, hogy a már eddig megismert változók kialakításának korábban megjelenített módszereit megismételnénk. Ez a tanulmány egyben folytatása a gyermekek tervezésére vonatkozó, a korábbit is követő adatfeldolgozásnak (Papházi 2020), ahol ugyancsak megtalálhatók fogalmi és módszertani szempontok.

Együtt élők

Korábbi tanulmányunkban (Papházi, Pillók 2016) azt állapítottuk meg, hogy a szülővel való együttélés befolyásolja a megszületett gyermekek számát, méghozzá úgy, hogy inkább van gyerek azokban a párkapcsolatokban, ahol a gyermeket vállalók nem a szülővel élnek együtt. Befolyásolja-e a szülővel való együttélés a gyermekek tervezését? A tervezett gyermekszám finomabb vizsgálatához egy olyan változót alakítottunk ki, amelyikben nemcsak a gyermekkel bíró párokat választottuk szét a szülővel való együttélés szerint, hanem a gyermekteleneket is. Az eredmények első pillantásra azt mutatják, hogy minden adatfelvétel esetében a szülővel együtt élő gyermekes párok nagyobb arányban terveznek (még) gyermeket, mint a szülők nélkül élők. Gyermektelen párok esetében a különbség minden adatfelvétel esetében túl kicsi ahhoz, hogy lényegesnek tekinthessük a szülővel való együttélés szempontjából, ezért azt mondhatjuk, hogy a gyermektelen párok terveznek a legnagyobb arányban gyermeket, amit kimutathatóan kevésbé befolyásol, hogy együtt élnek-e a szülővel.

1. táblázat: A háztartásban együtt élők a gyermektervezés bizonyossága szerint, az öt adatfelvétel átlagában, %

Együtt élők típusai a háztartásban*	Terveznek	Bizonytalan	Inkább nem	Összesen
Gyerekes pár szülővel, nagyszülővel	55,3	13,2	31,5	100,0
Gyerek nélküli pár szülővel, nagyszülővel	83,6	10,7	5,7	100,0
Gyerek nélküli pár, szülő, nagyszülő nélkül	82,4	11,6	6,0	100,0
Gyerekes pár, szülők, nagyszülők nélkül	49,1	12,4	38,5	100,0
Gyereket egyedül nevelő	40,6	17,4	42,0	100,0
Szüleivel, nagyszüleivel élő	68,1	23,6	8,3	100,0
Pár, gyerek, szülő nélkül élő	61,9	23,3	14,7	100,0
Összesen	66,2	20,4	13,4	100,0

*Megjegyzések: E változó kialakításánál a párkapcsolatban élőknel nem tettünk különbséget házastársak és élettársak, szülő és nevelőszülő között. Szülőként vettük figyelembe az apóst, illetve az anyózt is. A gyereket egyedül nevelő élhet együtt szülővel, nagyszülővel, és az együtt élők kategorizálásánál nem vettük figyelembe, hogy testvérek és rokonok (egyéb nem rokonok) is lehetnek a háztartásban, ezért ezek mindegyik típusnál jelen lehetnek.

Bár a változó kialakításakor a gyermekek meglétét figyelembe vettük, a részletesebb vizsgálat azonban megmutatja, hogy a gyermekek több vagy kevesebb száma ezúttal is befolyásolja a tervezést. Ugyanis a szülők nélkül élő gyerekes pároknál fordul elő a legnagyobb arányban, hogy két vagy ennél is több gyermekük van. Az öt év átlagában a kétgyermekesek 17,9 %-a, a három vagy több gyermekesek 17,8 %-a él együtt szülővel, míg ezek az arányok 69,8 és 69,6 %-ot mutatnak azoknál a pároknál, akik nem élnek együtt szülővel. Az tehát, hogy a szülő nélküli gyerekesek kevésbé terveznek, mint a szülővel együtt élők, magyarázható azzal, hogy a szülő nélkülieknél inkább van több gyermek, ezért terveznek kevesebbet.¹²³

Az 1. táblázatból ugyancsak látható, hogy a gyermeküket egyedül nevelők azok, akik az öt év átlagában a legkisebb arányban terveznek gyermeket és a legnagyobb arányban nem, ez alól kivétel a 2012-es adatfelvétel. Azok között viszont, akik konkrét gyermekszámot is meg tudnak nevezni, a gyermeküket egyedül nevelők 15,3 %-a válaszolta az öt adatfelvétel átlagában, hogy kettőnél is több gyermeket tervez. Ez azt is jelezheti, hogy az egyszülősök egy része számol a családi helyzetének kiteljesedésével, párkapcsolatának újraalakulásával, és nem adja fel a nagycsalád gondolatát sem.

A gyermekvállalás tervezését tehát az együttélés tükrében is elsősorban az befolyásolja, hogy a kérdezettnek van-e már gyermeke: inkább terveznek azok, akiknek még nincs, függetlenül attól, hogy együtt élnek-e a szülőkkel; a szülő nélkül élők pedig kevésbé terveznek a szülőkkel együtt élőkhez viszonyítva, mert nekik inkább van gyermekük. Minden adatfelvételtől megállapítható, hogy a szülőkkel együtt élők a fiatalabbak, mint a szülő nélkül élők, ami a tervezett gyermekszámot befolyásolja, mivel a fiatalabbak átlagosan több gyermeket terveznek (Papházi 2020:43).

¹²³ A táblázatba foglalt, pontos adatszerű megjelenítés viszont félrevezető lenne, mert a válaszadói következtelenség miatt minden adatfelvételben mutatkozik valamennyi gyermek ott is, ahol nem kellene, pl. gyerekes párok között nem lehetne gyermektelen, adatszinten mégis előfordul; míg a gyermektelen párnak nem lehetne gyermeke, főleg nem több is. Az ugyan előfordulhatna, hogy a gyerekes párnak van gyermeke, de az nem él együtt a szüleivel (a változó az együtt élőkre kérdezett), de a megjelenő értékek inkább válaszadói következtelenségre utalnak, illetve arra, hogy a logikai ellenőrzés, adattisztítás elmaradt ebben az összefüggésben.

2. táblázat: a kérdezettek átlagos életkora együttéléstípusok szerint

Az együttélés típusa	2000	2004	2008	2012	2016	átlag
Gyerekes pár szülővel, nagyszülővel	25,2	25,3	25,0	24,4	24,8	24,9
Gyerek nélküli pár szülővel, nagyszülővel	24,0	23,7	24,1	24,3	24,6	24,1
Gyerek nélküli pár, szülő, nagyszülő nélkül	25,4	25,6	25,8	25,9	25,8	25,7
Gyerekes pár, szülők, nagyszülők nélkül	26,3	26,4	26,3	26,3	26,4	26,4
Gyereket egyedül nevelő	25,9	24,3	24,5	24,6	23,5	24,5
Szüleivel, nagyszüleivel élő	20,7	20,6	20,7	20,9	21,0	20,8
Pár, gyerek, szülő nélkül élő	24,0	24,9	25,2	24,7	24,5	24,7
Összesen	22,4	22,4	22,2	22,2	22,4	22,3

Lakáshelyzet

A gyermekvállalás és a lakáshelyzet kapcsolatát is érintő korábbi tanulmányban (Papházi, Pillók 2016) kimutatható volt, hogy az önálló lakással rendelkezőknek inkább van gyermeke, sőt, több gyermeke. Mivel a meglévő és a tervezett gyermekszám között fordított összefüggés figyelhető meg, ezért a lakáshelyzet és a tervezett gyermekek között is összességében megmutatkozik, hogy az önálló lakásban élők kevésbé terveznek gyermeket, szembe állítva a szülőkkel együtt lakókkal, bérleményben élőkkel, vagy egyéb helyen, pl. rokonoknál, ismerősöknél lakókkal. A kapcsolat azonban gyenge, a 2000-es és a 2016-os adatfelvételben nem is érvényesül. A meglévő gyermekek számának bevonása nem ad szignifikáns kapcsolatokat. A logisztikus regresszió sem ad szignifikáns eredményt a lakáshellyzettel a 2016-os adatokon, ezért e változóval való összefüggés megbízhatóan nem jeleníthető meg. (Ez a lakáshelyzet-változó arra a kérdésre ad választ, hogy a kérdezett hol lakik az év legnagyobb részében és lényegében változatlan a 2000. évi kérdezés óta (Papházi, Pillók 2016).

A lakáshelyzetet befolyásolják más körülmények is. Mindegyik adatfelvételtől az derül ki, hogy az önálló lakásban lakók inkább tartoznak az idősebb korcsoportba, és már csak ebből következően is inkább van gyermekük, mint a többi lakástulajdoni kategóriába tartozóknak. Saját lakásban nagyobb arányban található a párok között élők, köztük kisebb, de 2012-ig időben növekvő aránya van az élettársaknak. Minden adatfelvételben a tanulók élnek a legnagyobb arányban a szüleikkel (fiatalabbak), az inaktívak viszont a saját lakásban élők közt felülreprezentáltak (inkább gyermekesek). Az anyagi helyzet és a lakáshelyzet kapcsolata mutatkozik meg abban, hogy minden adatfelvételben az összevont munkajelleg csoportok szerint az alacsonyabb foglalkozási státuszúak nagyobb arányban élnek a szüleiknél, és a magasabb foglalkozási státuszúak inkább laknak önálló lakásban. Bár az anyagi helyzet, az objektív, nettó jövedelem az Ifjúság adatfelvételekben is rosszul mérhető (sok a válaszmegtagadás), a Cramer V-vel mért kapcsolat néha igen gyenge, inkább csak a mintaelemszám nagysága miatt szignifikáns, az azért látszik, hogy az önálló lakásban élők nagyobb arányban vannak a magasabb jövedelmi kategóriákban, mint a szüleikkel élők, bár legjobb anyagi helyzetűeknek a lakásbérlők tűnnek. De az adatfelvételek érdekes összefüggése, hogy noha a

szüleikkel élők között található a legnagyobb arányban a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozók, mégis ők azok, akik – a 2012-es adatfelvétel kivételével – a legnagyobb arányban gondolják az anyagi helyzetüket szubjektíven a legjobbnak. Ennek oka vélhetően abból ered, hogy az ide tartozó, legnagyobb részét tanuló korosztály szükségleteit valójában a szülői háztartás elégíti ki. Ugyanakkor a szubjektív megítélés szerint gyakran a lakást bérlők kategóriája az, akik között legtöbb az anyagi helyzetét legrosszabbnak ítéelő, ami valószínűleg a lakásköltségekkel való összefüggést mutatja.

A korábbi vizsgálat (Papházi, Pillók 2016) szerint a foglalkozási státusz és az iskolai végzettség összefüggést mutat a munkaerő-piaci helyzettel: minél magasabbak ezek, annál inkább stabilabb a kérdezettnek a munkaszerződés jellegével (határozott vagy határozatlan idejű) és a foglalkoztatás időintervallumával (teljes vagy részmunkaidős) mért foglalkoztatási stabilitásával; ezek együtt a 2008-as adatfelvételben vannak jelen először. Ha ezt összevetjük a lakáshelyzettel, akkor megint csak azt állapíthatjuk meg, hogy a legbiztosabb helyzetűek a leginkább felülreprezentáltak az önálló lakásban lakók között, míg a szülőknél lakók aránya növekszik a foglalkoztatási helyzet bizonytalanságával (3. táblázat).

3. táblázat: Lakáshelyzet és a munkaerő-piaci stabilitás összefüggése az Ifjúság 2008, 2012, 2016 adatfelvételek átlaga szerint, %

Lakáshelyzet	Nincs munkaviszonyban	Legbiztosabb helyzetű 1)	Kevésbé biztos helyzetű 2)	Bizonytalan helyzetű 3)	Összesen
Önálló lakása van a)	5,4	29,9	25,6	17,0	18,2
Szülőnél lakik b)	87,4	60,2	63,8	71,6	72,8
Bérel c)	2,3	6,6	6,2	5,6	4,7
Egyéb d)	4,8	3,3	4,4	5,7	4,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1) Határozatlan idejű munkaszerződéssel, teljes munkaidőben foglalkoztatottak.

2) Határozatlan idejű munkaszerződéssel, de részmunkaidőben, és teljes munkaidőben, de határozott időre foglalkoztatottak.

3) Eseti megbízásokkal dolgozók, számlaadók, bejelentés nélküli alkalmazásban állók, valamint határozott időre részmunkaidőben foglalkoztatottak.

a) Saját lakásában, házában vagy házastársánál, élettársánál lakik.

b) Szüleinél, házastársa, élettársa szüleinél lakik.

c) Teljes lakást bérel magánszemélytől, önkormányzattól, vagy albérlésben lakik.

d) Rokonoknál, ismerősöknél, intézményben, egyéb helyen lakik, illetve kollégista.

Logisztikus regresszióval vizsgálva is látható, hogy jóval nagyobb esélye van az önálló lakásban élésre annak, akinek a munkaerő-piaci helyzete stabil, mint annak, akinek bizonytalan (4. táblázat). A két változó kapcsolatának vizsgálatánál a lakáshelyzet volt a függő változó, amit úgy alakítottunk át, hogy 1-es értéket kapott az önálló lakása van attribútum, míg a többi lakáshelyzet kategória volt nulla. A kapott eredmény szerint a nem önálló lakásból az önálló lakásba kerüléshez majdnem 7,9-szer nagyobb esélye volt 2016-ban azoknak, akik határozatlan idejű munkaszerződéssel, egyben teljes munkaidőben foglalkoztatottak voltak, míg az instabil munkaviszonnyal rendelkezőknek (pl. esetileg foglalkoztatottak, bejelentés nélküliek) csak 3,3-szeres.

4. táblázat: Munkaerő-piaci stabilitás és az önálló lakáshelyzet kapcsolata az Ifjúság 2016-os adatfelvételben

Munkaerő-piaci stabilitás	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Nincs munkaviszonyban			476,515	0,000	
Legbiztosabb helyzetű 1)	2,064	0,097	454,157	0,000	7,876
Kevésbé biztos helyzetű 2)	1,658	0,113	216,977	0,000	5,248
Bizonytalan helyzetű 3)	1,182	0,142	69,121	0,000	3,262
Constant	-2,923	0,089	1085,162	0,000	0,054

Megjegyzés: a Nagelkerke-féle $R^2=0,134$, a találati arány 81,2 % volt.

1) Határozatlan idejű munkaszerződéssel, teljes munkaidőben foglalkoztatottak.

2) Határozatlan idejű munkaszerződéssel, de részmunkaidőben, és teljes munkaidőben, de határozott időre foglalkoztatottak.

3) Eseti megbízásokkal dolgozók, számlaadók, bejelentés nélküli alkalmazásban állók, valamint határozott időre részmunkaidőben foglalkoztatottak.

Egy korábbi elemzés szerint a nyugati fejlett országokban sok esetben a jó lakáskörülmények nem vezettek magasabb termékenységre, a tervezéssel összefüggésben pedig megállapították, hogy „a már megszerzett, ám általában kisebb méretű lakás is egyrészt meggondolásra készíti a szülőket a több gyermek tervezését, s különösen megvalósítását illetően, másrészt több gyermek esetén a szűkös lakás ismét kedvezőtlenül hathat a család légkörére, feszültségeket teremthet, és ezek akár a házasság felbomlását is eredményezhetik” (Kulcsár 1983:19).¹²⁴ A lakáskörülményekkel kapcsolatban tehát feltehetjük azt a kérdést, hogy ezek befolyásolják-e a gyermekvállalás tervezését. A 2000-es adatfelvételben ehhez csak a „megfelelőnek tartja-e lakáskörülményeit” kérdésből kapott válaszok

¹²⁴ Azt, hogy a családok helyzetének javításában a lakáshelyzetnek kiemelkedő szerepe van, nemcsak a szociológiai szakirodalom mutatta ki. Jürgen Roth 1970-es nyugatnémet állapotokról írt publicisztikájában (Roth 1973) több példa is összefüggést látott a családok dezorganizációja, devianciái és a lakásnyomor között, Heinrich Böll kisregénye (És száját nem nyitotta szóra, Európa Könyvkiadó, 1980) pedig kimondottan okozati összefüggésként mutatja be egy család szétbomlás szélére sodródását a lakáshelyzetének következtében.

használhatók fel, amire igennel vagy nemmel lehetett válaszolni, és ez a kérdés változatlan formában élt tovább a többi adatfelvételben is. 2004-től 2012-ig azonban a lakás négyzetmétere és a szobák, félszobák száma is megjelenik a kérdések között, és a kérdezők által rögzített olyan megállapítások is felhasználhatók, mint a lakás elhelyezkedési övezete anyagi érték szempontjából, az épület állapota és a lakás jellemzői is. A lakásjellemzők (sötét-világos, elhanyagolt-ápoltság, szűk-tágas) adatai viszont a 2004-es adatbázisban nem szerepelnek feldolgozható módon, ezeket csak a 2008-as, 2012-es és 2016-os adatfelvételekben vizsgálhattuk. 2000-ben és 2004-ben azt is kérdezték, hogy a kérdezett miért nem tartja megfelelőnek a lakáskörülményeit, de a két adatfelvételben ezt annyira eltérően kérdezték, hogy a válaszok összehasonlíthatósága erősen kérdéses: míg 2000-ben egy kérdésben tették fel, miért elégedetlen a lakáskörülményeivel, 2004-ben minden válaszalternatíva külön változóként szerepelt, amit még az is bonyolított, hogy a kérdezett három válaszlehetőséget is említhetett. Ezt a kérdést ezért nem használtuk fel, és a szobák számát sem, a laksűrűség mutatóként csak az egy főre jutó négyzetméter indikátorát vettük figyelembe. A lakás alapterületét és a szobák számát a 2016-os survey során már nem tették fel, ezért a laksűrűséggel csak 2012-ig számolhatunk.

A lakáskörülmények általános értékelésének és a gyermektervezés bizonyosságának összevetéséből az valószínűsíthető, hogy a megfelelőnek értékelt lakásviszonyok között inkább terveznek gyermeket, a nem megfelelőnek ítélt lakáskörülmények között pedig a gyermeket nem tervezők aránya magasabb. Ez a kapcsolat minden adatfelvételben egyformán érvényesül, a szignifikáns kapcsolatok gyengék, de következetesek, tehát önmagában a lakáskörülmények megítélése a gyermektervezés szándékát kellő bizonyossággal nem mutatja (5. táblázat). A meglévő gyermekek bekapcsolása az összefüggésbe az eredeti kétváltozós kapcsolatot megismétli: minden évben nagyobb a tervezési hajlandóságot mutatók aránya megfelelő lakáskörülmények esetében és ezen a gyermek esetleges léte sem változtat, bár a parciális kapcsolatok az adatfelvételek többségében nem szignifikánsak.

5. táblázat: Lakáskörülmények megfelelősége és a gyermekvállalás tervezése az öt adatfelvétel átlagában, %

Lakáskörülmények értékelése	Terveznek	Bizonytalan	Inkább nem	Összesen
Nem megfelelő	59,8	20,7	19,5	100,0
Megfelelő	67,9	20,2	12,0	100,0
Összesen	66,4	20,3	13,4	100,0

Ha a tervezett gyermekszám átlagos értékeit vizsgáljuk, amelyek adatai a 2004-es felvétel óta folytonos formában is rendelkezésre állnak, akkor nem kapunk ilyen következetes eredményeket, a

2012-es adatok ebben az összefüggésben nem is szignifikánsak. A 2016-os adatok bináris logisztikus regresszióval való vizsgálata (6. táblázat) viszont szignifikánsan mutatja, hogy a megfelelő lakáskörülmények 45,4 %-kal növelik a gyermektervezés esélyét. Egy gyermek esetén szintén nő a tervezés esélye (72,2 %-kal), de kettő vagy még több gyermek esetében már csökken. A változók hatása gyenge, és a köztük lévő interakció is szignifikáns, tehát a változók nem önállóan, hanem együttesen hatnak a tervezésre. (2012-ben egy gyermek esetében a kapcsolat nem volt szignifikáns és az egy gyermekes interakció sem.)

6. táblázat: Meglévő gyermekek és a lakáskörülmények értékelésének hatása a gyermektervezésre az Ifjúság 2016-os adatfelvételben

Változók	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
0 gyermek			85,458	0,000	
1 gyermek	0,544	0,09	36,487	0,000	1,722
2 gyermek	-0,369	0,117	9,939	0,002	0,692
3 vagy több gyermek	-1,096	0,187	34,378	0,000	0,334
megfelelő lakáskörülmények	0,374	0,063	35,708	0,000	1,454
Constant	0,123	0,058	4,428	0,035	1,131

Megjegyzés: a Nagelkerke-féle $R^2=0,024$, Hosmer-Lemeshow illeszkedési mutató 0,659, a találati arány 61,6 % volt

A lakáskörülmények értékelésére, vagyis arra, hogy a kért mennyire érzi ezt megfelelőnek, kihatással van, hogy milyenek a lakás jellemzői, esetleg összefüggésben az együtt lakók számával is. Ez utóbbira vonatkozóan a kérdést csak a 2012-es és a 2016-os adatgyűjtésekben tették fel teljesen ugyanúgy,¹²⁵ ezért csak erre a két évre néztük a változó kapcsolatait. A kérdés a 2000-es adatgyűjtés kivételével a háztartásban élőkre vonatkozott, a válaszolók vélhetően a háztartáshoz sorolták a körülöttük élő, az azonos épületben, házban, lakásban „egy fedél alatt” lévőket, mivel pl. 2012-ben 14 fő együtt élőt is megadtak, 2016-ban pedig 16 fő is előfordult a válaszolók szerint egy háztartásban. Ebben lehetnek tehát többcsaládos vagy intézeti háztartások is. A KSH módszertani kiadványa szerint a családot a házastársi vagy élettársi, illetve vérségi kapcsolatban együtt élők

¹²⁵ Az együtt élők számára feltett kérdések az adatfelvételek szerint:

2000: Összesen hányan élnek a lakásban, házban?

2004: Hányan élnek Önök közös háztartásban (közös kasszán) Önt is beleszámítva?

2008: Hányan élnek Önök egy háztartásban, közösen?

2012, 2016: Hányan élnek Önrel együtt egy háztartásban, Önt is beleszámítva?

jelentik, míg „a háztartás azoknak az együtt lakó személyeknek a csoportja, akik közös lakásban vagy annak egy részében laknak, rendszerint közösen étkeznek és a létfenntartási költségeket közösen viselik”. (...) „Még az említett ismérvek megléte esetén sem minősülnek közös háztartásban élőknek a közös lakásban lakó személyek, illetve családtagok, ha önálló lakáshasználati jogcímük van. Társbérlet, tulajdonos, illetve főbérlet és albérletje tehát semmiképpen sem alkothatnak közös háztartást”. (Szűcs 2006:13.)

Az együtt lakók között ott vannak a gyermekek is, ezért a gyermekek számát nem vontuk bele ennek az összefüggésnek a vizsgálatába. Megállapíthatóan az együtt élők száma nem függ össze szoroson a lakás megfelelőségével és a kapcsolatuk is másképp alakul az egyes években: 2012-ben az látszik, hogy ha az együtt élők száma öt, vagy több, akkor csökken a lakáskörülményeiket megfelelőnek érzők aránya. Viszont 2016-ban az egyedül vagy ketten élők is kisebb arányban érzik megfelelőnek a lakáskörülményeiket, mint a hárman vagy négyen lakók.

A lakás jellemzőit a kérdezőbiztosok értékeléseiből képzett index alapján vizsgálhatjuk. A kérdezőknek 2012-ben és 2016-ban egytől ötig terjedő skálákon kellett értékelniük a felkeresett lakásokat, aszerint, hogy az sötét-világos, elhanyagolt-ápoltság, vagy szűk-tágas volt-e, a leggyengébbtől a legjobbig. (Ezeket az értékeléseket a 2004-es kérdőív is tartalmazta, de a rendelkezésre álló adatbázisban csak szűk-tágas ellentétpár található meg beazonosítható módon. A 2008-as adatfelvételben pedig a hétfokú skálákon történt az értékelés.) E három változóból készült Likert-skála jelentette azt a mérőeszközt, amelynek segítségével a lakás minősége hozzávetőlegesen kifejezhetővé vált, ugyancsak ötfokú skálán, ahol 1-es jelentette a legkevésbé megfelelőt, az 5-ös a legjobb minőségűt.¹²⁶ Az így képzett skála már - várakozásunknak megfelelően, - szoros összefüggést mutat azzal, hogy a kérdezett megfelelőnek érzi-e a lakását.¹²⁷ A bináris logisztikus regresszió – az indexet valódi, ordinális formájában felhasználva – mutatja, hogy a lakásjellemzők javulása ugrásszerűen növeli annak esélyét, hogy a kérdezett megfelelőnek tartja a lakáskörülményeit (7. táblázat).¹²⁸

¹²⁶ A skála megbízhatósága jónak mondható, a Cronbach alfiával kifejezve 2012-ben 0,836, 2016-ban 0,909 volt.

¹²⁷ A hagyományos kereszt táblával nézve a lakásjellemzőkből készített index és a megfelelőség viszonyát, a Cramer V értéke 2012-ben 0,269, 2016-ban 0,403.

¹²⁸ Mivel a 2008-as értékelések hétfokú skálákon történtek, a 2008-as adatokkal való összehasonlítást vagy háromfokú skálákkal, vagy főkomponens elemzéssel lehetett volna biztosítani. Mivel azonban a lakásminőséget mutató index megkonstruálásával itt csak azt akartuk kimutatni, hogy ennek jelentős hatása van a lakáskörülmények értékelésére, ezért ehhez elegendőek voltak a 2012-es és a 2016-os adatok.

7. táblázat: A lakásjellemezők hatása a lakáskörülmények megfelelőségére

Lakásjellemezők	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
2012					
Lakásjellemezők1			469,211	0,000	
Lakásjellemezők2	0,906	0,177	26,147	0,000	2,473
Lakásjellemezők3	1,65	0,165	100,112	0,000	5,206
Lakásjellemezők4	2,133	0,166	164,719	0,000	8,437
Lakásjellemezők5	3,061	0,184	275,75	0,000	21,341
Constant	-0,351	0,157	4,985	0,026	0,704
2016					
Lakásjellemezők1			912,214	0,000	
Lakásjellemezők2	1,231	0,219	31,473	0,000	3,423
Lakásjellemezők3	2,512	0,211	141,524	0,000	12,333
Lakásjellemezők4	3,344	0,213	245,847	0,000	28,327
Lakásjellemezők5	4,337	0,229	358,546	0,000	76,491
Constant	-1,316	0,205	41,255	0,000	0,268

Megjegyzés: 2012-ben a Nagelkerke-féle $R^2=0,107$, Hosmer-Lemeshow illeszkedési mutató 1,000, a találati arány 83,0 % volt, 2016-ban a Nagelkerke-féle $R^2=0,217$, Hosmer-Lemeshow illeszkedési mutató 1,000, a találati arány 83,9 % volt.

A lakásjellemezők 1-5 jelentette az összetett index egyes fokozatait, ahol az 1-es volt a viszonyítási kategória, egyben a legkevésbé megfelelő.

Azt is megállapíthatjuk, hogy a lakásjellemezők a társadalmi státusszal, iskolai végzettséggel, munkaerőpiaci helyzettel mutatnak összefüggést (8. táblázat). A kérdezőbiztosok értékelése alapján képzett összesített, lakásjellemezőket mutató index vizsgálata azt mutatja, hogy a szülők iskolai végzettségének emelkedésével, a kérdezett magasabb foglalkozási státuszával és szubjektív anyagi helyzetének erősödésével az index átlagértéke nő, azaz a jobb társadalmi helyzetek a lakásjellemezők javulásával járnak együtt. A rendszerváltás előtti lakásszociológiai irodalom szintén kimutatta a jobb társadalmi helyzet előnyeit a lakásminőség tekintetében, noha a lakáshoz jutás feltételrendszerei teljesen más keretek között valósulhattak meg, kiemelhető ezek közül a központosított elosztás, a hiánygazdálkodás, vagy a késleltetett infrastrukturális fejlesztés (Ld. pl. Konrád-Szelényi 1971, Kornai 1983, Fóti 1988). A jobb társadalmi helyzet előnyeinek tehát a lakásszerzés tekintetében is átívelnek gazdasági és politikai rendszereken.

8. táblázat: Lakásjellemezők indexének átlagai a szülők iskolai végzettsége, a kérdezett foglalkozási státusza és a szubjektív anyagi helyzete szerint

Megnevezés	2012		2016	
	Index átlaga	Fő	Index átlaga	Fő
Szülők iskolai végzettsége				
Általános iskola a1)	3,140	1805	3,016	1632
Szakmunkás b1)	3,790	2766	3,814	2926
Érettségizett c1)	3,930	1921	4,083	2089
Diplomás d1)	4,110	689	4,295	897
Vegyes e1)	3,901	323	3,935	216
Összesen	3,704	7504	3,777	7760
Foglalkozási státusz*				
Felső közép a2)	4,044	481	4,165	888
Közép b2)	3,890	1169	4,028	1152
Alsó közép c2)	3,653	1483	3,729	1801
Alsó d2)	3,439	1439	3,306	1330
Összesen	3,687	4572	3,762	5171
Szubjektív anyagi helyzet				
Viszonylag jó a3)	3,962	3080	4,132	3996
Elfogadható b3)	3,753	2770	3,570	2508
Nehéz c3)	3,132	1532	2,632	896
Összesen	3,711	7382	3,760	7400

Megjegyzések: A kapcsolatok erősségét jelző szignifikáns Eta együttthatók értékei a táblázat változóinak sorrendjében 2012-ben 0,332, 0,217, és 0,316, 2016-ban 0,426, 0,318, 0,492 voltak.

*Andorka-féle munkajelleg csoportok, összevonva. A felső osztályt azért nem nevesítettük, mert általános adatfelvételi tapasztalatok szerint a „valódi” felső osztály (és az ún. underclass is) csak nagyon kis számban kerül bele a kérdőíves vizsgálatokba.

a1) Mindkét szülő legfeljebb általános iskolai végzettségű; egyik szülő általános, másik szakmunkás végzettségű; ha csak egyik szülő ismert, az általános iskolai végzettségű. b1) Mindkét szülő szakmunkás végzettségű; egyik szülő szakmunkás, másik érettségizett; ha csak egyik szülő ismert, az szakmunkás végzettségű. c1) Mindkét szülő érettségizett; egyik szülő érettségizett, másik diplomás; ha csak egyik szülő ismert, az érettségizett. d1) Mindkét szülő diplomás. e1) Egyik szülő diplomás, másik általános iskolai vagy szakmunkás végzettségű, avagy egyik szülő érettségizett, másik általános iskolai végzettségű.

a2) Vezetők és értelmiségiek. b2) Egyéb szellemiek, iparosok, kereskedők, mezőgazdasági önállók. c2) Szakmunkások. d2) Betanított- és segédmunkások, mezőgazdasági fizikaiak.

a3) Gondok nélkül élnek, beosztással jól kijönnek. b3) Éppen, hogy kijönnek a jövedelmükből. c3) Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak, nélkülözések között élnek.

Jól mutatja az egyes tényezők hatását a lakásjellemezőkre, ha a fenti 8. táblázat szerint szemléljük a lakásjellemezőket tömörítő index átlagos értékének emelkedését az adott társadalmi háttérváltozók függvényében.¹²⁹ Az összefüggés tehát úgy vázolható, hogy a jobb anyagi helyzet és társadalmi háttér

¹²⁹ Ha többváltozós varianciaanalízisben vizsgáljuk a három változó együttes hatását a lakásjellemezőkre, akkor a modell magyarázóereje (adjusted R^2) 2012-ben 0,137, 2016-ban 0,260 volt. Figyelembe kell azonban venni, hogy e változók egymással is korrelálnak: a szülők magasabb iskolai végzettsége inkább jár együtt a kérdezett jobb foglalkozási státuszával, és szubjektív anyagi helyzetével, valamint a magasabb foglalkozási státusz is javítja az anyagi helyzet érzetét. A háromváltozós interakciók egyik évben sem szignifikánsak, a kétváltozósak

inkább valószínűsít jobb lakásjellemzőket, amelyek érthető módon növelik a lakáskörülmények megfelelőségét, márpedig – mint fentebb látható volt, – ez az, ami a gyermekek tervezését leginkább elősegíti.

A lakáshellyel kapcsolatban az is megállapítható, hogy a megfelelőnek tartott lakáskörülmények inkább kapcsolódnak a szülőknél való lakással, feltéve, ha nincs gyermek. Ha viszont van, akkor már a megfelelő lakáskörülmények az önálló lakást jelentik (9. táblázat). Ez egybevág a KINCS által 2020-ban lefolytatott vizsgálat következtetésével is, amely szerint a fiatalok leginkább önálló lakásban szeretnének élni (Papházi 2022). Ez egyben azt is jelenti, hogy a lakástulajdon iránti elsődleges preferenciák (Musil 1974:187) tartósnak tekinthetők.

9. táblázat: Lakáskörülmények megítélése és a lakáshelyzet a gyermekek megléte szerint, az Ifjúság 2012 és 2016-os adatfelvételben %

Lakáshelyzet	Lakáskörülmények értékelése					
	2012			2016		
	Nem megfelelő	Megfelelő	Összesen	Nem megfelelő	Megfelelő	Összesen
Nincs gyermek						
Önálló lakása van a)	7,2	10,2	9,8	11,4	12,5	12,3
Szülőnél lakik b)	83,4	82,0	82,2	76,5	80,4	79,8
Bérel c)	3,6	2,4	2,6	9,4	4,5	5,3
Egyéb d)	5,8	5,4	5,4	2,7	2,6	2,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Van gyermek						
Önálló lakása van a)	37,7	65,7	57,0	28,3	66,4	55,7
Szülőnél lakik b)	45,1	25,7	31,7	49,4	25,8	32,4
Bérel c)	8,7	3,3	5,0	15,3	7,1	9,4
Egyéb d)	8,5	5,3	6,3	7,0	0,7	2,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Együtt						
Önálló lakása van a)	15,3	17,2	16,9	15,3	19,2	18,5
Szülőnél lakik b)	73,2	75,0	74,7	70,2	73,6	73,0
Bérel c)	4,9	2,5	2,9	10,8	4,8	5,9
Egyéb d)	6,5	5,4	5,6	3,7	2,4	2,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

a) Saját lakásában, házában vagy házastársánál, élettársánál lakik.

b) Szüleinél, házastársa, élettársa szüleinél lakik.

c) Teljes lakást bérel magánszemélytől, önkormányzattól, vagy albérletben lakik.

d) Rokonoknál, ismerősöknél, intézményben, egyéb helyen lakik, illetve kollégista.

közül 2012-ben csak a szülők iskolai végzettsége és a kérdezett foglalkozási státusza közötti kapcsolat (sig 0,023), 2016-ban egyedül a szülők iskolai végzettsége és a kérdezett szubjektív anyagi helyzete (sig 0,008). A szóráshomogenitás feltétele nem teljesül (a Levene-teszt szignifikanciája 2012-ben 0,000, 2016-ban 0,001).

Mint már említettük, a kérdezőbiztosokat is kérdezték a lakáshellyel kapcsolatban többek között arról is, hogy az ő megítélésük szerint milyen épületben van a lakás (pl. családi ház, panel stb.), és a ház helye a településen belül olcsó, közepes, vagy magasabbra értékelhető övezetben van-e. E változók vizsgálata érdemi eredményt viszont nem hozott: sem a lakóépület jellege, sem a lakóövezet a gyermekvállalás tervezésével érdemi kapcsolatot nem mutat, nagyon halványan az érzékelhető, hogy az olcsóbb és az összes többi lakóövezetnél van törésvonal, amennyiben az olcsóbb övezetben kisebb arányban terveznek gyermeket. Ennek oka lehet, hogy az olcsóbb övezetekben inkább laknak nehezebb anyagi helyzetűek, náluk magasabb a gyermekszám, ami egybevégt a kisebb tervezési hajlandósággal.

Az Ifjúság adatfelvételek közül 2008-tól azt is kérdezték, hogyha a kérdezett nem tervez (további) gyermek(ek)et, akkor mi ennek az oka. A lakáskörülmények ebben a kérdésblokkban önálló kérdésként szerepelt, de 2012-ben és 2016-ban a kérdéseket csak azokra vonatkozóan tették fel, akik előzőleg azt válaszolták, hogy nem terveznek (már) gyermeket. A lakáskörülményekre hivatkozóan gyermeket nem vállalók összehasonlítását ezért a 2012-es és 2016-os adatfelvételek vonatkozásában a legcélszerűbb megtenni.

A fiataloknak csak egy tizede nem tervez gyermeket, közülük 2016-ban 258 fő említette meg a lakáskörülményeket (is) a nem tervezés okaként, legtöbben közülük más ok(ok)kal, többnyire az anyagi, jövedelmi tényezőkkel együtt. Látható az adatokból (10. táblázat), hogy akik megjelölték a lakáskörülményeket a nem tervezés okaként, azok valóban rosszabb lakáshelyzetűeknek tekinthetők: inkább bérlők és egyéb helyen laknak, mintsem saját lakásban vagy szülőknél, a lakásjellemezők indexértéke alacsonyabb náluk, és (mindent egybevetve) inkább nem tartják megfelelőnek a lakáskörülményeiket. A kérdés vizsgálata tehát megint azt erősíti, hogy a megfelelő lakáskörülmények inkább hozzájárulnak a gyermekvállaláshoz, már a tervezés szintjén is.

10. táblázat: Lakáshelyzet, lakáskörülmények és a gyermektervezés elmaradása, %

Megnevezés	Választotta-e, hogy a lakáskörülményei miatt nem tervez gyermeket					
	nem	igen	összesen	nem	igen	összesen
	2012			2016		
Lakáshelyzet						
Önálló lakása van a)	73,3	26,7	100,0	70,8	29,2	100,0
Szülőnél lakik b)	81,6	18,4	100,0	64,9	35,1	100,0
Bérel c)	68,2	31,8	100,0	50,0	50,0	100,0
Egyéb d)	62,2	37,8	100,0	52,6	47,4	100,0
Összesen	77,2	22,8	100,0	65,8	34,2	100,0
Lakáskörülmények értékelése						
Nem megfelelő	54,7	45,3	100,0	53,4	46,6	100,0
Megfelelő	85,6	14,4	100,0	70,6	29,4	100,0
Összesen	77,8	22,2	100,0	65,2	34,8	100,0

a) Saját lakásában, házában vagy házas társánál, élettársánál lakik.

b) Szüleinél, házas társa, élettársa szüleinél lakik.

c) Teljes lakást bérel magánszemélytől, önkormányzattól, vagy albérlésben lakik.

d) Rokonoknál, ismerősöknél, intézményben, egyéb helyen lakik, illetve kollégista.

Életciklus és a testvérek száma

Az adatokból arra következtethetünk, hogy a bérlésben lakók és az egyéb, bizonytalan lakáshelyzetűek azok, akik a legkevésbé vállalkoznak a gyermektervezésre, noha az önálló lakással való rendelkezés sem biztos, hogy megfelelőnek tekinthető a gyermekvállaláshoz, és a szülőknél való lakás sem feltétlenül mond ennek ellent. Ezen túl azt is megállapíthatjuk, hogy a szülőkkel való együttélésben megfigyelhető egy életciklus és egy anyagi hatás. Ez utóbbi a szubjektív anyagi helyzet tekintetében tapintható ki legszembetűnőbben, amennyiben megállapítható, hogy a viszonylag jó anyagi helyzetűek terveznek elköltözni a szülőktől leginkább, míg akik magukat nehéz helyzetűnek gondolják, azok elsősorban szeretnék költözni, de nem tudnak. Viszonylag jó anyagi helyzetűnek gondolják magukat a szülőkkel együtt lakók, aminek oka, hogy köztük sok a fiatalabb korcsoportba tartozó, még eltartott, tanuló, akik szubjektív anyagi helyzete viszont épp ezért jó, mert az önfenntartás problémái még kevésbé terhelik. Ezzel szemben a már gazdaságilag aktív, tartós párkapcsolatban élő, netán eltartott gyermekekről is gondoskodó generáció szubjektív anyagi helyzetének a megítélése tipikusan épp ezért rosszabb, bár objektíve inkább vannak a magasabb jövedelmi kategóriákban. A lakáshelyzet megítélése egyben egy életciklus hatását is tükrözi, amennyiben a fiatalabbak, tanulók, még eltartást igénylők kevésbé érzik problémának a szülőkkel való lakást, míg az idősebb, már keresők, gazdaságilag aktívak inkább. Az életciklus tehát erősen

korrelál az életkorral: a vizsgált fiatal korosztály tipikusan először eltartásra szoruló tanuló, aztán elvégezvén az iskolát munkaviszonyba lép, keresni kezd, majd tartós párkapcsolatot létesít, családot alapít. Ebben a tipikusnak tekinthető életútban köztes kategóriák is lehetnek, pl. a tartós párkapcsolatban élő tanuló, és maga a gyermekvállalás is tekinthető egy életciklus kategóriának. Mivel a főbb életciklusokat akartuk megragadni, ezért a kialakított életciklus változónkban három kategóriát alakítottunk ki: a még tanuló, tartós párkapcsolat nélküliekét, a már munkaviszonyban lévő tartós párkapcsolat nélküliekét, és a tartós párkapcsolatban élő munkaviszonyban lévőket.¹³⁰ Ez az általunk kialakított életciklus változó így is pontosabbá teszi a fiatalok lakásviszonyaival összefüggő képet: láthatóvá válik, hogy a felnőtté válás, az önállósodás előrehaladtával egyre kevésbé érzik lakáskörülményeiket megfelelőnek, emellett az is megállapítható, hogy az életciklus változásával a költözési szándék is erőteljesebben előtérbe kerül. A szülőkkel együtt lakók között a tartós párkapcsolattal rendelkező keresők a leginkább felülreprezentáltak a költözni szándékozók között, és a legkevésbé a saját lábukon álló tanulók azok, akik el szeretnék költözni a szülőktől (11. táblázat).¹³¹

11. táblázat: Szülőktől való költözési szándék életciklus kategóriák szerint, %

Életciklus	Tervez költözést	Szeretne költözni, de nem tud	Nem szeretne költözni	Összesen
2012				
Tanuló tartós párkapcsolat nélkül	11,7	26,9	61,3	100,0
Dolgozó tartós párkapcsolat nélkül	17,7	50,6	31,7	100,0
Dolgozó tartós párkapcsolattal	25,0	54,9	20,1	100,0
Összesen	15,2	38,4	46,4	100,0
2016				
Tanuló tartós párkapcsolat nélkül	9,6	29,5	60,8	100,0
Dolgozó tartós párkapcsolat nélkül	21,7	49,7	28,5	100,0
Dolgozó tartós párkapcsolattal	25,8	49,9	24,4	100,0
Összesen	16,5	40,5	43,1	100,0

2012: N=5105, 2016: N=4924.

¹³⁰ Az életciklus változót a gazdasági aktivitás és a párkapcsolati státusz változóiból képeztük. A gazdasági aktivitáson belül a tanuló és dolgozó, valamint a munkanélküli kategóriákat dolgozónak tekintettük. Megközelítésünkben tisztázatlan, illetve köztes kategóriába kerültek az inaktívak, mivel sem párkapcsolati, sem munkaviszonyuk alapján nem voltak egyértelműen besorolhatók, ezért ez az életciklus változóból a kérdezettek 2012-ben 12,5, 2016-ban 10,6 %-a eleve kimaradt.

¹³¹ Már a 2004-es adatfelvételben is volt költözésre irányuló kérdés, viszont a 2008-as és utána következő kérdőívekben teljesen azonos módon kérdezték: „Ha együtt él szüleivel: el akar-e onnan költözni a közeljövőben?” Az erre adható válaszlehetőségek sem változtak a kérdőívekben: 1 – igen szeretnék, és már konkrét tervem is van; 2 – igen szeretnék, de nem tudok; 3 – nem szeretnék.

Mindebből arra következtethetünk, hogy a szülőkről való leválás természetes folyamata következetesen érvényesül a fiataloknál, ezt a megélhetési gondok és az önálló egzisztencia megteremtésének korlátozott lehetőségei fékezhetik. Nem szeretnének költözni a szülei támogatására inkább rászorulók, a még középiskolába járó, tanulmányokat folytató fiatalok, viszont az ő eltartásuk megtérülhet a tanulmányoknak köszönhető magasabb keresetben és magasabb pozícióban, így támogatásuk nem tekinthető valamiféle luxusnak, fölösleges beruházásnak. Minél inkább eléri valaki az életciklusában az autonóm életvitel lehetőségét, annál inkább költözni szeretne, leginkább az önálló megélhetéssel rendelkező, tartós párkapcsolattal bíró, már gyermekes és/vagy gyermeket tervezők. A „mamahotel” kifejezés ezért inkább egy zsurnalizmus által formált mém, mintsem egy olyan fogalom, amely az ifjúság lakhatással kapcsolatos törekvéseit kifejezni képes lenne: a szülőktől való elszakadási szándék láthatóan természetes módon következik a felnőtté válás folyamatából, és azért is torzító képzetet keltő elnevezés, mert a felnőtt gyerek szülővel maradása megfelelhet a szülő(k) érdekeinek is (Sulyok 1981: 77).

A szülőkkel való együttélés bár hasznos, illetve bizonyos fokig kényszer lehet a kedvezőtlenebb munkaerő-piaci helyzet esetében, a gyermektervezés szempontjából azonban hátrányos lehet, amennyiben szűkösebb és önállótlanabb életfeltételek kialakítását eredményezi, ami különösen több gyermek vállalását nehezítheti. A szülők iskolai végzettsége mentén vizsgálódva azt tapasztaljuk, hogy az alacsonyabb végzettségtől a magasabb felé haladva egy olyan U alakú görbe figyelhető meg, ami lényegében fordítottja a meglévő gyermekek esetében kirajzolódónak¹³²: a diplomás szülővel rendelkezők tervezik átlagosan a legtöbb gyermeket, ezután következnek az érettségizett, majd a szakmunkás szülők, de utóbbiaknál az általános iskolai végzettségűek valamivel többet terveznek. (12. táblázat). Ez megfelel a meglévő és tervezett gyermekek közti, korábban megismert fordított összefüggésnek (Papházi 2020), és ez abból ered, hogy a szülők végzettsége kihat a gyermekeik végzettségére, státuszára, (Papházi, Pillók 2016) ami még az unokáik, a kérdezettek gyermekeinek számában is megmutatkozik.

¹³² A megszületett gyermekek esetében az U alakú görbe annak a demográfiai megfigyelésnek felel meg, hogy az általános iskolai végzettségűek rendelkeznek a legnagyobb átlagos gyermekszámmal, legkevésbé az érettségizettek, és ennél magasabbal, de a szakmunkásokénál keveséssel a diplomások (Andorka 1987:81, Kamarás 2002: 385).

12. táblázat: Szülők iskolai végzettsége és az átlagos tervezett gyermekszám, fő

Szülők iskolai végzettsége	2004	2008	2012	2016	átlag
Általános iskola a)	1,797	1,919	2,012	2,115	1,961
Szaktanár b)	1,779	1,873	1,897	1,931	1,870
Érettségizett c)	1,968	1,953	1,912	1,980	1,953
Diplomás d)	2,244	2,130	2,015	2,067	2,114
Vegyese e)	1,923	2,031	1,925	2,111	1,998
Összesen	1,920	1,939	1,940	2,003	1,950

Megjegyzés: A válaszolók száma az évek sorrendjében 5253, 4707, 5175, 4729 fő.

a) Mindkét szülő legfeljebb általános iskolai végzettségű; egyik szülő általános, másik szaktanár végzettségű; ha csak egyik szülő ismert, az általános iskolai végzettségű.

b) Mindkét szülő szaktanár végzettségű; egyik szülő szaktanár, másik érettségizett; ha csak egyik szülő ismert, az szaktanár végzettségű.

c) Mindkét szülő érettségizett; egyik szülő érettségizett, másik diplomás; ha csak egyik szülő ismert, az érettségizett.

d) Mindkét szülő diplomás.

e) Egyik szülő diplomás, másik általános iskolai vagy szaktanár végzettségű, avagy egyik szülő érettségizett, másik általános iskolai végzettségű.

Míg korábban azt tapasztaltuk, hogy a testvérek számának és a megszületett gyermekek számának kapcsolatában a szülők iskolai végzettségének hatása a meghatározó (Papházi, Pillók 2016), a tervezett gyermekek számával kapcsolatban azt láthatjuk, hogy ezek összefüggést mutatnak a testvérek számával. A vizsgálható adatfelvételi években az látszik, hogy a testvérek számának emelkedésével nő a tervezett gyermekek száma, akkor is, ha van a kérdezettnek gyermeke, és akkor is, ha nincs (13. táblázat). Kamarás az 1996-os termékenységi és családvizsgálatában még azt találta, hogy „A testvér nélkül, egykeként nevelkedett gyermekek többsége nem szerette volna ugyanezt az állapotot saját gyermeke számára is, és így rendszerint egynél több gyermeket kívántak. A nagycsaládban nevelkedettek viszont általában kevesebb gyermeket kívántak saját családjukba, mint testvéreik száma volt.” (Kamarás 1996: 8.) Mintegy évtizeddel később az Ifjúság adatokból az látszik, hogy több testvér több gyermek tervezését valószínűsíti, minél több a testvér, annál inkább, viszont más kérdés, hogy a tervekből mennyi fog megszületni.

13. táblázat: Testvérek száma és az átlagos tervezett gyermekszám, fő

Testvérek száma	2004	2008	2012	2016	átlag
Nincs testvér	1,839	1,784	1,773	1,858	1,813
Egy testvér	1,896	1,926	1,912	1,943	1,919
Két testvér	1,953	1,997	1,962	2,043	1,989
Három vagy több testvér	1,986	2,112	2,223	2,331	2,163
Összesen	1,913	1,939	1,940	2,001	1,948

A válaszolók száma az évek sorrendjében 5611, 4700, 5221, 4694 fő.

Összegzés

A lakáshelyzet és a lakásban való együttélések, valamint a gyermekek tervezése közti kapcsolat nem szoros és inkább közvetett, más tényezők által is jelentősen befolyásolt. Az látható, hogy elsődleges hatása a meglévő gyermekeknek van: gyermeket elsősorban azok terveznek, akiknek még nincs, vagy kevesebb van az elképzelttől, akkor is, ha együtt élnek a szülőkkel, és akkor is, ha önállóan laknak. A szülőkkel való együttélésben egy életciklus hatás is kimutatható, amennyiben a még tanuló, szülői eltartásra erősebben ráutalt fiatalok nem szívesen költöznének el szüleiktől, míg az önálló, dolgozó, még inkább a párkapcsolatban élő, gyermekes vagy gyermeket tervezők sokkal inkább. Legkevésbé a gyermeküket egyedül nevelők terveznek gyermeket, és kimutatható, hogy a több testvérnek is szerepe van a tervezett gyermekek számának alakulásában.

Inkább terveznek gyermeket a jobb lakáskörülmények között élők, és ezt a meglévő gyermekek száma kimutathatóan nem befolyásolja. Minél jobb a lakás jellemzői, annál megfelelőbbek a lakáskörülmények. A lakásviszonyokat összességében erőteljesen meghatározza az anyagi helyzet, illetve a szülők anyagi helyzete, amely pedig kimutathatóan leginkább az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci státusz függvénye.

Bár az adatfelvételekben a lakáshelyzettel kapcsolatos kérdések közül egyre kevesebb került bele a kérdőívekbe, a 2016-os kutatásból pedig már a lakás alapterülete is kimaradt, jelen elemzés így is szolgál tanulságokkal. Eredményeink alapján úgy tűnik, Kopp Mária fiatalok lakáshelyzetének támogatására vonatkozó javaslata megalapozott (Kopp 2010:251): a fiatalok lakáshelyzetéhez úgy kell nyúlni, hogy az megfeleljen az anyagi helyzetüknek, amiben segítség lehet egy számukra megfizethető bérlakásrendszer, illetve emellett a lakhatási támogatások is komoly segítséget jelenthetnek a családalapításra készülő fiatalok számára.

Összességében a gyermekvállalás, valamint a gyermektervezés lakáshelyzettel való összefüggéseinek vizsgálatából így hasonló végkövetkeztetés adódik, mint amit Kapitány Balázs vont le az *Életünk fordulópontjai* című kutatásának eredményei alapján. E korábbi vizsgálat legfontosabb megállapításának megfelelően „az eredmények arra utalnak, hogy a gyermekvállalás kapcsán a lakáshelyzetről, mint egy lényeges, de nem kiemelkedő jelentőségű döntési szempontról beszélhetünk” (Kapitány 2016: 2).

Irodalom

Andorka Rudolf: Gyermekszám a fejlett országokban, Budapest, Gondolat Kiadó, 1987.

Bauer Béla, Szabó Andrea (szerk.) (2011): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.

Fóti Péter: *Röpirat a lakáshelyzetről*. Magvető Kiadó, Budapest, 1988.

Kapitány Balázs (2016): Lakáshelyzet és gyermekvállalás: fontos, de nem a legfontosabb. A csok termékenységi hatásairól. *Korfa* 1. (február)

Kamarás Ferenc (1996): *Európai termékenységi és családvizsgálat Magyarországon*. Az 1993. évi keresztmetszeti vizsgálat főbb eredményei. KSH, Budapest.

Kamarás Ferenc (2002): Családtervek és gyermekszám preferenciák az „Életünk Fordulópontjai” c. vizsgálat tükrében. *Demográfia* 4. 379-405.

Konrád György – Szelényi Iván (1971): A késleltetett városfejlődés társadalmi konfliktusai. *Valóság* 12. 19-35.

Kopp Mária (2010): A gender-kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika* 4, 243-254.

Kornai János (1983): *Ellentmondások és dilemmák*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

Kulcsár Kálmán (1983): A népesedés befolyásolásának lehetőségei. In: Kulcsár Kálmán (szerk.): *A népesedés és a népesedéspolitika*. Kossuth Könyvkiadó, 9-28.

Musil, Jiri (1974): *Lakásszociológia*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Papházi Tibor – Pillók Péter (2016): Család és gyermekvállalás kérdései az Ifjúság2000–2012 adatfelvételekben. In: Földvári Mónika, Tomposné Hakkel Tünde (szerk.): *Riport a családokról*. Kapocs könyvek 15. Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet, L'Harmattan Kiadó, Budapest 2016. 223-272.

Papházi Tibor (2020): Gyermekvállalási tervek a Magyar Ifjúság-adatfelvételekben – A demográfiai változók és a gyermektervezés kapcsolata. *Szociálpolitikai Tükör*, 3-4, 20-51.

Papházi Tibor (2022): *Fiatalok lakáshelyzete*. KINCS, kézirat.

Roth, Jürgen (1973): *Hajléktalanok a Német Szövetségi Köztársaságban*. Kossuth Könyvkiadó.

Sulyok Katalin (1981): *Úgy szeretnék megnősülni!* Riportkötet. Kosmosz könyvek, Budapest.

Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László (szerk.) (2002): *Ifjúság 2000*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.

Székely Gáborné (2002): A fiatalok lakásviszonyai. In: Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László (szerk.): *Ifjúság 2000*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 103-118.

Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012*. Kutatópont, 2013.

Székely Levente (szerk.) (2018): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016*, Budapest: Kutatópont Kft., Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.

Szűcs Zoltán: *A háztartás és a család fogalma*. Statisztikai módszertani füzetek, 47. KSH, 2006.



Simon Gabriella

A humanisztikus szemlélet, Rogers személyközpontú megközelítése a segítségben

Tanulmány

Kulcsszavak: humanisztikus irányzat, személyközpontú megközelítés, önaktualizáció, énídeál, segítő kapcsolat, kongruencia

A humanisztikus irányzat

A humanisztikus pszichológia a múlt század közepén, a behaviorizmus és a pszichoanalízis irányzata után létrejött pszichológiai iskola, mely – az előzőek nézeteivel szemben - önmagára mint az ún. harmadik erőre hivatkozik. (A negyedik erő később a transzperszonális pszichológiai irányzat lesz.)

A *humanisztikus* kifejezés emberközpontúságot jelent. E nézőpont, filozófia egyfajta életszemlélet, az életre vonatkozó beállítottság, attitűd. Érdeklődése fókuszában az ember áll, aki szubjektív módon éli át élményeit. Alapvető szükségletei - a fiziológiai szükségleteken túl - lehetőségeinek és képességeinek kifejlesztése. Középpontjában ezért az egyén fejlődése és az önmegvalósítás (másutt: önaktualizáció) iránti természetes törekvésének hangsúlyozása áll.

A humanisztikus pszichológiai irányzat egyik legjelentősebb képviselője, Carl. R. Rogers szerint az emberi viselkedés előrejelzése, a probléma feltárása helyett azok megértésére kell fókuszálni. A korábbiaktól gyökeresen eltérő szemlélet jellemzője a személy valódi megértésre való őszinte törekvés, amely képviselői szerint elegendő ahhoz, hogy az egyén nyitottá váljon a változásra. E folyamat, attitűd, segítői lélekállapot kifejeződése - a medikális elveknek a klienst alárendelő, az orvost, szakembert szakértői szerepben értelmező, deficit központú, diagnosztizáló beállítódásával szemben - az aktív, felelős, egyenrangú kapcsolat hangsúlyozása a klienssel, illetve a holisztikus, rendszerszemléletű megközelítés.

A humanisztikus terápiák értelmezésében akkor jönnek létre pszichológiai betegségek, ha az egyén „lehetőségeinek kiteljesítését a körülmények vagy más emberek (szülők, tanárok, házastárs) gátolják, akik a személy fejlődését az általuk elfogadhatónak tartott mederbe kívánják terelni” (Atkinson, Atkinson, Smith és Bem, 1994, 496). A humanisztikus eljárások arra törekednek, hogy segítsenek a klienseknek olyan emberré válni, amilyenné tudnak. De nem elsősorban a múlt feltárásának segítségével, hanem az egyént önmaga megértésére serkentve, az itt és most-ra való fókuszálással és a saját megoldás kimunkálásának támogatása révén.

A segítő viszonyulása - e szemlélet szerint - a kliensben, a környezetében meglévő lehetséges értékekre épít. Képviselői úgy tartják, hogy a kliens önmaga problémájának legavatottabb ismerője, a megoldásra fókuszáló munka felelős szereplője. A humanisztikus megközelítés középpontjában a felelősségben lévő kliens és nem a függőben lévő beteg áll.

A holisztikus szemlélet, mely a humanisztikus megközelítés sajátja, az egyént *egészlegességében*: kapcsolataiban, családi kötődéseiben, a környezetével, a társadalommal való összefüggéseiben és egymásra hatásaiban igyekszik megérteni. És e megértést nem egyszerűsíti le az ember teljességének pusztán egy-egy elemére: a gondolkodásra, az érzelmekre, a testre vagy a lélekre. Az egészlegességre fókuszáló szemlélet - az egyetemes transzcendens részének tekintve az individuumot - az emberi létezés minden dimenzióját, minden kontextusát igyekszik megérteni.

Rogers és a személyközpontú pszichoterápia



A Carl Rogers (1902-1987) nevével fémjelzett non-direktív, személyközpontú szemléletet a humanisztikus pszichológia irányzatában helyezik el. A non-direktív tanácsadás elnevezéssel Rogers kezdetben azt hangsúlyozta, hogy a tanácsadó erőszakmentes

társ a segítésben, nem irányít és nem szakértő a kliens életében. Később – számos félreértés miatt – nézőpontját és segítői magatartását kliensközpontúként határozta meg. Ezzel a kliens belső jelentésvilágára és az erre való ráhangolódás jelentőségére helyezte a hangsúlyt. A személyközpontú elnevezés pedig az utóbbi mellett egyfajta segítői lélekállapotról is utal a folyamatban. „A személyközpontú tanácsadás alapvetően két ember közötti kapcsolat, akik mindketten elkötelezettek arra, hogy egy teljesebb létezés felé haladjanak” (Mearns és Thorne, 2011, 2). Rogers, az emberi lélek működéséről való humanisztikus gondolkodás egyik legjelentősebb képviselőjét, e megközelítés alapítójaként is számon tartják. Hatása nem csak a pszichoterápiában, hanem például az oktatásban Rogers és Freiberg (1969/1994/2008), vagy a személyközpontú fejlesztő csoportok munkájában (Rogers, 1970/2008) is megjelent.

Rogers szerint az ember alapvetően jó, életének fő motívuma az *önaktualizáció*. Az ember, Rogers alapján, képes a fejlődésre, ha követi megélt tapasztalatait és kiszabadul az őt korlátozó élmények alól. Szemléletében az emberi sors determináltsága, meghatározottsága

helyett a *szabad akarat* kap központi szerepet. A gondolat forrása Amerika individualizmusában fedezhető fel, mely nézet az egyénbe vetett (ön)bizalomban gyökerezik.

Az önaktualizáció fogalmának megértéséhez Viktor Frankl egzisztencialista filozófiai gondolataihoz érdemes visszanyúlnunk. Frankl szerint az élet értelme, a létezés lényege, az emberi élet motivációjának forrása – a felelősségtudat és ennek szabad választása mellett - háromféleképpen található meg. Ezek közös jellemzője, hogy nem az egyénre önmagára, hanem valaki, vagy valami felé irányulnak. Az én aktualizációja, ahogyan ő nevezte a jelenséget, az emberi találkozások, tapasztalatok, például a szerelem révén, másodikként az elkerülhetetlen szenvedéshez való viszonyulásban, harmadsorban egy olyan munka (hivatás) végzése során jelenik meg, amelyet lelkesedéssel, elkötelezetten, megbecsülten, tisztességgel valósítunk meg (Frankl, 1978/2016). Az önaktualizáció eszméjét gyakran az önmegvalósításával azonosítják, mely utóbbi – Frankl gondolataival ellentétben - inkább a személyre önmagára, az ében rejlő lehetőségek kibontására fókuszál. Az önmegvalósítás fogalmát jellemzően Maslow múlt század közepén kidolgozott szükséglet-hierarchiájának csúcán lévő igénnyel rokonítják (Maslow, 1982). Annak ellenére, hogy a piramis tetején a self-actualization kifejezés jelenik meg, ezt legtöbbször – nem pontosan - az önmegvalósítás szóval fordítják. A valaki vagy valami felé irányuló életet jellemző *öntranszcendáló képesség* (Frankl, 1983, idézi Bagdy, 1996) az ember önmagán túlmutató céljait (például a hivatástudat révén) szolgáló emberi létezés sajátja (Simon, 2020). Az *önaktualizáció* pedig – e példánál maradva – az ügyszolgálatnak szentelt életbe való belefeledkezés, mely révén az egyén legalább időlegesen maradandó jelet hagyhat az idő homokjában (Bagdy, 1996), értelmet adhat életének a másokért, vagy akár a világért végzett tevékenységekben. Ezért Frankl szerint nem azon érdemes tűnődni, hogy mit várunk az élettől, hanem azt kell megértenünk, hogy az élet mit vár tőlünk (Frankl, 1946/2021). A jelentésteli élet eszméje továbbá Antonovsky koherencia-érzés fogalmában (sense of coherence) is megjelenik, mely nála annak az érzése, hogy a világ jelenségei megérthetőek, kezelhetőek és jelentésteliek (Antonovsky, 1996). E gondolat az egészségesség irányába tett törekvések, a rugalmas megküzdés képességének irányába vezet el, és megalapozza a mentálhigiénés szemlélet egészség-promóciós paradigmáját (Simon, 2021). A jelentésteli élet teóriája később – Maslow nyomdokain - Seligman (1991; 2002) pozitív pszichológiai munkáiban jelenik meg, illetve a tevékenységbe való belefeledkezés élményének feltárása a Csíkszentmihályi (2001; 2007) leírta flow-élményhez vezet el.

Rogers számos gondolatában – keresztényi elkötelezettsége mellett a létezéshez való viszonyulásában, a segítségnyújtás során megjelenő attitűdjeiben, illetve az „én és a te” viszonyrendszerében – Lao-ce, Søren Kierkegaard és Martin Buber filozófiája is megjelenik, mely utóbbiak szerint szabadok vagyunk abban, hogy azzá legyünk, akivé szeretnénk, de frusztráltakká válunk, ha olyan létezés csapdájában élünk, amely nem fejezi ki önmagunkat.

A kliensközpontú terápia megalkotásában Rogers szemléletére Otto Rank pszichoanalitikus és terapeuta módszere volt nagy hatással. Rank szerint a pszichoterapeutának az a feladata, hogy ne helyrehozni, hanem megérteni igyekezzék a kliensét. Ehhez ez egyik legfontosabb feltétel olyan biztonságos környezet megteremtése, amelyben mind a kliens, mind a segítő legmélyebb önmagát adja. Nézete szerint minden emberben megvan a növekedésre való képesség. Lényeges továbbá, hogy Rogers tanítványa, Thomas Gordon kommunikációs módszerei sikerrel alkalmazhatóak a személyközpontú, non-direktív segítő beszélgetés szemléletének elmélyítésében és technikai működtetésében (Gordon, 1990; Gordon, 1997; Gordon és Burch, 2001). A non-direktív segítő viszonyulás jól nyomon követhető Virginia Axline munkájában is, mely Rogers akkoriban újszerűnek számító módszerén alapuló terápiás kapcsolatát mutatja be egy kisgyermekkel (Axline, 1964/2003). Axline egy időben együtt dolgozott Rogerssel, munkásságát később a gyermekek (játék)terápiájának szentelte.

Rogers emberképe

Rogers szerint a gyermek egyfajta önaktualizáló tendenciával születik meg, majd a világ jelenségeivel való találkozása során a szüleitől, elsődleges gondozóitól meg kell, hogy tapasztalja a feltétel nélküli elfogadást, hogy a benne rejlő önaktualizáló tendenciák irányába fejlődhessen. Ha mindezt átélheti, kongruens (összerendezett), boldog, teljesen működőképes (fully-functioning) egyénné fejlődik, aki nyitott önmagára, másokra, a világra, a tapasztalatokra, és e benyomásokat, hatásokat védekezés és torzítás nélkül éli meg. Átéli a pillanatot, képes a környezet kihívásaihoz alkalmazkodni és adaptívan válaszolni azokra, de megőrzi szabad akaratát, döntési képességét. Az egyén jellemzője az új impulzusok befogadásának készsége, a nyitottság, továbbá a képesség, hogy átélje az élet gazdagságát, a természetes önbizalom, az önmagába és az emberi természetbe vetett hit, a kreativitás, a felelősségteljes, konstruktív cselekvés és mindezek szabad választásának képessége. Az egyén meghatározottsága Rogers nézetei – és a humanisztikus felfogás - szerint a gondolatok, az érzelmek, az idői tényező, a környezet és kapcsolatok révén jelenik meg (Rogers, 2004; Faber és van der Schoot, 2003). Szerinte a teljesen működő személy nincs elvágva léte alapjától, van esélye a fejlődésre, nyitott a tapasztalatokra, anélkül, hogy ezektől megrettenne. Ezek az

emberek „tudnak önmagukra és másokra hallgatni. Tudatában vannak saját és mások érzéseinek, és képesek a jelenben élni... A teljesen működő személy nem kívülről keres irányítást, ...bölcességének forrása mélyen önmagában van, és elérhető számára” (Mearns és Thorne, 2011, 15-16.).

Más csoportosításban bemutatva, az egyén akkor egészséges mentálisan, ha önmagával kapcsolatban érzékeli a határait, képes az érzelmeit kezelni, identitása érett. Másokkal szemben elfogadó, képes a szeretetre és működteti a személyközi határokat, illetve be tud illeszkedni a közösségbe, és itt is tartja a határokat. Meg tud továbbá küzdeni a normatív krízisekkel: fejlődőképes és képes a tanulásra. Nyitott a tapasztalatokra, képes az élmények – védekezés és torzításmentes – befogadására. Mindezeket túl képes változni és változtatni, személyisége egyszerre dinamikus és statikus.

Rogers egyik központi fogalma az *énideál*. Minél közelebb van az az elképzelés, amilyenek szeretnénk lenni ahhoz, amilyenek reálisan érzékeljük magunkat (énkép), annál boldogabbnak élhetjük meg magunkat. Az énídeál és a reális énfogalom közötti túlságosan nagy távolság a forrása szerinte a boldogtalanságnak (Atkinson, Atkinson, Smith és Bem, 1994). A feltétel nélküli pozitív elfogadás kisgyermekkori élményének hiányában az egyén az értékességének feltételekhez való szabottságát éli meg és alakítja ki magában. Viselkedését úgy éli meg, mint ami az ideálistól elmarad, ez pedig valószínűleg eltorzítja a megélt tapasztalatát, az arra való reakcióit, vagy az érzéseit - végső soron az énfogalmát. Az érzések eltagadása, ehelyett mások értékeinek elfogadása, illetve, ha az egyén gondolatai, élményei és a viselkedése nincsenek összhangban énfogalmával, inkongruenssé (összerendezetlenné) teszi magatartását és védekező mechanizmusok kiépítésére készíti (Rogers, 1959). Az inkongruencia részben az énfogalom és a valóságészlelés, illetve az énfogalom és az énídeál között jöhet létre (Atkinson, Atkinson, Smith és Bem, 1994).

A fejlődési hajlam, az értékelő folyamat és a belső értékelési központ

Rogers központi gondolata az önaktualizáció mellett a személy növekedésének támogatása. A pszichoanalízis múltra fókuszáló, a behavioristák problémás viselkedést azonosító, és azokat „megjavító” szemlélete helyett a kliens-központú, majd később személyközpontúnak elnevezett non-direktív terápia a személy *növekedési potenciájában, fejlődési hajlamában* hisz. Ez egy motiváló, alapvető életerő, mely „a fejlődés felé ösztökéli az egyént” (Mearns és Thorne, 2011, 21.) és meghatározza azt. A fejlődési hajlam elősegíti, hogy az egyén minden akadállyal szemben törekedjék a benne rejlő lehetőségek kibontakoztatására. Ha a gyermek szerető, megerősítéseket adó közegben nő fel, a fejlődési hajlam természetes módon működik,

és a szervezet *értékelő folyamatával* – mely a gondolataik, érzéseik megbízhatóságának érzetét, a felismerések és a vágyak alapján meghozott döntés képességét, a tudás és irányítás belső forrását jelenti – jó a kapcsolata. Ez a folyamat végső soron az elégedettség és a kiteljesedettség érzését jelenti a személy életében.

A szervezet értékelő folyamatának zavara pozitív figyelem szükségletével van összefüggésben, mely akár a fejlődési potenciál ellenében is megjelenhet. A jelenség oka az, hogy a személy nem részesült támogató kapcsolatokban, értékessége elismerését feltételekhez kötötték, és folyamatosan küzdenie kell mások negatív ítéleteivel. Ezért minden eszközt megragad az elismerés, az elfogadás elérésére, és külön válik belső erőforrásaitól, szervezete bölcsességétől (Mearns és Thorne, 2011, 8.), gyakran csaknem teljesen átveszi mások róla alkotott véleményét, képét. „A szervezet értékelő folyamatába vetett bizalom megrendülése és a fejlődési hajlammal való kapcsolat elvesztése olyan énkép kialakulásához vezethet, amely kénytelen elnyomni vagy megtagadni azokat a késztetéseket, amelyek az illető személy tapasztalatokra adott válaszában legmélyebb részét jelentik” (Mearns és Thorne, 2011, 13.). Nem alakul ki az egyén saját értékelő folyamatába vetett bizalma, mely egyébként minősíti, rendezzi a szerzett tapasztalatait, így olykor nem tudja, hogy mit gondol és mit érez, nem bízik a saját ítéleteiben.

A belső hivatkozási, igazodási pont Rogers szerint a *belső értékelési központ*. A segítő folyamatban döntő pillanat, amikor a kliens észreveszi magában ezt az igazodási pontot (Mearns és Thorne, 2011), amikor felfedezi értékelő folyamatának megbízhatóságát. Fontos azonban tudni, hogy bár a fejlődési hajlam arra ösztönzi az egyént, hogy a túlélés, növekedés, fejlődés érdekében a lehető legtöbbet tegye meg, e hajlamnak nincsen iránya a társadalom értékei szempontjából. Tekintve, hogy mélyen társas lény, az ember ugyanakkor figyelembe veszi fejlődése során az életében lévő személyeket, és így mintegy „egyezett” társas környezetével, a körülötte lévő emberekkel (Mearns, és Thorne, 2011).

Rogers a segítségről

Minden személyiségelmélet vagy kezelés kiindulópontja az egyén. A személyközpontú segítő kapcsolat célja az autonóm, integráltabb működés támogatása. Az integrált személyiséget egységes életszemlélet, egyfajta egyensúlyi állapot jellemzi, életét összeegyeztethető motívumok szerint éli. Képes a negatív és a pozitív érzelmek ambivalenciájának megélésére, önmagában való összeegyeztetésére. Képes továbbá a maga teljességében, egészlegességében látni a másikat, annak pozitív és negatív tulajdonságaival együtt, és ezt önmagában integrálni.

Rogers szerint a segítő kapcsolatok olyan kapcsolatok, amelyekben „legalább az egyik résztvevőnek szándékában áll elősegíteni a másik növekedését, fejlődését, érettebbé válását, zavartalanabb működését és az élet nehézségeivel való megbirkózását” (Rogers, 2004, 75.). Definíciója sokféle személyközi viszonyra, így például az anya-gyermek, apa-gyermek kapcsolatra (az orvos-beteg, a tanár-diák viszonyrendszerre) is érvényes, és a tevékenység fontos eleme, hogy segítségével a másik személy, vagy mindkettejük belső, látens értékei felszínre jöjjenek.

Mivel a humanisztikus szemlélet központi gondolata az, hogy az egyén (kliens) a saját problémájának legavatottabb ismerője, így megközelítésük szerint képes annak megoldására is. Ezért a segítő e folyamatot támogatja, facilitálja (serkenti) azzal, hogy tükrözi, összefoglalja a kliens érzelmeit.

A segítő kapcsolat, a segítő beszélgetés személyközpontú megközelítése

A segítő kapcsolat egy szabályozott, professzionális kapcsolat, interperszonális, interaktív viszony, amely legfontosabb sajátosságait Faber és van der Schoot (2003), Tringer László (2007), Egan (2011), Mearns és Thorne (2011), valamint Dávid Mária (2012) munkái alapján dolgozom fel. E viszonyulás (általában) két fél – a segítő és a kliens – fokozatosan fejlődő együttléte, kapcsolata, részben tanulási, illetve modellhelyzet. Célja, hogy a segítséget kérő fél külső támogatás révén jusson el a saját megoldásához. Jellemzői az egyenrangúság, a felek kölcsönhatása (a segítő, bármit is tesz, befolyásol), a szabályozottság (keretek), a környezet és a kapcsolat biztonságos mivolta, és tisztázott etikai alapelvek (titoktartás, az információ kezelése) mentén zajlik. Ezek kialakításának és fenntartásának felelőssége a segítőé.

A segítő beszélgetés a segítő és a kliens *személyközi kapcsolata*, mely során a felek szavakban fejezik ki magukat. A folyamat közben hatást gyakorolnak továbbá a metakommunikatív jelzések és a segítői működés. Egan (2011) úgy tartja, hogy a kapcsolat -, Tringer (2007) szerint maga a kommunikáció - is gyógyító hatású: a segítő ugyanis a saját személyiségével, illetve magával a jelenlétével is hat.

A segítő beszélgetés olyan *folyamat*, amelynek dinamikáját az érzelmek határozzák meg. Egyik alapvető eszköze Faber és van der Schoot (2003) szerint a visszatükrözés. A kliens önmagával, környezetével kapcsolatos érzéseit, problémáit, tapasztalatait fejezi ki, a segítő pedig nem pusztán a kliens által elmondottak tartalmi, gondolati oldalát fogja fel, hanem és elsősorban az elmondottak érzelmi vetületét. A segítséget kérő a sebezhetőség, aggodalom, esetleg belső rendezetlenség állapotában van, míg a segítőt a belső összhang jellemzi.

A diádikus segítő kapcsolat több munkaformában valósulhat meg. Ezek közös vonása Bagdy (2009) szerint az, hogy a segítő magatartás a segítségért folyamodó egyén személyét, szükségleteit állítja a középpontba, a beszélgetés súlypontja a kliensnél van, a segítő feladata pedig az, hogy segítse a kliens önfeltárását és önexplorációját (Dávid, 2012). A tanácsadásról, tanácsadói beszélgetésről szólva fejt ki Dávid Mária, hogy az „... viszonylag rövid távú, interperszonális elméleti alapú, etikai és jogi normák által irányított szakmai tevékenység, amelynek fő célja: pszichológiailag alapvetően egészséges személyeknek segíteni fejlődési és szituációs problémák megoldásában (Ritoók, In: Bárhory-Falus, 1997, idézi Dávid, 2012, 6.). A „...tanácsadás tehát viszonylag normálisan működő, de az aktuális élethelyzetében elakadt személyek segítése abban, hogy elérjék céljaikat, vagy hatékonyabban működjenek” (Dávid, 2012, 6.).

Rogers non-direktív segítő beszélgetése azon a szemléleten, alapgondolaton nyugszik, hogy az emberben pozitív pszichikai erők működnek, amelyek bizonyos körülmények (például egy sajátos emberi kapcsolatrendszer) létrejöttkor működésbe lépnek, így a kliens képes saját erejéből megoldani nehézségeit. Rogers szerint az emberekben hagyományosan működik az autonómiára, az önállóságra való törekvés, illetve az egyenrangú kapcsolatra való igény. A segítő kapcsolat hozzásegíti a klienst, hogy önálló, szabad döntésen alapuló, felelősséggel vállalt életvezetéssel éljen.

Rogers kliensközpontú terápiájának további lényeges szemléleti eleme, hogy az egyén képes az önvizsgálatra, és annak eldöntésére, hogy „a változás milyen iránya a legkívánatosabb számára” (Atkinson, Atkinson, Smith és Bem, 1994, 401.), ezért a segítő - miközben a hozzá forduló a saját problémáját járja körül - a kliens elfogadottságát érzékeltető segítői klíma megteremtése mellett, mintegy tükörként, az érzelmek reflektálójaként viselkedik. A segítő igyekszik megérteni és megfogalmazni a kliens érzését, és ezt visszatükrözi a kliens számára. Fontos, hogy a visszatükrözött tartalom felfogható és elfogadható legyen a kliens számára, annak az éppen aktuális állapotában. A visszatükrözés során a kliens új összefüggéseket lát meg, lehetőséget kap önmaga és érzései jobb elfogadására, ezáltal a fejlődésre. Rogers a segítő kapcsolatban belehelyezkedik a kliens élményvilágába, visszatükrözi a kliens szavakban kifejezett és a mögöttük megjelent érzéseit. Miközben a kliens megfogalmazza érzéseit, nehézségeit, problémáit, attitűdjeit, egyúttal jobban meg is érti azokat.

Rogers szerint az egyén legnagyobb félelme a visszautasítás és a szeretet elvesztése. A segítői működés az empátiás folyamat, a segítő hitelessége, kongruens lélekállapota és a feltétel nélküli pozitív elfogadás attitűdjeinek kifejezésével, a személy tiszteletben tartása révén

támogatja a klienst önmaga megértésében, integráltabb működésének elérésében. A segítő által megteremtett szorongásmentes légkör segítheti őt abban, hogy rátaláljon rejtett erőforrásaira (Faber és van der Schoot, 2003).

A segítő beszélgetés során figyelembe kell venni, hogy a kliens rendelkezik-e megfelelő integráltsággal, képes-e feldolgozni a beszélgetés során felszínre kerülő érzéseket, problémákat, Fontos szempont továbbá, hogy vajon a segítő is rendelkezik-e a megfelelő integráltsággal, azaz nem fenyegetőek-e számára a beszélgetés során megjelenő érzelmek, képes-e megőrizni az empátia és a távolságtartás közötti optimális egyensúlyt (Faber és van der Schoot, 2003). A nem kellően integrált személyiség tudattalanul azonosulhat a klienssel, vagy – azért, hogy a kapcsolatban keletkező szorongását agresszióját, deprimáltságát csökkentse – távolságtartással reagál (pszichodinamikai jelenségek) (Faber és van der Schoot, 2003).

„Rogers szerint a pszichológiai képzettség, iskolázottság inkább károsíthatja a megfelelő habitust, mivel erősíti a diagnosztizáló és interpretáló hajlamot” (Faber és van der Schoot, 2003, 99). Ugyanakkor hasznos a segítő számára a patológiás lélektani jelenségek ismerete, a pedagógiai pszichológiában, vagy a szociálpszichológiában való jártasság. A személyközpontú irányzat többnyire nem különbözteti meg a tanácsadói és a pszichoterápiás tevékenységet, eszerint ugyanis - a tevékenység nevéől függetlenül - a kliens és a segítő közötti folyamatok általában ugyanazok (Mearns és Thorne, 2011).

A pszichológiai törvényszerűségek közül az indulatáttétel (pszichoanalízis) Rogers módszerénél kevésbé jelenik meg, hiszen a segítő nem törekszik a pszichoanalízis során megjelenő mélységekre hatolni: amit a kliens elmond, azzal dolgozik, és a kliens által meghatározott kontextusban. E kapcsolatban az elfogadás, a figyelem és a biztonság jelenlétében az elhárító mechanizmusok sem feltétlenül jelentkeznek. (Faber és van der Schoot, 2003).

Rogers és munkatársai magnetofonra rögzítették, majd elemezték terápiás beszélgetéseiket, így igyekeztek leírni a személyiség változásának folyamatát (Rogers, 1995/2004). Interjúk, beszélgetések tapasztalatai szerint, - a kliensek a segítő kapcsolatban hosszú ideig a problémáik feltárásával, majd később azok megértésével foglalkoznak. A belátás megjelenésével a folyamat egyre progresszívabbá válik. Rogers szerint a terápiás beszélgetés klímája, illetve a segítő attitűdje (elfogadás), az empátiás folyamat és a segítő lélekállapota (hitelesség) segíti ezt a változást (Atkinson, Atkinson, Smith és Bem, 1994).

A hatékony segítség három fő körülménye

Három fő feltételt határozott meg Rogers a hatékony segítséghöz, a fejlődést elősegítő klíma megteremtéséhez, a növekedési potenciál kibontakozásának elősegítéséhez.

A kliens változásához szerinte elengedhetetlen, hogy a segítő saját maga legyen, minden álarc vagy felvett szerep nélkül, pillanatnyi érzéseivel és attitűdjével. Ez a segítő *kongruens* (lét)állapota, mellyel annál inkább jelen tud lenni, minél inkább figyel belső történéseire, és képes ezekkel félelem nélkül azonosulni. A hitelesség leginkább kliens élményére adott releváns segítő válaszban, vagy egy erős, folyamatosan jelen lévő élményre adott reakcióban jelenik meg. A segítő nem mondhat ki mindent, amit éppen érez, csak a viszonylag állandó és intenzív, a kliens számára érvényes reakcióit hozhatja be a folyamatba (Mearns és Thorne, 2011). A kliens pedig e segítő létállapot révén megtapasztalhatja azt, hogy szabad önmagának lennie, és így van esélye, hogy megtalálja belső erőforrását. Megérti továbbá, hogy nem lesz szüksége arra, hogy a segítő adja meg a kérdéseire a választ.

Rogers, segítő módszerének második lényeges eleme a segítő által megteremtett *feltétel nélküli pozitív elfogadás* klímája. A feltétel nélküli elfogadás közegének megtapasztalása a fejlődéshez elengedhetetlen biztonságot nyújtja a kliensnek, a növekedését, a változását előidéző eszköz. A segítő *feltétel nélküli* meleg, elfogadó, támogató attitűdje, a megbecsülés és a szeretet segíti hozzá a klienst, hogy megvizsgálhassa érzelmeit, azonosulni tudjon saját érzéseivel, miközben őt a segítője maga teljességében, minden feltétel nélkül érzékeli. Minél teljesebb ez a folyamatosan pozitív segítői attitűd, mely az elfogadásban és a bensőségességben nyilvánul meg, annál sikeresebb a segítői folyamat.

Az *empátiás megértés* a változás harmadik feltétele. Ekkor a segítő mintegy „belülről”, a klienshez hasonló módon érzékeli a kliens pillanatnyi érzéseit, rá tud hangolódni „a kliens legbelsőbb világában zajló folyamatokra” (Rogers, 2004, 102.). A segítő anélkül érzi át e folyamatokat, hogy saját énjének különálló identitását elveszítené, vagyis megőrzi önállóságát. Fontos feltétel, hogy a segítő az empátiás megértést kommunikálni is legyen képes. Így mintegy azt érzékelteti a klienssel, hogy fontos személy, mely „értékkel ruházta fel őt” (Mearns és Thorne, 2011, 17.). Az empátiás folyamat segítségével Rogers szerint a kliensben valószínűleg változások jönnek létre, helyreáll a másokhoz való tartozásának élménye, mely azonban olykor fájdalmas tanulás és fejlődés eredménye.

A változás dinamikája szerint e folyamatok hozzásegítik a klienst, hogy egyre inkább képes legyen figyelni belső hangjaira, miközben megtapasztalja, hogy a segítő továbbra is elfogadja.

Így végül képes lesz önmagát elfogadni, és megindul a „valódi személyiséggé válás útján” (Rogers, 2004, 103.). Elengedi önmagával kapcsolatban a jó-rossz dichotómiáját, önmaga kategorizálását, felhagy a defenzív technikákkal, leveti álarcait, és „egyre inkább vállalja, hogy annak látsszon, aki ő valójában” (Rogers, 2004, 103.). A folyamatban az *itt és most* zajló érzések és élmények dominálnak, a kliens képes lesz ezeket egyre hatékonyabban kifejezni, és lehetővé válik számára a változó környezetben megújulni képes egyéniségének felfedezése. Rogers szerint így lesz „... kapcsolatainkra egyfajta közelség és valódiság, viselkedésünkre az egység és az integráció a jellemző” (Rogers, 2004, 104.). E segítői kapcsolatban az egyén végül önmagát elfogadhatónak érzékeli, képessé válik saját sorsának irányítására, attitűdje pozitívvá válik önmagára vonatkozóan, méltónak érzi magát az elismerésre, érzékelései reálisabbakká és differenciáltabbakká válnak.

Rogers azt mondja, hogy a sikeres segítői munkához szükséges feltételek szinte mind attitűd-jellegűek. Ez nem zárja ki, hogy professzionális tudás, készségek és technikák is támogassák e folyamatot, de kutatásai szerint a megfelelő attitűdök is elégségesek ahhoz, hogy „pozitív terápiás változásokat váltsanak ki a kliensből” (Rogers, 2004, 331.). A segítői munka alapfeltételeit ugyanakkor „... könnyű megfogalmazni, de egy élet munkájára van szükség ahhoz, hogy a tanácsadó kifejlessze és fenntartsa ezeket az attitűdöket, és olyan elkötelezettséget kíván, amely nemcsak szakmai munkájára, hanem egész életére hatással van” (Mearns és Thorne, 2011, 18.).

A tanulás további két kritériuma

A változáshoz szükséges, attitűd-jellegű mozzanatok mellett további két körülmény is szükséges a kliens tanulásához. Az első feltétel a kliens vágya a tanulásra, a változásra, vagyis a kliens motiváltsága. A másik fontos körülmény az, hogy a kliens képes legyen legalább valamennyit átélni a segítő három attitűd-jellegű magatartásából, ahogy – ezzel egyidejűleg - a segítő pedig legyen képes ezeket kifejezni.

Minél inkább érzékelti tudja a kliens mindezeket a folyamatokat, attitűdöket, a segítő lélekállapotát, annál valószínűbb, hogy elindul a változás folyamata. Viselkedése, egészségesebbé, érettebbé, konstruktívabbá és realiztikusabbá, személyisége integráltabbá válik, kapcsolata a környezetével reálisabb lesz. Tudata nyitottabbá válik az új élményekre, helyzetekre, és ezeket olyannak látja, amilyenek, ahelyett, hogy egy előre kialakított, merev nézetrendszerbe próbálná őket beilleszteni (Rogers, 2004).

A segítő hatékonyságának feltételei

Rogers szerint a segítő akkor képes a leghatékonyabban segíteni, ha „valódi, integrált személyiség, átláthatóan önmaga a kapcsolatban, elfogadja a kliensét önálló, mindenki mástól különböző egyénként, minden újonnan kialakuló vonásával együtt, és érzékenyen empátikus, megértő, képes a világot a kliens szemével látni” (Rogers, 2004, 487.).

A segítő - a non-direktivitás szemléletének megfelelően - nem befolyásolja, nem irányítja a klienst, nem mondja meg, mit tegyen, nem irányít, hanem kísér, facilitál, a kliensre hagyja a folyamat irányítását. A segítő magatartásának jellemzője az emberek önmegvalósítás és önirányítási képességének felszínre hozása, a személy hatalommal való felruházása. Meggyőződésében pedig jelen van a bizalom abban, hogy az egyén megtalálja önmegvalósítása útját, el tudja fogadni a kliens tőle eltérő valóságát.

A segítő szerepe az, hogy figyelmesen meghallgassa a klienst, ne ítélkezzék és megteremtse az annak fejlődéséhez szükséges biztonságos környezetet, mely akkor lehetséges, ha önmaga is kapcsolatba kerül valódi szelfjével. Fontos feltétel még, hogy a segítő legyen képes arra, hogy világosan kifejezze magát, közlései ne legyenek homályosak és metakommunikációja is legyen hiteles. Ennek gyakorlására az önreflexió, illetve a kliens a folyamatra való rendszeres reflektálása alkalmas eljárás (Mearns és Thorne, 2011). Segítő és kliens között akkor jön tehát létre hatékony kapcsolat, ha megjelenik benne a reflexió és a tisztázás lehetősége, és míg a kliens az inkongruencia állapotát éli meg, sérülékeny és szorongó, a segítő kongruens, hiteles, integrált személy.

Rogers gondolatainak egyik paradoxona az, hogy a segítő csak akkor képes hitelesen képviselni a feltétel nélküli elfogadást, ha önmagát is képes elfogadni, szeretni. Ha ettől, illetve más folyamataitól megfosztja önmagát a személyközpontú segítő, akkor a kliens számára sem tudja ezeket az attitűd-jellegű viselkedésmódokat, beállítódást felkínálni a kapcsolatban. A humán segítő foglalkozású szakemberek a személyiségükkel dolgoznak. Így a törődő figyelem önmagukra, illetve kapcsolataik gondozására is kell, hogy irányuljon. A kliens problémájának, folyamatainak jobb megértéséhez ajánlott esetmegbeszélő csoportokon, a szakmai személyiségük ápolásához, karbantartásához rendszeres szupervízióban szükséges részt venniük.

A terapeuta¹³³ (értsd: a segítő) – klienskapcsolat legfontosabb jellemzői Rogers szerint¹³⁴

Az alábbi táblázatban egy interjú azon elemeit foglaltam táblázatba, melyben a terapeuta (a segítő) klienssel kiépített kapcsolatának a legfontosabb jellemzőit osztja meg Rogers a hallgatóságával. Terápiájának bemutatását az alábbi szempontok szerint teszi: mi az, amit a segítő nem tesz, mit, milyen kapcsolatot alakít ki a klienssel, milyen attitűdök, viselkedés alkalmazásával teszi ezt és ennek milyen hatása lesz a kliensre.

Amit a segítő nem tesz	Amit a segítő kialakít, formál, épít, megteremt	A segítő attitűdjei, viselkedése	A kliens érzékelti képes
nem próbál diagnosztizálni	a megfelelő pszichológiai atmoszférát	igazi, valódi (kongruens)	a segítő attitűdjeit
nem mondja meg a klienseknek, hogyan viselkedjenek	a kapcsolatot	releváns (a tárgynál marad)	a konstruktív változást
nem ad tanácsot	a változáshoz szükséges klímát	érezkeli, ahogyan a kliens érez, meghallja a klienst	a növekedést
nincs szüksége minden részletre		átlátható, transzparens	
		törődik a személlyel	
		együttérző, érzékeny, érdeklődik az egyének iránt	
		olyannak értékeli az egyént, amilyen	
		megérti a személyt	
		attitűdjei a megértés, az elfogadás és a valóság	

¹³³ Rogers és más szerzők munkáiban a terapeuta kifejezés jelenik meg, melyet a tanulmány – tekintettel a mentálhigiénés segítő kompetenciáira - a segítő-szóval egészít ki vagy helyettesít (Simon, 2021)

¹³⁴ A Conversation with Carl Rogers – The Job of a Therapist (1960). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cabN4yE2fZo>

		megfelelő a hanghordozása	
		reflexív	
		a megértés érzékeny eszköze	

Faber és van der Schoot (2003) szerint a segítő kapcsolatban - ez a negatív oldal - leggyakrabban azt határozzuk meg, hogy *mit nem tesz* a segítő. Nem épít például a segítő vélt vagy valós tekintélyére, nem felülről kezel, nem direktív, nem ad tanácsot, nem diagnosztizál (látleletet ad), nem értelmez (interpretál), nem direktív, nem a tünethez kapcsolódik. Továbbá nem sürget, befolyásol (pushing), nem ostromol kérdésekkel, nem moralizál, vagy dogmatizál (elvi kérdések megvitatása), nem vitatkozik, vagy általánosít és nem szakítja meg az érzések szabad áramlását.

A pozitív oldal pedig az, hogy *mit tesz* a segítő. Ez például a tükrözés, amely során megteremti az elfogadás és a megértés légkörét, újrafogalmazza a kliens homályosan észlelt, ellenállással fogadott érzéseit, segíti az objektívált elemeket a kliens számára világosabban látni. Így előkészíti, hogy a kliens önmagába integrálhassa érzéseit. Mindez hozzájárul a viselkedésének újjászervezéséhez és nagyobb fokú integrációjához. A tükrözés nem a kliens szavainak más szavakkal való elismérlése, hanem átéléssel való visszaadása. A segítő kongruens viselkedése mobilizálni képes a kliens belső erőit.

A Rogers-féle személyközpontú segítő beszélgetés három legfontosabb feltétele mellett fontos tényező továbbá a *vonatkoztatási keret*. Ebben a keretben a segítő megpróbálja a kliens szavai mögött rejlő érzéseket megkeresni. Átéli, hogy mit jelentenek a kliens számára az érzései, az életeseményei, megpróbálja a kliens érzéseinek változását és folyamatát követni, és igyekszik a kliens érzelmei mögött rejlő valódi problematikát, érzelmi konfliktusokat megérteni (háttér). Az ítéletmentes, elfogadó légkör segít a kliensnek abban, hogy jobban megértse önmagát, és élete az adekvát működéséhez szükséges módon lesz számára kielégítő (Faber és van der Schoot, 2003).

A segítő kapcsolat létrehozásának további feltételei, a segítő kérdései önmagához

Rogers a segítő professzionális kapcsolatainak jellemzőit az alábbi kérdések és az általa kimunkált válaszok mentén igyekezett definiálni. A felsorolás célja ehelyütt az, hogy a leendő

segítők – Rogers szempontjai (Rogers, 2004, 87-95.) és néhány értelmező (dőlt betűvel jelzett) kérdés mentén – megpróbálják önreflektíven áttekinteni saját segítői attitűdjeiket, hitvallásukat, működésüket, esetleges félelmeiket, a segítői folyamatot gátló tényezőket.

1. Tudok-e úgy létezni, hogy a másik személy érezze, bízhat bennem, építhet rám, e szavak legmélyebb értelmében?

Hogyan lehetek a segítő folyamatban saját magam?

2. Tudok-e olyan módon kommunikálni, hogy azt is pontosan, félreérthetetlenül közöljem a másikkal, hogy én magam valójában ki vagyok és milyen vagyok?

Hogyan tudom a valódi énem úgy megmutatni, hogy ezt ne érzékeljem veszélynek magamra nézve?

3. Megengedhetem-e magamnak, hogy pozitívan érezzek a másik személy iránt, hogy szimpátiát, gondoskodást, szeretetet, érdeklődést, megbecsülést mutassak iránta?

Hogyan tudom legyőzni a félelmet az ilyen érzésektől, megszüntetni a kapcsolatban a „biztonságos távolságtartást”?

4. Elég erős-e az egyéniségem ahhoz, hogy a másik személytől függetlenítsem magam?

Képes lehetek-e arra, hogy mind a saját, mind a másik érzéseit tiszteletben tartsam, illetve, hogy a másik érzéseitől, azok hatásától ne kelljen tartanom?

5. Eléggé biztonságban érzem-e magamat ahhoz, hogy ne zavarjon a másik személy önállósága?

Meg tudom-e adni a kliensnek azt a szabadságot, hogy személyiségét az enyémtől függetlenül fejlessze?

6. Megengedhetem-e magamnak, hogy teljesen azonosuljak a másik személy érzésvilágával, értelmezéseivel, hogy olyan szemmel lássam a világot, ahogyan azt ő teszi?

Be tudhatok-e lépni a másik ember „belső szentélyébe”, tudok-e ott úgy mozogni, hogy értékeit, élményeit, jelentéseit ne minősítsem, még akkor sem, ha azok egyelőre kimunkálatlanok?

7. Elfogadható lehetek-e a másik személy minden olyan arculatával kapcsolatban, amit megmutat nekem?

Mikor válik feltételessé az elfogadásom; a kliens mely érzelmeit tekintem fenyegetőnek a saját fejlődésem szempontjából?

8. Képes vagyok-e a szükséges érzékenységgel cselekedni a segítő kapcsolatban ahhoz, viselkedésemet ne veszélyforrásnak érzékelje a másik személy?

Képes vagyok-e arra, hogy ne akarjam megszabadítani a másik embert minden veszélyérzettől, hogy fejlődése során belső érzéseivel foglalkozhasson?

9. Meg tudom-e a klienst szabadítani a külső értékelés veszélyeitől?

Képes vagyok-e beszélgetéseinken kívül tartani az értékítéleteket és a méricskélést, hogy a másik önmagáért felelős személlyé tudjon válni?

10. Képes vagyok-e elfogadni, hogy a másik ember személyisége most is fejlődik, vagy valamilyen módon megköti a múlt?

El tudom-e a másikat olyannak fogadni, aki egy, a potenciális énjévé válás folyamatának részese, és ebben tudom-e őt támogatni?

Rogers szerint, ha a klienssel való kapcsolatát egy lehetőségnek tekinti, amely megerősíti a másikat mindabban, *ami*, és abban, hogy magában hordozza a lehetőséget, hogy *azzá váljon, akivé tud*, akkor - Buber szavaival - a segítő hitelesíti kliensét abban, hogy ő „kreatív, belső fejlődésre alkalmas, életre való személy” (Rogers, 2004, 95.).

Rogers személyes hitvallása és felismerései a másokkal való kapcsolatáról

A kapcsolatáról és a kongruenciáról így ír Rogers: „Más személyekhez fűződő kapcsolataimban - úgy vélem - hosszútávon semmiféleképp nem használ, ha másnak mutatom magam, mint amilyen valójában vagyok” (Rogers, 2004, 44.). „Sokkal hatékonyabbnak érzem magam, amikor képes vagyok elfogadóan figyelni a belső hangjaimra és ha saját magam lehetek” (Rogers, 2004, 45.). Mindez elvezet ahhoz a másik paradoxonhoz, hogy „miután elfogadtam önmagamot olyannak, amilyen vagyok, megváltozom” (Rogers, 2004, 46.). Csak akkor tudunk Rogers szerint elmozdulni a pontról, ahol vagyunk, ha elfogadjuk azt, akik pillanatnyilag vagyunk. Igaz ez a segítőre is: a változás, a fejlődés a segítő hatékony és hiteles munkájának egyik fontos feltétele.

Rogers az önel fogadásról és a kapcsolatokról így vallott: ha az lehetek, aki vagyok „a kapcsolataim valódivá válnak” (Rogers, 2004, 46.). Ezen kapcsolatok jellemzője, hogy tele vannak élettel, van értelmük. A segítői attitűdről ekképp gondolkodott: „Beláthatatlan értéket jelent számomra, amikor meg tudom engedni magamnak, hogy megértsem a másik személyt” (Rogers, 2004, 46.). Az értékelő jellegű viszonyulás nem e megértést tükrözi, a megértés azonban szerinte kockázattal jár: „Ha megengedem magamnak, hogy valóban megértsek egy

másik embert, esetleg meg is változhatok ettől a megértéstől. És a változástól mindannyian rettegünk” (Rogers, 2004, 47.). Az értés azonban a segítőt magát is gazdagítja, hiszen mások érzéseinek megértésével azokat magában is el tudja fogadni.

A segítsérről: „Érzelmi nyereségnek tekintem azt, ha sikerül olyan csatornákat létesíteni másokkal, amelyeken keresztül képesek felém kommunikálni az érzelmeiket, vagy belső érzékvilágukat” (Rogers, 2004, 47.). Ennek célja és nyeresége, hogy a kliensek képesek legyenek kitárulkozni, a segítő pedig megpróbálja úgy látni őket, ahogyan ők látják önmagukat.

Az elfogadásról ekképp gondolkodott: „Nagyon sokat profitálok abból, amikor egy másik embert el tudok fogadni” (Rogers, 2004, 49). Így megélheti a személy, hogy nem szükséges úgy éreznie, ahogyan a másik, például a segítő érez. Ez Rogers szerint felbecsülhetetlen értékkel bír ahhoz, hogy az egyén megélje és hasznosítsa saját élettapasztalatait.



A segítő nyitottságáról: „Minél nyitottabb vagyok a saját magammal és a másikkal kapcsolatos realitásokra, annál kevésbé vágyódom arra, hogy ’megjavítsam’ a környezetemet” (2004, 50.). Mindehhez a kliens és a saját, segítői hangjainak meghallása, az odafigyelés, az élet komplexitásának felismerése vezet el, mely során mind önmaga, mind a kliens számára lehetővé válik, hogy az legyen és *azzá váljon, aki, és akivé válni szeretne*. E gondolat, e magatartás passzivitásában maga is a keleti filozófiák hatását fedezi fel.

A változásról: „... amikor önmagunk vagyunk, akkor nemcsak mi magunk változunk meg, hanem a velünk kapcsolatban álló többi ember is” (Rogers, 2004, 51.). Rogers ezt a benyomását találja szinte a legmélyebb tapasztalatának segítői hivatása során.

Az érzékelésének megbízhatóságáról: „Az átélt élményeim megbízhatóak, azokra biztonsággal támaszkodhatók” (Rogers, 2004, 51.). Ez a gondolat az érzékelés jobb megbízhatóságát tükrözi az intellektusával szemben, és a holisztikus reakciók elsődlegességét hangsúlyozza.

Más emberek vélekedéseiről és a saját tapasztalatok fontosságáról szólva azt mondja Rogers, hogy „...mások rólam alkotott értékítélete nem nyújt segítséget számomra” (Rogers, 2004, 52.). Hite szerint egy ember van a világon, aki tudja, hogy amit csinál, az milyen értékekkel bír, és ez önmaga. Minden kritikának értelmét csak ő határozhatja meg. A saját - elsődleges - tapasztalatai jelentik számára a legfőbb tekintélyt, és élvezetet jelent számára, amikor a rendet, a rendszert felfedezi a tapasztalataiban. Ebből következik, mondja, hogy „A tények a barátaink” (Rogers, 2004, 54.). Nézete szerint ugyanis minden egyes apró bizonyíték közelebb visz az igazsághoz, amely „soha nem lehet bántó, veszélyes vagy kiábrándító” (Rogers, 2004, 55.). A tudásnak a sokszor fájdalmas átrendeződését nevezi Rogers tanulásnak.

„Ami a legmélyebben személyes – írja Rogers – az a legáltalánosabb is” (Rogers, 2004, 55.). Tapasztalatai szerint az mondja a legtöbbet az embereknek, amit a legmélyebben személyesnek érez, amely a legegységibbet fejezi ki saját magából.

Az emberi beállítódásról: „Az a tapasztalatom, hogy az emberek irányultsága alapvetően pozitív” (Rogers, 2004, 56.). Amikor megérti a kliens érzéseit, amikor el tudja őt fogadni, mint teljes jogú individuumot, a kliens „a növekedés, az érettség, a szocializáció irányában” (Rogers, 2004, 56.) kezd el haladni. A megértés és az elfogadás segít számára megszabadulni a hamis viselkedésmódoktól és pozitív irányba elmozdulni.

Az élet mozgásáról: „Az élet – legalábbis a legjobb formájában – egy hömpölygő, változó folyamat, amelyben semmi sem állandó” (Rogers, 2004, 56.). Mind klienseiben, mind önmagában felfedezte Rogers, hogy az élet nem más, mint egy hömpölygő folyam, amely akkor a legizgalmasabb, amikor inkább az érzéseivel van tisztában és nem a tudásával. A folyamat „a saját tapasztalataink folytonosan változó, egyre magasabb szintű megértése és értelmezése. Állandóan a valamivé válás, a valamivé fejlődés folyamatában vagyunk” (Rogers, 2004, 57.).

Rogers személyközpontú szemléletének ismerete nem csak a professzionális segítő folyamat általa vallott feltételeinek, körülményeinek megvilágításában, elsajátításában, gyakorlásában megkerülhetetlen, hanem segítségünkre lehet az emberi kapcsolatok természetéről, a sajátos, rá jellemző humanista élet- és világszemlélet megismerésében, átgondolásában, elsajátításában is. Mélyen humánus filozófiáját olvasni, az emberbe vetett bizalmával, fejlődésbe vetett hitével újra és újra találkozni felszabadító érzést jelenthet segítőnek és laikusnak egyaránt.

Irodalom:

Antonovsky A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health promotion International*. Oxford University Press, 1996. 11-18.

Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E. és Bem, D. J. (1994). *Pszichológia*. Osiris-Századvég, Budapest.

Axline, V. (2003). *Dibs keresi önmagát*. Mentálhigiéné, lelkipozás és pszichoterápia I. Semmelweis Egyetem, Párbeszéd (Dialógus Alapítvány), Budapest, 105-135.

Bagdy, E. (1996). Hivatás és személyiség, in Bagdy Emőke (szerk.): *A pedagógus hivatásszemélyisége. Egy pályaszocializációs kísérlet tanulságai*, Debrecen, KLTE Pszichológiai Intézet, 1996, 34–42.

Csikszentmihályi M. (2001). *FLOW Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Csikszentmihályi M. (2007). *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.

Dávid, M. (2012). *A tanácsadás és konfliktuskezelés elmélete és gyakorlata*. Esztergom, 2012.

Egan, G. (2011). *A képzett segítő. A segítés problémamegoldó és lehetőségkibontakoztató megközelítése*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

Faber, H. és van der Schoot, E. (2003). Segítő beszélgetés. In: *Mentálhigiéné, lelkipozás és pszichoterápia I*. Semmelweis Egyetem TF – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest, 83-105.

Frankl, V (2016). *Mégis mondj igent az életre! Logoterápia dióhéjban*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

- Frankl, V. (2021). *Az élet értelméről*. Libri Könyvkiadó, 2021
- Gordon, Th. (1990). *T. E. T. A tanári hatékonyság fejlesztése*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Gordon, Th, dr. (1997). *Tanítsd gyermeked önfegyelemre!* Gordon Könyvek.
- Gordon, Th. és Burch, N. (2001). *Emberi kapcsolatok*. Gordon Könyvek.
- Maslow, A. H. (2003). *A lét pszichológiája felé*. Ursus Libris, Budapest.
- Mearns, D. és Thorne, B. (2011). *A személyközpontú pszichoterápia és tanácsadás gyakorlatban*. Oriold és Társai Kiadó, Budapest.
- Rogers, C. R. (1959). "A theory of therapy, personality and interpersonal relationships as developed in the client-centered framework." In (Ed.) S. Koch. *Psychology: A study of a science*. Vol. 3: *Formulations of the person and the social context*. New York: McGraw Hill
- Rogers, C. R. – Freiberg, H. J. (2007). *A tanulás szabadsága*. EDGE 200 Kiadó, Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet
- Rogers, C.R. (2008). *Találkozások. A személyközpontú csoport*. EDGE 200 Kiadó, Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet
- Rogers, C. R. (2004). *Valakivé válni. A személyiség születése*. EDGE 200, Budapest, 2004.
- Seligman, M. E. P. (1991). *Learned Optimism, How to Change Your Mind an Your Life*. New York, NY: Pocket Books
- Seligman, M. E. P. (2002). *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for lasting Fulfillment*. New York, NY: Free Press
- Simon, G. (2020). Hivatástudat, küldetés, elkötelezettség a pedagógus munkájában. In: Furkó Péter és Szathmári Éva (szerk.): *Tudomány, küldetés, szerepvállalás*. Studia Caroliensia, 49-67.
- Simon G. (2021). A mentálhigiéné, mentálhigiénés szemléletmód, a mentálhigiénés segítő. *Gondoskodás: Szakértelem és emberség*, 2021/1. sz. 52-56. URL: https://urlap.nszf.hu/wp-content/uploads/2021/11/Gondoskodas_ELEKTRONIKUS_OK.pdf
- Tringer László (2007). *A gyógyító beszélgetés*. Medicina Könyvkiadó Zrt.

A Lelki Egészség Világnapjának 12 pontja

- 1/ Le a stigmával. A mentális probléma ugyanolyan, mint bármely más betegség!
- 2/ Le az intézményekkel. A pszichiátriai betegotthonokba bebörtönzött embereket ki kell szabadítani!
- 3/ Le a pszichiátriát egészében sújtó összes előítélettel, melyben gyakran a nem pszichiáter szakorvosok is „cinkosok”. A lélek nem törött boka, amit mutat a röntgen!
- 4/ A közösségi pszichiátria feltételezi a szociális terület és az egészségügy szoros együttműködését. Az ellátás nem csak a szociális oldal terhe. Gyógyító nélkül ellátás sincs.
- 5/ Le a stigmatizáló és nap mint nap esküszegő magatartást tanúsító olyan üzemorvosokkal, akik szerint bármely pszichiátriai diagnózis már egyenlő az alkalmatlansággal. Munkalehetőséget minden mentális problémával élőknek!
- 6/ Módosítani kell az egészségügyi törvény sürgősségi ellátásra vonatkozó ellentmondásos fejezetét, továbbá a lekötözés módjának nemzetközileg elfogadott normáit kell kodifikálni!
- 7/ A már elkészült, de még el nem fogadott definíciót, mely a pszichoszociális fogyatékoság körébe tartozó betegségeket sorolja fel, 9 év késedelem után végre el kell fogadni!
- 8/ 1800 óta beteget nem vertek láncra. Hazánkban sem. Magyarországon mégis praktizálhat egy olyan orvos, aki így tesz, miközben betegeit bűnözőnek nevezi és harcolni küldené őket Ukrajnába. Még mindig a helyén lehet...
- 9/ Az igazságügyi pszichiátriai szakértők rettenetesen csekély számát radikálisan növelni kell, ehhez ösztönzők szükségesek és vonzóvá kell tenni ezt a szaktudást. Mivel itt élet-halál kérdésekről döntenek, ez a terület legyen erkölcsileg és anyagilag kiemelt!
- 10/ Le a sürgősségi ellátásban gyakori visszaélésekkel. A bírói szemle intézménye elavult. Még mindig túl sokan kerülnek úgy akaratuk ellenére kezelésre, hogy erre nincs szükségük!
- 11/ Erősíteni kell a civil kontrollt, egyházi, szociális és egészségügyi intézményekben egyaránt!
- 12/ A beteg ember kiszolgáltatott. A lélek fájdalmánál azonban semmi nem erősebb!

A Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum elkötelezett a kormányzati és szakmai konszenzus mellett. Szociális területen az együttműködés jelenleg példaértékű. A 12 pont a legégetőbb aktualitásokat veszi számba.

Közzétette: Radó Iván, elnök

A Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum és az EFOP-3.8.2 és VEKOP-7.5.1 azonosítószámú, „Szociális humán erőforrás fejlesztése” című kiemelt projektek együttműködése

A Gondoskodás című folyóirat korábbi számában már bemutatásra került a Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet fenntartásában zajló projektek közül az EFOP-3.8.2 és tükörprojektje a VEKOP-7.5.1 azonosítószámú, melyek célja a szociális humán erőforrás fejlesztése Magyarországon.

A projektek átfogó célja, hogy hozzájáruljanak a mindenki számára elérhető minőségi szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatások megteremtéséhez.

Mindezt a személyes gondoskodást végző szakemberek megtartásával, a szakterületeken dolgozók számának növelésével; a szociális, gyermekvédelmi ágazat képzési, továbbképzési rendszerének fejlesztésével, illetve a szociális ágazatban történő korszerű vezetőképítés meghonosításával kívánja elérni.

A Projektek céljaik és rész céljaik elérése érdekében, valamint az eredmények hosszútávú fenntarthatósága okán, nagyon sok ismert és elismert szakemberrel, egyesülettel, kisebb-nagyobb közösséggel és érdekvédelmi szervezettel működtek és működnek együtt.

A közös munkának mérhető és kimutatható eredményei születtek, melyek rendkívül pozitív jövőképet nyújtanak a szociális szféra minden résztvevőjének, egyúttal felvázolja a projekt nagyobb volumenű - jövőbeli- folytatását.

A Projekt számos témában készített továbbképzési tananyagot, melyek egyike, szorosan együttműködve a Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórummal született meg. Ez, a „Kliensközpontú ellátás – a Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum oktatási anyaga pszichoszociális ellátásban dolgozók részére” című szakmai tanfolyam típusú továbbképzés tananyaga.

A Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum (PÉF) 1999-ben alakult non-profit szervezet, mely közhasznú formában működik.

A szervezet érdekvédelemmel, rehabilitációval foglalkozó, illetve a pszichiátria területén reformszellemű irányultsággal tevékenykedő szakemberekből és felhasználókból áll. Munkájukba bevonnak állandó szakértőket, akik a pszichiátria szerteágazó területének szakemberei. A szervezetet és működésének eredményeit még hitelesebbé teszi, hogy a Fórumban tevékenykedők közül néhányan tapasztalati szakértők is.

Az Érdekvédelmi Fórum elnöke Radó Iván, aki tartalmas honlapjukon (www.pef.hu) szervezetüket sokszor „Szövetségként” említi, szemléltetve ezzel is, hogy ők nem csupán egy hétköznapi non-profit szervezet, hanem egy összetartó, egymást támogató, segítő és kiegészítő közösség. Működésében egyébként valóban ernyőszervezet, de a jogszabályi változások miatt ténylegesen egyesület.

A Szövetség tevékenysége során a pszichiátria területén elsősorban az esélyegyenlőséggel, az érdekvédelemmel, az emberi jogok tényleges érvényesülésének kérdéseivel foglalkozik. Büszkék arra, hogy megalakulásuk óta, a PÉF nem csak Magyarországon tevékenykedik, hanem együttműködési kapcsolatokat épít és tart fenn határainkon túl működő szervezetekkel is. A brüsszeli székhelyű Mental Health Europe magyar fókuszpontjaként is tevékenykedik. Az Érdekvédelmi Fórum a mentális zavarban szenvedők nemzetközileg elismert emberi jogainak teljes körű érvényesítését az Emberi Jogok Európai Egyezménye, az Európai Szociális Charta, a Nemzetközi Egyezmény a Polgári és a Politikai Jogokról, a Nemzetközi egyezmény a Gazdasági, Szociális és Kulturális jogokról, valamint a fogyatékosok esélyegyenlőségét biztosító ENSZ egyezmény szellemében is segíti.

A Szövetség a mentális zavarban szenvedők jogainak teljes körű elismertetésére törekszik, annak figyelembevételével, hogy Magyarország hatályos jogszabályai és egészségügyi programjai összhangba kerüljenek a nemzetközi emberi jogi normákkal.

Kiemelkedő a szervezet információ-szolgáltató és panaszkezelő tevékenysége, mely évente konstans több mint ezer esetet jelent.

A szervezet hazai szintű kutatásokat is végzett, mely szerint Magyarországon a lakosság 25%-a érintett valamilyen szintű pszichés problémával -ezek között vezető szerepet az öngyilkosság és az alkoholizmus játszik-, a lakosság 1%-a szkizofrén, mértékadó adatok szerint hozzávetőlegesen hétszáz ezer krónikus pszichiátriai beteg van, összességében azonban nem túlzó a több milliós érintettség.

A szervezet fő profilja a panaszkezelés, monitorozás, jogszabályok véleményezése, konferenciákon való érdekképviselés, kormányzati munkában való részvétel, jogi és perképviselés, véleménynyilvánítás és szakértői munka, valamint oktatás és képzés.

Ez utóbbi tevékenységük okán született meg a fentebb említett tananyag is, olyan elismert szakemberek tollából, mint Dr. Baran Brigitta, Boros Miklós, Jójárt-Vizi Erika, Kun Viktória, Lechnerné Vadász Judit, Dr. Lehóczky Pál és nem utolsó sorban Radó Iván. A tananyagot Dr. Bulyáki Tünde lektorálta.

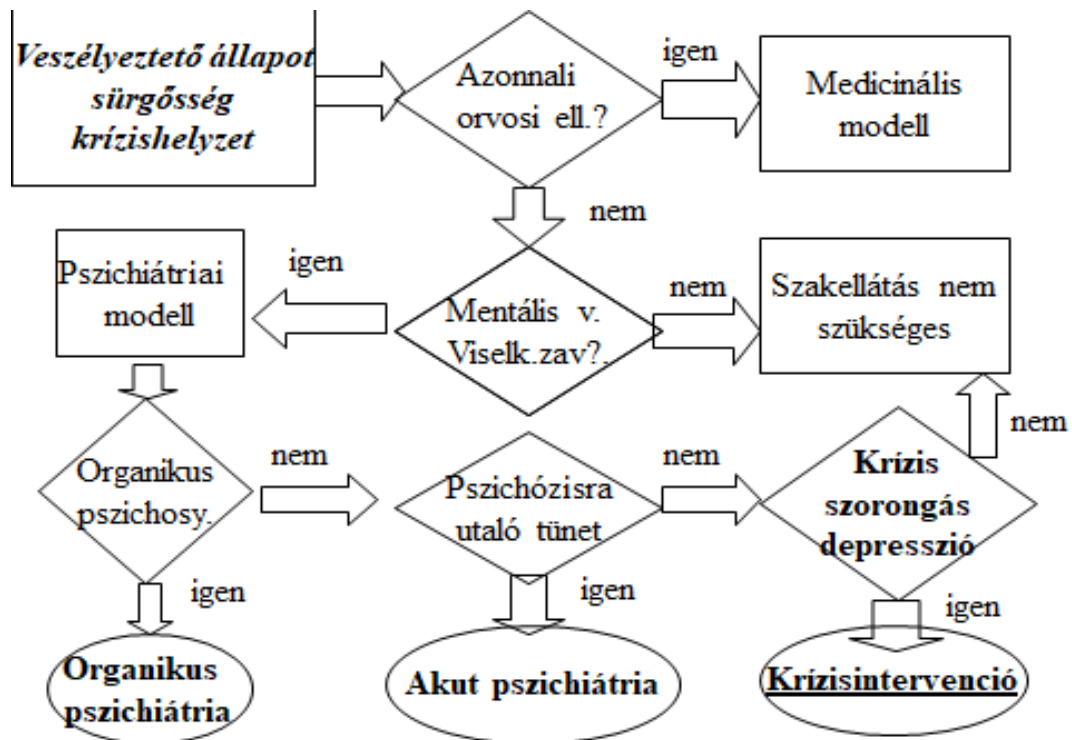
A „Kliensközpontú ellátás – a Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum oktatási anyaga pszichoszociális ellátásban dolgozók részére” című szakmai tanfolyam egy 50 tanórát felölelő képzés.

A tananyag a pszichoszociális fogyatékosokkal és/vagy mentális zavarral élők ellátásában dolgozó személyes gondoskodást végző személyek számára készült és érdekvédelmi irányából közelíti meg a szakmai tartalmakat. A tananyag a Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum (PÉF) által jelzett igényt figyelembe véve, hiánypótló jelleggel került kidolgozásra.

A tananyag bemutatja a pszichiátriai zavarral küzdő és a fogyatékosokkal élő személyek társadalmi környezetében, jogi, intézményi feltételrendszerében bekövetkezett jelentősebb változásokat, az érdekvédelmük szerepét, jelentőségét, feladatait.

Foglalkozik a súlyos mentális zavarok tüneti képével, a betegséggel élők megismerésével, a kezelések lehetőségeivel és mindezek specifikumaival az egyes mentális zavarok esetén. Ismereteket nyújt az ellátott és ellátó közötti együttműködés fejlesztéséhez, kiemelten kezeli a kommunikáció és az empátia területét.

Tárgyalja továbbá a speciális helyzetek (krízishelyzetek), illetve speciális szükségletek, magatartásmódok felismerését és megfelelő megközelítését, és ezek kezelését.



Kriszből kivezető utak /Forrás: Kliensközpontú ellátás – a Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum oktatási anyaga pszichoszociális ellátásban dolgozók részére/

A tananyag külön hangsúlyt fektet a szociális intézmények belső feladataira, nyomon követi a feladatok sajátosságait az ellátottak befogadásától egészen az önálló életre való felkészítésükig, kitér olyan speciális kérdésekre is, mint a digitalizáció és a pénzügyi kultúra jelentősége.

A társadalmi környezet, a jogi és intézményi feltételek témakörén belül részletesen kerül bemutatásra a nemzetközi és hazai jogszabályi környezet büntetőjogi vonatkozása; az érdekvédelem szerepe, feladatai és lehetőségei; az igénybe vehető szociális segítség formái, a szociális háló; a gondnokság intézménye és a támogatott döntéshozatal összefüggései; a stigmatizálás szerepe és elkerülésének lehetősége; a rehabilitáció jelentősége és törvényes lehetőségei; valamint a pszichoszociális fogyatékosság, mint olyan fogalomköre.

A mentális zavarokkal kapcsolatos ismeretek, az ellátás specifikumai című fejezet a hangulatzavarokkal; a szkizofrén kliensek ellátásának specifikumaival; a pszichotikus epizód, a bipoláris zavar, a szkizoaffektív kórkép, a súlyos személyiségzavarok ellátásának specifikumaival

foglalkozik. De ide tartoznak a speciális gyermekotthoni ellátás specifikumai és az időskorú mentális betegek különös ellátási formái is.

A tananyagban külön fejezetet szenteltek az ellátott és ellátó közötti zökkenőmentes együttműködés szerepének is. Ezen belül a hatékony kommunikáció, az asszertivitás szerepe, az együttműködési stratégiák; a mentálisan beteg kliensekkel való bánásmód; az agresszivitás, az ön- és közveszélyes magatartás gyors és hatékony kezelése, a lehetséges lépések sorrendje; az ellátó és ellátott közötti „függelmi viszony”; valamint a speciális szükségletek, úgymint érzelmek, fáradtság, alvászavar, stressz stb. kezelésének módszerei szerepelnek.

A klienseket ellátó intézményekről és feladataikról részletes és alapos ismereteket nyújtó témakör specifikumai között szerepel a szakemberek felkészítése a mentális zavarral élő kliensek fogadására a bentlakásos intézményekben; az intézményeken belül elengedhetetlenül megtenni szükséges feladatok delegálása, illetve a munkavégzés ellenőrzése; a munkamenet egyénre szabottsága, a választás lehetősége, a terápiás pénz, illetve a munkabér jelentősége, valamint nem elhanyagolható módon az intimitás és a felelős viselkedés jelentősége.

Hangsúlyozni szükséges azon technikák bemutatása, amelyek oldják a feszültséget és a fásultságot, megelőzik és/vagy leküzdik a kiégést, illetve ismerteti egy 18 lépéses módszer lehetőségét a kiégés kialakulásával szemben.

Az ellátottakkal kapcsolatos speciális feladatok részletezésének szánt rész, olyan altartalmakat foglal magában, mint az ellátottak felkészítése új, mentális zavarral küzdő kliens fogadására egy bentlakásos intézményben; felkészülés és felkészítés az önálló életre; valamint a mentális zavarral élő kliensek foglalkoztatása, a foglalkoztatásukra való felkészítés és a munkahelymegtartás problematikája.

A tananyagot a speciális kérdésekkel foglalkozó fejezet zárja, mely a pszichiátriai ellátásban a digitális eszközök nyújtotta lehetőségekkel és az alapvető pénzügyi kultúra szükségességét és annak hatásait taglalja a visszaélések elkerülésének érdekében.

A képzés anyaga számtalan hazai és külföldi szakirodalom feldolgozásával és irodalmi áttekintésével, valamint több jogszabály alkalmazásán keresztül jött létre, úgymint a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény, a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, és a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet.

A Projekt kiemelt figyelmet fordított és fordít most is a PÉF szervezettel való együttműködésre, hiszen az ő kezdeményezésük nélkül ez a hiánypótló és minden hasznos információt összefoglaló tananyag nélkülük nem jöhetett volna létre. A Nemzeti Szociálpolitikai Intézet és a Szociálpolitikai Innovációs Közhasznú Nonprofit Kft és a PÉF közötti együttműködés kitűnő volt a projekt során és a mindennapokban is az.

Közzétette: Ócsai Hajnalka, szakmai vezető

Család – Gyermek – Jövő

Tanulmányok a családtudomány köréből

KINCS, Budapest, 2022

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS) 2020-ban megalapította a Családtudományi Szakmai Kollégiumát Prof. Dr. Aczél Petra vezetésével. A multidiszciplináris műhely közzétette első kötetét, melyben az antropológiától a neveléstudományon át a politikatudományig, a szociológiától a jogon keresztül a közgazdaságtudományig, az orvostudománytól a médiakutatásig számos tudományterület képviselője publikált.

A kötet így a megközelítések sokszínűségét és a módszerek sokféleségét biztosítja.

A tanulmányok három nagy tematikus fejezetben: a család és társadalom, a párkapcsolat és a gyermekvállalás, valamint a gyermeknevelés köré csoportosítva kerülnek bemutatásra.

A közlésre kerülő 10 tanulmány szerzői a KINCS, az ELTE, a Corvinus Egyetem, a Semmelweis Egyetem, a PPKE és a KRE kutatói, oktatói. Olyan publikációk olvashatók, melyek a problémák bemutatásakor törekedtek a családpolitikai, demográfiai döntések megalapozására, tudományos módszerességre. A szerzők tollát a jövőért érzett felelősségvállalás vezette.

A kötet bizonyítja, hogy a családtudomány(ok) multidiszciplináris terület, ahol a tudományos és szakmai közélet szereplőinek együttműködése hozzájárul a családok korszerű vizsgálatához, a családi lét megértéséhez.

A kötet írásai kaleidoszkópként színes és rétegzett képet nyújtanak korunk magyar családok életének ösztönzőiről, akadályairól és lehetőségeiről.

Jó szívvel ajánljuk olvasóink figyelmébe e fontos kötetet.

Egyben jelezzük, hogy a Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézetben az idén megalakult a Szociális Szakmai Kollégium, mely üléseinek elemzéseit maga is külön kötetben fogja megjelentetni, törekedve bemutatni a gondoskodáspolitikai színes palettáját.

Farkas Péter

főszerkesztő

CSALÁD – GYERMEK – JÖVŐ

TANULMÁNYOK
A CSALÁDTUDOMÁNY
KÖRÉBŐL



KINCS

KÖZMŰVELÉSI INTÉZET
A NEVELÉSI ÉS
TANULÁSI KÖZPONTOK RÉSZÉRE

Absztakok:

Domszky, András: Royal road did not even lead to the law

It is said that in the end of the 20th century there are 3 types of legitimacy of child protection (being significant individually and also linked to each other): anthropological, political and the one from the aspect of children's rights. The scopes of legitimacy help to organise the services needed and also to judge its level of technicality of the times. The institutions in the system of child protection are continuously tested in all 3 legitimacy domains. Child Protection Act is the one framed by political legitimacy.

The primary impact of the child rights legitimacy is how these articles should be validated – in the framework of the international children's rights - by the states ratifying the Convention. The more perfect structures and the regulation getting more precise (changed quite often and being more subtle) can alienate from that very content and its substantial renewal, which originally meant to express the main goals and purposes. A very exciting study can be written out of this also. The role of the anthropological legitimacy is not only serving the application of scientific knowledge, but to express humanity. The anthropological legitimacy is the résumé of the practice of the professionals working in the field of child protection, It concludes, together with the effort of emerging expertise, to make human dignity as a mindset,

In sum, the essence of the efficient child protection is the interpersonal relation in the professional system.

Keywords: Child Protection Act, law, rights, history, legitimacy, interpersonal relation, 3 types of legitimacy of child protection

Simon, Gabriella: Roger's person-centered humanistic approach in helping

Humanistic psychology is a school of psychology that emerged in the middle of the last century, after the behaviourist and psychoanalytic movements – which in contrast to the views of the previous movements - referred to itself as the so - called third force. (The transpersonal psychology will later become the fourth force.)

The term humanistic means being human-centred. This point of view, philosophy is a way of looking at life, an attitude towards living. In its focus stands the person with his subjective experiences. His basic needs – in addition to the physiological needs – with the development

of his abilities and potentials. It focuses on the emphasis of the individuals' natural aspiration to self-realization (also called self-actualization).

Carl R. Rogers, who is one of the most prominent representatives of the humanistic psychology movement, claims that instead of predicting human behaviour and assessing the problem, we should concentrate on understanding it. According to the advocates of this radically different approach, the sincere desire to understand the person is solely enough to facilitate the person to be open to change. The representation of this process, attitude and mindset of the helper is emphasising the active, responsible, equal relationship with the client; it is also a holistic, system-based approach - in contrast to the deficit-centred, diagnostic attitude of the medical approach, which subordinates the client to the medical professional, who is seen as an expert.

In the interpretation of humanistic therapies psychological conditions occur when the fulfilment of the individual's potential is interfered with circumstances or other people (such as parents, teachers, spouse) seeking to divert the individual's development into a path they consider as being acceptable. The humanistic approaches aim to help the client to become the person they can. But not only by exploring the past, but by encouraging the individual to understand oneself, to focus on the „here and now” and to give support and to find the own solutions.

According to this approach, the helper's attitude is based on the possible values of the client and his environment. Its representatives consider the client to be the expert of his problem, being a responsible person in the solution-focused task. At the centre of the humanistic approach is the client in charge and not the patient in dependence.

The holistic way, which is the main characteristic of the humanistic approach, seeks to understand the individual in his wholeness, relations, family ties and its context and interactions with the environment and society. It doesn't simplify this understanding to a mere element of the human wholeness: thoughts, emotions, body or mind. The approach focusing on integrity – by viewing the individual as part of the universal transcendence– explores all dimensions and every context of the human existence.

Keywords: humanistic psychology, person-centered, helping, therapies

Papházi, Tibor and Papházi, Viktor: Living conditions, living situation and family planning in Hungarian Youths datarecords

The aim of this study is to reveal the factors related to the living situation and the quality of living among descendants planned by their parents, applying gross-sample youths survey studies (The Youth, Hungarian Youth data records) conducted in every four years. The results of the applied 2- and multi-variable statistical analysis show that the correlation between the number of planned children and the living condition is not strong; the results are influenced by other factors as well. The number of planned children is primarily based on the number of existing children in the family, but the ones living in better living conditions plan children with a higher proportion. This is determined by the financial situation of the family, which is strongly linked to the educational attainment and their job market status.

Keywords: youth research, the number of planned children, living situation, living conditions

Rosta, Andrea PhD: The past and present of the first social pedagogy education

This article deals with the history and the current situation of the Hungarian social pedagogy education that was first founded in János Vitéz Catholic Teacher Training College, presently Péter Pázmány Catholic University as successor institution.

Present work tackles the history of the two institutions providing base for the first social pedagogy faculty and it also describes the main developmental milestones from social aspect. The article recalls the first difficulties of the heroic period in social pedagogy education, for example the hardship of self-definition, which give challenges time to time for the ones thinking about the field of social pedagogy.

We also touch on the enthusiasm of this period, in what the founding fathers put the standard curriculum together from „brick to brick”. The article writes about that rather long stable period when the higher education institutions, being responsible for social pedagogy, made agreements and improvement with mutual effort.

This piece of work calls up all those stages when changes, both in higher education and also on macro society level, put new demands on trainer institutions and trainings as well, requiring reforms from them. All those difficulties and changes related to social-pedagogy education are also mentioned that were generated by the fusion of the Esztergom parent institute with Péter Pázmány Catholic University. Finally, we outline the focal points and the probable future challenges of the present social pedagogy education in Pázmány University.

Keywords: social pedagogy, education, university, history

Bihari, Ildikó; Rácz, Andrea and Sik, Dorottya: Possibilities of building complex services in the early years intervention

One of the main goals in the field of child protection is prevention: preventing the children from being removed from the family, to strengthen families in order to assure children to be raised in safe environment without any threatening circumstances. Early childhood is the most sensitive period in terms of any therapies. Based on model researches and impact assessments it can be stated that efforts invested in the care and education in early years, resulted with multiple payback.

These aims were reflected in one pillar of the EFOP 1.9-5 – VEKOP -16-2016-00001 – „Improvement of early childhood interventions to improve the complex services for the children age 0-6” project, in which services were delivered with the cooperation of the 3 sectors: social, education and medical, in the 8 most disadvantaged districts. In our pilot program we conducted one-on-one and group interviews with qualitative research method for data collection. The conclusions of the interviews are shared in this article with an ending of a policy proposal for future development.

Keywords: child protection, prevention, research, education, cooperation, early childhood



Szerzőink:

- Bihari Ildikó szociálpolitikus, egyetemi tanársegéd, DE Politikatudományi és Szociológiai Intézet
- Domszky András gyógypedagógus, szociológus, a Gyermekjóléti és Gyermekvédelmi Ellátások Országos Szakmai Kollégiuma elnöke; a Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet volt főigazgató-helyettese, alapító főszerkesztő
- Farkas Péter szociológus, teológus, főszerkesztő, tanácsadó, Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet
- Kothencz János pedagógus, szociológus, címzetes egyetemi tanár (GFE), szociálterápiás csoportterapeuta (ASIS), gyermek – és ifjúságvédelmi szakértő, az ÁGOTA Alapítvány alapító főigazgatója
- Ócsai Hajnalka szociálpolitikus, igazgatásszervező, fejlesztéspolitikai szakreferens, Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet, EFOP-3.8.2 – VEKOP-7.5.1 kiemelt projekt szakmai vezetője
- Papházi Tibor jogász, szociológus, a szociológiai tudományok kandidátusa, kutató
- Papházi Viktor politológus, doktorandusz, tudományos segédmunkatárs, TK PTI
- Poroszné Komenda Marietta kommunikáció szakos bölcész, művelődésszervező, jelnyelvi referens, Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet
- Radó Iván, elnök, Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum
- Rácz Andrea szociológus, habilitált egyetemi docens, ELTE TÁTK Szociális Munka tanszékvezetője
- Régi Viktória szociális munkás, szociálpolitikus, irodavezető, Rehabilitációs Szakmafejlesztési Iroda, Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet
- Rosta Andrea, szociológus, kriminológus, családterapeuta, PPKE-BTK Szociológia Intézet, Tanszékvezető, egyetemi docens
- Sik Dorottya Borbála szociológus, egyetemi adjunktus, ELTE TÁTK, Szociális Munka Tanszék

Lektorok: Dr. habil. Tóth Tibor, Dr. Sárkány Péter, Dr. Rosta Andrea, Domszky András, Farkas Péter

Babits Mihály versével kíván Áldott Karácsonyi Ünnepeket és Boldog Újesztendőt szerkesztőségünk!

Babits Mihály: Karácsonyi ének

Mért fekszel jászolban, ég királya?
Visszasírsz az éhes barikára.
Zenghetnél, lenghetnél angyalok közt:
mégis itt rídogálsz, állatok közt.

Bölcs bocik szájának langy fuvalma
jobb tán mint csillag-úr szele volna?
Jobb talán a puha széna-alom,
mint a magas égi birodalom?

Istálló párája, jobb az neked,
mint gazdag nárdusok és kenetek?
Lábadhoz tömjén hullt és arany hullt:
kezed csak bús anyád melléért nyult...

Becsesnek láttad te e földi test
koldusruháját, hogy fölvetted ezt?
s nem vélted rossznak a zord életet?
te, kiről zengjük hogy "megszületett"!

Szeress hát minket is, koldusokat!
Lelkünkben gyujts pici gyertyát sokat.
Csengess éjünkön át, s csillantsd elénk
törékeny játékunkat, a reményt.